

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TEISĖS FILOSOFIJOS KATEDRA**

JUSTINA SMALSKIENĖ

**EKOLOGINĖS TEISĖS ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE
SOCIALINIS VEIKSMINGUMAS**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė
lekt. dr. R. Petkuvienė**

VILNIUS, 2009

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TEISĖS FILOSOFIJOS KATEDRA**

**EKOLOGINĖS TEISĖS ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE
SOCIALINIS VEIKSMINGUMAS**

**Magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62601S104**

Vadovė

lekt. dr. R. Petkuvienė

2009 12

Recenzentas

2009 12

Atliko

TVimn7-06 gr. stud.

J. Smalskienė

2009 12 02

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS	4
1. Aplinkos apsaugos problematikos radinasis tarptautinėje darbotvarkėje: teisinio reglamentavimo poreikis	6
2. Aplinkos apsaugos teisinis reglamentavimas ir veiksmingumas ES: principai, kryptys, ETT praktika	10
2.1. Pagrindiniai principai ES aplinkos apsaugos politikoje	10
2.2. ES aplinkos apsaugos teisinio reglamentavimo kryptys: ETT praktika	14
3. Aplinkos apsaugos sistema ir teisinis reglamentavimas Lietuvoje.....	22
3.1. Valstybės ekologinė funkcija ir socialinis teisės veiksmingumas.....	22
3.2. Lietuvos aplinkos apsaugos transformacija integracijos į Europos Sąjungą procese.....	24
3.3. Konstitucinis aplinkos apsaugos nuostatų įtvirtinimas.....	27
3.4. Lietuvos aplinkos apsaugos tikslai ir įgyvendinimo kryptys.....	30
4. Nord Stream projekto analizė tarptautinės teisės kontekste.....	40
4.1. Nord Stream dujotiekio projekto apžvalga.....	40
4.2. Tarptautinės aplinkosaugos sutartys Lietuvos teisinėje sistemoje.....	41
4.3. Prevencijos principas Nord Stream projekto įgyvendinime. Projekto atitiktis tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo reikalavimams.....	43
4.4. Valstybių bendradarbiavimo principas ir pareiga saugoti aplinką.....	46
4.5. Principo „teršėjas moka“ įgyvendinimo perspektyva: valstybių atsakomybė už galimą žalą...48	48
5. Nord Stream projekto analizė ES teisės kontekste	50
5.1. Nord Stream projekto sąveika su ES ekologiniu tinklu Natura 2000.....	50
5.2. Nord Stream projekto suderinamumas su ES teisės aktų nuostatomis dėl Baltijos jūros aplinkos apsaugos.....	53
5.3. Baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybė ES už nusikaltimus aplinkai.....	59
6. Lietuvos pozicija ginant savo teisę į sveiką ir švarią aplinką.....	62
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	70
Literatūros sąrašas.....	72
Anotacija lietuvių ir anglų kalbomis.....	77
Santrauka lietuvių kalba	79
Santrauka anglų kalba.....	80

IVADAS

Ekologinė, arba aplinkos apsaugos teisė (šios sąvokos mokslinėje literatūroje vartojamos kaip sinonimai, vis dėlto dažniau vartojamas aplinkos apsaugos teisės terminas) – tai teisės šaka, reguliuojanti aplinkos visuomeninius santykius. Kadangi visuomenė neatsiejama nuo aplinkos, kurioje ji egzistuoja, kadangi XX amžiaus antroje pusėje visuomenės sukeliamas neigiamas poveikis aplinkai suintensyvėjo iki tokio masto, kad ėmė kelti pavojų ir pačios visuomenės išlikimui, kadangi aplinkos problemos dažnai nebuvo ir nėra tinkamai įvertinamos ir sprendžiamos, kadangi žmogaus teisė į sveiką ir švarią aplinką laikoma tik “trečios kartos” teise, - išskyla būtinybė įvertinti aplinkos apsaugos teisės realų, arba, socialinį, veiksmingumą – tai yra tikrąjį žmogaus teisių saugos lygį. Bet kurios teisės šakos normos turi prasmę ir atlieka savo paskirtį tik tuomet, jeigu jos yra veiksmingos – tai yra, jeigu taikant šias normas pasiekiami būtent tų tikslų, kuriuos įstatymų leidėjas, priimdamas šias normas, išskėlė kaip siekiamybę. Nėra matematiškai tikslaus būdo nustatyti teisės socialinio veiksmingumo lygį, vis dėlto, jis gali būti nagrinėjamas analizuojant teisės aktus, juose įtvirtintus principus ir tikslus, pagrindines kryptis, ir, svarbiausia, praktinį šių teisės aktų taikymą ir poveikį.

Esama Lietuvos aplinkos apsaugos sistema buvo sukurta tarptautinių susitarimų ir Europos Sąjungos teisės aktų pagrindu. Po Nepriklausomybės atkūrimo aplinkos apsauga šalyje negalėjo būti laikoma prioritetine sritimi ypač sudėtingų ekonominių ir socialinių problemų kontekste, tačiau būtent šiuo laikotarpiu tiek tarptautiniame, tiek regioniniame Europos lygmenyje buvo priimta reikšmingų aplinkos apsaugai teisės aktų, kurie turėjo prisidėti tiek prie bendros aplinkos būklės gerinimo, tiek nustatant veiksmingą apsaugą atskiriems aplinkos sektoriams (žemei, vandeniui, orui, etc.). Integracijos į Europos Sąjungą proceso metu bei tapus Europos Sąjungos nare Lietuva inkorporavo svarbiausias Europos Sąjungos aplinkos teisės normas bei tarptautinius aplinkosauginius susitarimus, taigi iš esmės Lietuvos aplinkos apsaugos teisės veiksmingumo analizė yra neatsiejama nuo tarptautinės bei Europos Sąjungos aplinkos teisės veiksmingumo tyrimo.

Tad norėdama iširti ekologinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje socialinį veiksmingumą, nagrinėsiu tarptautinį projektą – planuojamą tiesti Šiaurės Europos, arba Nord Stream (toliau – Nord Stream) dujotiekį Baltijos jūros dugnu, sujungiantį Rusijos ir Vokietijos pakrantes, ir vienaip ar kitaip įtakosiantį kitas septynias Baltijos jūros regiono šalis – Daniją, Švediją, Suomiją, Estiją, Latviją, Lietuvą, Lenkiją. Šio projekto analizė buvo pasirinkta kaip „talpinanti“ daugiausia aplinkos apsaugos reglamentavimo sričių, taigi galinti plačiausiai atskleisti aplinkos apsaugos teisės įgyvendinimo veiksmingumą ar, atvirkščiai, neveiksmingumą.

Tyrime nagrinėjamos **problemos**: kaip stengiamasi užtikrinti ekologinės teisės veiksmingumą? Ar Nord Stream projektas pažeidžia ekologinės teisės reikalavimus? Kodėl ekologinės teisės normų egzistavimas negarantuoja šių normų veiksmingumo?

Darbe keliama **hipotezė**, kad tarptautinės, Europos Sąjungos, taigi ir Lietuvos ekologinės teisės normos nėra veiksmingos, nes valstybės, vadovaudamosi ekonominės ir politinės naudos kriterijais, yra linkusios pažeisti ekologinės teisės nuostatas.

Darbo **objektas**: išanalizuoti ir įvertinti ekologinės teisės normų socialinį veiksmingumą.

Darbe keliamas **tikslas**: išanalizuoti ir įvertinti ekologinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje, kaip tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės subjekto, socialinį veiksmingumą.

Keliami tyrimo **uždaviniai**:

- 1) įvertinti tarptautinės aplinkos apsaugos politikos veiksmingumą sprendžiant pasaulines aplinkosaugos problemas;
- 2) išanalizuoti Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos apsaugą, pagrindines kryptis ir veiksmingumą;
- 3) išanalizuoti Lietuvos teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos apsaugą, pagrindines kryptis ir veiksmingumą;
- 4) įvertinti Nord Stream dujotiekio projekto suderinamumą su tarptautiniais aplinkos apsaugos principais ir teisės normomis;
- 5) įvertinti Nord Stream dujotiekio projekto suderinamumą su Europos Sąjungos aplinkos apsaugos teisės normomis;
- 6) išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos veiksmus užtikrinant aplinkos apsaugos nuostatų įgyvendinimą ir jų veiksmingumą; analizuojami Lietuvos veiksmi Nord Stream dujotiekio projekto planavimo procese.

Atliekant tyrimą, naudojamos šiais empiriniais **metodais**:

- 1) instrumentinė atvejo studija – tiriamas vienas konkretus atvejis (šiuo tyrime – Nord Stream dujotiekio projektas) norint išsiaiškinti ir analizuojamą sritį (tai yra – ekologinę teisę);
- 2) dokumentų analizė – dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai; į šio tyrimo dokumentų analizę įtraukti dokumentai:
  - teisiniai dokumentai: teismų sprendimai, įstatymai, poįstatyminiai aktai, teisinė jurisprudencija;
  - mokslinė literatūra: monografijos, straipsniai;
  - periodikos pranešimai.

1. APLINKOS APSAUGOS PROBLEMATIKOS RADIMASIS TARPTAUTINĖJE DARBOTVARKĖJE: TEISINIO REGLAMENTAVIMO POREIKIS

XX amžiaus antrojoje pusėje žmonija susidūrė su ekologinėmis problemomis, kokios niekada anksčiau istorijoje nebuvo pasireiškusios globaliu mastu. Tai yra, nors žmonija visą egzistavimo laikotarpį darė didelį poveikį savo gyvenamajai aplinkai, anksčiau šis poveikis būdavo vietinės reikšmės ir nesukeldavo ilgalaikių ir neatitaisomų padarinių aplinkai. Žmonija suvokė susidūrusi su pasauline ekologine krize tuomet, kai:

- aplinkos tarša ėmė sparčiai didėti, ir gamta nebesugebėjo nuo jos apsivalyti;
- užfiksuotas biologinės įvairovės nykimas įvairiose pasaulio dalyse;
- mokslininkai išaiškino vadinamąjį „šiltnamio efektą“;
- ėmė retėti stratosferos ozono sluoksnis;
- pasireiškė dirvožemio erozija, požeminio vandens užteršimas;
- dėl gyventojų skaičiaus didėjimo ir vartojimo poreikių augimo buvo sunaudojama vis daugiau gamtos išteklių;
- ėmė sekti neatsikuriantys gamtos išteklių;
- ėmė blogėti žmonių sveikata net ir gerėjant ekonominėms, socialinėms, kitoms gyvenimo sąlygoms.¹

Šios priežastys lėmė, jog buvo suvokta, kad toks spartus aplinkos būklės blogėjimas kelia grėsmę visai žmonijai ir būsimosioms kartoms, todėl šioms problemoms reikalingi globalūs sprendimai.

1972 m. Jungtinės Tautos Stokholme surengė pasaulinę aukščiausiojo lygio konferenciją „Aplinka ir vystymasis“. Konferencijoje buvo konstatuota, kad neigiamo poveikio aplinkai pasekmės yra sunkiai numatomos ir kelia grėsmę ne tik gyvajai gamtai, bet ir visai žmonijai. Konferencijos pabaigoje buvo priimta vadinamoji Stokholmo deklaracija ir veiksmų planas, numatyta įkurti Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos agentūrą (dabartinė UNEP – Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa). Nors minėti dokumentai nebuvo teisiškai įpareigojantys ir nei viena valstybė realiai nevykdė numatyto veiksmų plano aplinkosaugos srityje, vis dėlto, Stokholmo konferenciją galima laikyti pirmu žingsniu įtraukiant aplinkosaugos problemas į tarptautinę darbotvarkę. Konferencijoje priimtos deklaracijos 1 principu buvo įtvirtinta, kad: „Žmogus turi pagrindinę teisę į laisvę, lygybę ir palankias gyvenimo sąlygas aplinkoje,

---

¹ Mykolo Romerio universitetas. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008. – p. 6-7

kurios kokybė sudaro sąlygas pilnaverčiam ir klestinčiam gyvenimui [...]“.² Taigi, jau tuomet pirmą kartą buvo įtvirtinta žmogaus teisė į tai, kas dabar vadinama teise į sveiką ir švarią aplinką.

1984 m. Jungtinės Tautos sudarė specialiąją Aplinkos ir vystymosi komisiją. 1987 m. ši komisija pateikė vadinamąją G. H. Brundtland ataskaitą „Mūsų bendra ateitis“. Ataskaitoje buvo pirmą kartą išdėstyta vadinamoji *darnaus vystymosi* (angl. *sustainable development*) koncepcija ir apibrėžta darnaus vystymosi sąvoka: „Darnus vystymasis – tai vystymasis, tenkinantis žmonijos reikmes dabar, neapribojant ateities kartų galimybių tenkinti savąsias. Tai – ilgalaikis nuolatinis visuomenės vystymasis, racionaliai naudojant bei papildant gamtos išteklius“. Darnaus gyvenimo strategija pagrįsta trimis pagrindinėmis nuostatomis:

- žmonės nori ir gali ne tik išlikti, bet ir gyventi geromis sąlygomis;
- iki šiol žmonija per mažai rūpinosi aplinka ir neracionaliai naudojo gamtos išteklius, todėl atsidadūrė ties grėsminga riba;
- tolesnis visuomenės vystymasis turi užtikrinti, kad dėl ekonominės pažangos gauta nauda būtų naudojama ne tik žmogaus, bet ir aplinkos labui.³

Taigi darnaus vystymosi koncepcijoje aplinkos apsauga ir ilgalaikis ekonominis augimas buvo pateikti kaip suderinami ir vienas kitą papildantys, tarpusavyje susiję visuomenės vystymosi reiškiniai: pirma, naujai išskylančios aplinkos problemoms spręsti reikalingi išteklių, kuriuos gali suteikti tik ekonominis augimas; antra, ekonominį augimą stabdo žmonių sveikatos blogėjimas kaip aplinkos taršos padarinys ir didėjantis gamtos išteklių vartojimas, kuris lemia vis blogesnę gamtinės aplinkos būklę. Ataskaitoje buvo pasiūlytas ekologiniu požiūriu toleruotinas kompromisas, atsižvelgiantis į besivystančioms šalims būtinus poreikius, į išvystytos pramonės šalyse jau pasiektus aukštus ekonominio augimo rodiklius ir į būtinybę užtikrinti ne mažesnes galimybes ateities kartoms.⁴

Minėta G. H. Brundtland ataskaita suaktyvino tarptautinių diskusijų dėl aplinkos apsaugos procesą. 1992 m. buvo surengta Jungtinių Tautų pasaulinė aplinkos ir vystymosi konferencija Rio de Žaneire. Čia priimtoje deklaracijoje apie aplinką ir plėtrą išdėstyti 27 darnaus vystymosi principai. Pabrėžta, kad siekiant darnaus vystymosi dėmesys turi būti sutelktas į žmogų, kuris turi teisę į sveiką ir visavertį gyvenimą, derantį su gamta; vystymasis turi atitikti dabarties ir ateities kartų raidos ir aplinkos poreikius; valstybės turi mažinti ir panaikinti teršiančius aplinką gamybos ir vartojimo būdus; valstybės turi laiku

² JT Stokholmo deklaracija dėl žmonijos aplinkos

<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503> [žr. 2009 10 23]

³ Mykolo Romerio universitetas. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008. – p. 8

⁴ Ibid. p. 7

skleisti informaciją apie veiklą, kuri galėtų turėti poveikį aplinkai, ir iš anksto dėl to tartis; kt. Konferencijoje priimti dar keli tarptautiniu lygiu svarbūs dokumentai:

- Bendroji klimato kaitos konvencija (šiltnamio efektą sukeliančių dujų, išmetamų į atmosferą, mažinimo programa);
- Biologinės įvairovės konvencija (būdai ir priemonės gyvųjų organizmų rūšių genetinei įvairovei išsaugoti);
- Miškininkystės principai (visų tipų miškų tvarkymo, saugojimo ir vystymo nuostatos);
- Darbotvarkė 21 – ypač svarbus dokumentas - tai plati integruota visuomenės vystymosi veiksmų programa, paremta ekonominiu augimu, kuris turi derėti su taupiu gamtos išteklių naudojimu.⁵

Siekiant užtikrinti numatytų priemonių veikmingumą, nutarta įkurti Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi komisiją, skirtą valdyti pasaulinį darnaus vystymosi procesą.

2002 m. Johanesburge įvyko pasaulio viršūnių susitikimas Darnaus vystymosi klausimams spręsti. Šiame susitikime buvo priimta Darnaus vystymosi deklaracija.⁶ Deklaracijos 13 straipsnyje konstatuojama, kad: „Pasaulinė aplinka ir toliau niokojama. Nyksta bioįvairovė, senka žuvų išteklių atsargos, vis daugiau derlingos žemės virsta dykumomis, klimato pokyčių sukeltos stichinės nelaimės vyksta vis dažniau ir sukelia vis sunkesnius padarinius, vandens, oro bei jūrų tarša pasiglemžia milijonus gyvybių.“⁷ Deklaracijoje taip pat pabrėžiama skirtis tarp išsivysčiusio ir besivystančio pasaulio, būtinybė rasti balansą tarp kovos su skurdu ir aplinkos kokybės gerinimo. Deklaruojama, kad pasaulio tautos „prižiūri bendrą atsakomybę vietiniu, nacionaliniu, regioniniu ir pasauliniu mastu tobulinti ir stiprinti tarpusavyje susijusius ir vienas kitą papildančius darnaus vystymosi ramsčius – ekonominį vystymąsi, socialinę pažangą ir aplinkos apsaugą.“⁸ Taip pat buvo pabrėžta būtinybė griežčiau reguliuoti žmogaus daromą poveikį gamtai.

*

Galima teigti, kad aplinkos apsaugos problemos tarptautinėje darbotvarkėje atsirado XX amžiaus 8-ajame dešimtmetyje, kai pasaulio valstybės įsisąmonijo, kad tokios globalios problemos kaip plataus masto atmosferos, dirvožemio, geriamo vandens, jūrų tarša, biologinės įvairovės nykimas, spartus gamtos išteklių suvartojimo augimas – turi būti sprendžiamos ne pavienių valstybių pastangomis, bet imantis

⁵ Mykolo Romerio universitetas. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008. – p. 8

⁶ Johanesburgo Darnaus vystymosi deklaracija http://www.pprc.lt/dv/dokumentai/Johanesburgo_DV_deklaracija.pdf [žr. 2009 10 19]

⁷ Ibid. 13 str.

⁸ Ibid. 5 str.

priemonių tarptautiniu mastu. Tarptautinį bendradarbiavimą aplinkos apsaugos klausimais inicijavo Jungtinės Tautos: nuo 1972 m. buvo pradėti rengti pasauliniai aukščiausio lygio susitikimai aplinkos apsaugos klausimais, ir juose buvo priimta svarbių politinių deklaracijų (Stokholmo, Rio de Žaneiro, Johanesburgo), kurios tapo pagrindu aplinkos apsaugos teisiniam reglamentavimui tarptautiniame lygmenyje ir vėliau priimtoms tarptautinėms konvencijoms, reglamentuojančioms atskiras aplinkos apsaugos kryptis (pvz., Biologinės įvairovės konvencija, Bendroji klimato kaitos konvencija, kt.). Šiandien galima teigti, kad bent keliose aplinkos apsaugos srityse, po to, kai buvo imtasi tam tikruose dokumentuose numatytų aplinkos apsaugos priemonių, aplinkos būklė yra pagerėjusi: pristabdytas ozono sluoksnio nykimas, anglies dvideginio išmetimo į atmosferą kiekliai ir kt.

2. APLINKOS APSAUGOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR VEIKSMINGUMAS ES: PRINCIPAI, KRYPTYS, ETT PRAKTIKA

1957 m. priimtoje Europos ekonominės bendrijos steigimo sutartyje (Romos sutartis) Bendrijai nebuvo numatyta įpareigojimų aplinkos apsaugos srityje. Valstybės narės reaguodavo į didėjantį aplinkos užterštumą skyriam, tačiau atskirų valstybių vykdoma politika neleido spręsti pasaulinio masto aplinkos užterštumo problemų, o aplinkos problemos dažnai peržengdavo valstybių sienas.⁹ Per pastaruosius tris dešimtmečius dėl įvairių ekologinių katastrofų Europoje (1976 m. Sevese (Šveicarija) įvykusi avarija, kai iš koncerno „Hoffmann-La Roche“ fabriko išsiliejo didelis kiekis pavojingų dujų; 1986 m. avarija Černobylio atominėje elektrinėje, kai į gana didelę ES teritoriją pateko radioaktyvūs spinduliai; 1991 m. prie Genujos įvykusi laivo „Haven“ avarija, kai išsiliejo 144 tūkst. Tonų naftos; kt.) padidėjo valstybių sąmoningumas ir poreikis visoms drauge atsakyti už aplinką.¹⁰ Bendros aplinkos politikos kūrimas buvo ypač svarbus Europos šalims, kurios turi bendrus upių baseinus ir yra susietos vandens keliais. Be to, valstybėms narėms vykdant nesuderintas aplinkos programas pradėta teigti, kad jų priimtose aplinkos apsaugos priemonės bei į aplinkos apsaugą orientuotų gaminių standartai trukdo prekiauti ir prieštarauja Bendrijos priimtam laisvosios prekybos principui. Aplinkos apsaugos klausimus pradėta raginti reguliuoti tarpvalstybinėmis priemonėmis. Taip pat buvo prieita išvados, jog norint išlaikyti aukštą aplinkosaugos lygį, nepakanka pavienių valstybių narių veiksmų, ir kad veiksmingesnis būdas spręsti aplinkosaugos problemas būtų priimant sprendimus Europos Sąjungos lygmenyje.

2.1. Pagrindiniai principai ES aplinkos apsaugos politikoje

Esminiai ES aplinkos apsaugos principai yra įtvirtinti Europos Bendrijos sutarties 174 straipsnio 2 dalyje, kur konstatuojama, kad: „Bendrijos aplinkos politika [...] yra grindžiama atsargumo principu bei principais, kad reikia imtis prevencinių veiksmų, kad žala aplinkai pirmiausia turėtų būti atitaisoma ten, kur yra jos šaltinis, ir kad atlygina teršėjas“.¹¹ Prie aplinkos apsaugos principų galima priskirti ir Sutarties to paties straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą, kad „atitinkamose savo kompetencijos srityse Bendrija ir valstybės narės bendradarbiauja su trečiosiomis šalimis ir kompetentingomis tarptautinėmis

⁹ Mykolo Romerio universitetas. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008. – p. 13

¹⁰ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 16

¹¹ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo sutartis

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007&p_query=&p_tr2=2 [žr. 2009 10 11]

organizacijomis“¹², - šia nuostata įtvirtinamas bendradarbiavimo aplinkos apsaugos srityje principas. Aplinkos apsaugos principai priskiriami prie bendrųjų Bendrijos teisės principų ir yra privalomi taikyti. Reikia pabrėžti, kad aplinkosaugos principai Bendrijos teisyne suformuluoti gana abstrakčiai, todėl jų svarba ir reikšmė priklauso nuo to, kaip jie yra taikomi konkrečiais atvejais ir konkrečiose priemonėse.

Aplinkos apsaugos principų Bendrijos teisėje atsiradimas siejamas su 1986 m. priimtu Suvestiniu Europos aktu, kuriame aplinkos politikai buvo suteikta derama teisinė bazė, t.y. Romos sutartis buvo papildyta jau minėtais 174-176 straipsniais, skirtais aplinkai, kuriais remiantis aplinkos apsauga tapo privaloma vykdyti Bendrijos užduotimi. Buvo įtvirtinti Bendrijos aplinkos politikos tikslai, Bendrijos kompetencija priimti teisės aktus aplinkosaugos srityje ir šių teisės aktų priėmimo procedūra, Bendrijos kompetencija sudaryti tarptautines sutartis aplinkosaugos srityje, valstybių narių teisė imtis griežtesnių aplinkosaugos priemonių. Taip pat buvo nustatyti jau minėti aplinkos apsaugos principai, vėliau išplėtoti ir Maastrichto sutartimi. Norint suprasti Europos Sąjungos aplinkos politikos turinį, svarbu detaliau paanalizuoti kiekvieną šių principų.

Aukšto aplinkos apsaugos lygio principas. Šis principas įtvirtintas kelete Europos Bendrijos sutarties straipsnių: 2 straipsnyje įtvirtintas aukšto lygio aplinkos apsaugos ir jos kokybės gerinimo siekis; 95 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad Bendrijos institucijos, imdamosi priemonių dėl valstybių narių teisės aktų derinimo, dėmesį kreipia į aukšto lygio aplinkos apsaugą; 174 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Bendrijos aplinkos politika siekiama aukšto apsaugos lygio atsižvelgiant į skirtingų Bendrijos regionų būklės įvairovę.¹³ Remiantis Europos Bendrijos sutarties 174 straipsnio 1 dalyje įtvirtintais Bendrijos aplinkos politikos tikslais galima paaiškinti aukšto aplinkos apsaugos lygio principo turinį, tai yra, siekti aukšto aplinkos apsaugos lygio reiškia:

- išlaikyti, saugoti ir gerinti aplinkos kokybę,
- saugoti žmonių sveikatą,
- apdairiai ir racionaliai naudoti gamtos išteklius,
- remti tarptautinio lygio priemones, skirtas regioninėms ar pasaulinėms aplinkos problemoms spręsti.¹⁴

Aukšto aplinkos apsaugos lygio principas gali būti siejamas ir su jau minėtu *darnaus vystymosi* principu, kuriuo siekiama užtikrinti aukštą aplinkos kokybę būsimosioms kartoms.

Reikia pabrėžti, kad aukštas aplinkos apsaugos lygis negali būti suprantamas kaip pats aukščiausias aplinkos apsaugos lygis, greičiau, kaip „kiek įmanoma geriausias“ aplinkos apsaugos principas, arba

¹² Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo sutartis
http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007&p_query=&p_tr2=2 [žr. 2009 10 11]

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

tiksliu – veiksmingiausios aplinkos apsaugos principas.¹⁵ Taip yra todėl, kad aukštas aplinkos apsaugos lygis negali būti vienodai įgyvendinamas visuose regionuose dėl skirtingų regionų išsivystymo lygių. Jeigu tam tikrame regione yra įmanoma tik minimali apsauga, reikia garantuoti bent minimalią apsaugą ir tai jau turi būti traktuojama kaip kiek įmanoma veiksmingiausių aplinkos apsaugos priemonių taikymas.

Atsargumo ir prevencinių veiksmų principai. Šie principai įtvirtinti jau minėtame Europos Bendrijos sutarties 174 straipsnyje. Remiantis šiais principais, reikia imtis priemonių, kad neigiamas poveikis ar žala aplinkai apskritai neatsirastų, o ne laukti, kol jie atsirastų, ir tada juos šalinti. Atsargumo ir prevencinių veiksmų principai gali būti laikomi sinonimais, arba, galima teigti, kad atsargumo principas iš esmės apima prevencinių veiksmų principą. Prevencinių veiksmų principas reiškia, jog priemonių turi būti imamas tada, kai yra aiškus pavojus ar didelė tikimybė, kad bus padaryta žala aplinkai. Atsargumo principo atveju, nebūtina, kad aplinkai grėstų konkretus pavojus, - jei yra nors mažiausia rizika, kad gali kilti pavojus aplinkai, veiksmai, kuriais turi būti užkirstas tam kelias, bus pateisinami.¹⁶ Europos Teisingumo Teismas savo praktikoje remiasi iškart abiem principais. *Lirussi byloje* Teismas išaiškino šių principų turinį: „Pagal šiuos principus Bendrijai ir valstybėms narėms kyla pareiga imtis tinkamų priemonių, kurios leistų išvengti rizikos, užkirstų kelią žalai atsirasti ten, kur yra jos šaltinis, leistų sumažinti galimą pavojų arba kiek įmanoma jį išvis pašalinti.“¹⁷

Reikia pastebėti, kad šiuose principuose išryškėja ir planavimo aspektas, kuomet imantis tam tikrų planavimo priemonių galima iš karto užkirsti kelią kilti pavojui aplinkai. Ypatinę reikšmę čia turi ir poveikio aplinkai vertinimas. Poveikio aplinkai vertinimo pagrindinės nuostatos bus nagrinėjamos tolesniame šio darbo skyriuje, analizuojančiame Nord Stream dujotiekio projekto atitiktį reikalavimams dėl poveikio aplinkai vertinimo.

Pirminio žalos šaltinio principas. Europos Bendrijos sutarties toje pačioje 174 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas žalos šaltinio principas, teigiantis, kad žala aplinkai turi būti atitaisoma ten, kur yra jos šaltinis.¹⁸ Tai yra, žala aplinkai turi būti atitaisoma kiek įmanoma anksčiau skaičiuojant nuo jos atsiradimo momento ir kiek įmanoma arčiau jos šaltinio. Žalos šaltinio principo įgyvendinimas susijęs ir su konkrečiau žalos šaltinio nustatymo problema. Manoma, kad žalos šaltinio principu reikia remtis ir tada, kai neįmanoma nustatyti, kas konkrečiu atveju yra žalos šaltinis.

Žalos šaltinio principas turi ypač didelę reikšmę atliekų tvarkymo srityje. Europos Teisingumo Teismas, remdamasis žalos šaltinio principu, pripažino, jog kiekvienas regionas, bendruomenė ar

¹⁵ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 43

¹⁶ Ibid. p. 45

¹⁷ ETT 1999 m. spalio 5 dienos sprendimas byloje C-175 ir 177/98 (Lirussi ir Bizzaro). – Slg. 1999, S. I-6881

¹⁸ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo sutartis

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007&p_query=&p_tr2=2 [žr. 2009 10 11]

teritorinė bendrija turi priimti tinkamus sprendimus, kuriais būtų užtikrinta, kad atliekos bus surinktos, apdorotos ir pašalintos.¹⁹

„Teršėjas moka“ principas. Principas buvo įtvirtintas jau Pirmojoje bendrojoje aplinkos apsaugos veiksmų programoje, kurioje buvo apibrėžta, kas yra teršėjas: tai asmuo, kuris tiesiogiai arba netiesiogiai daro žalą aplinkai arba sukuria priežastį jai atsirasti.²⁰ Šis principas paprastai reiškia, kuris daro žalą ar kelia tam tikrą riziką aplinkai, turi padengti jos atsiradimo prevencijos, mažinimo ir atitaisymo išlaidas. Skirtingai nuo vokiškosios teisės tradicijos, kur pagal principą „teršėjas moka“ teršėjas turi ne tik atlyginti išlaidas, bet ir, jei įmanoma, atkurti aplinkos būklę, daugumoje valstybių narių šis principas turi tik finansinės atsakomybės aspektą.²¹ Taigi, teršėjas, kuris teisėtai arba neteisėtai sukelia žalą aplinkai, turi už tai sumokėti. Tam tikrais atvejais gali būti reikalaujama, kad teršėjas sumokėtų daugiau nei priklauso, - čia reikia pažymėti, kad apskritai sunku nustatyti padarytos žalos aplinkai finansinę atitiktį. Tokiomis priemonėmis siekiama, kad teršėjai domėtusi, kaip būtų galima sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, plėtoti kuo mažiau aplinką teršiančias technologijas ir kurti tokius produktus.

Didžiausia problema, su kuria susiduriama įgyvendinant principą „teršėjas moka“, yra ta, kad daugeliu atveju žala padaroma dėl keleto priežasčių, todėl būna nelengva nustatyti, kas yra teršėjas. Tokiu atveju būtina, atsižvelgus į padarytos žalos pobūdį, nustatyti visas teršėjų grupes ir pagal tai, kiek kiekviena iš jų susijusi su padaryta žala, patraukti jas atsakomybėn.²²

Integracijos principas. Šis principas įtvirtintas Europos Bendrijos sutarties 6 straipsnyje, pagal kurį, „įgyvendinant Bendrijos politikos ir veiklos kryptis, [...] turi būti atsižvelgiama į aplinkos apsaugos reikalavimus“.²³ Integracijos principas buvo įtvirtintas dar Penktojoje bendrojoje aplinkos apsaugos veiksmų programoje, kurioje daug dėmesio buvo skirta klausimui, kokių būdu aplinkos apsaugos reikalavimai turi būti integruoti į kitas Bendrijos politikos sritis. Integracijos principas reiškia, visi Bendrijos teisės aktai ir visos individualios priemonės turi būti patikrintos poveikio aplinkai aspektu. Ginčytina, ar integracijos principas yra tik programinė nuostata, ar privaloma teisės norma. Europos Teisingumo Teismas dar nėra suformulavęs aiškios pozicijos šiuo klausimu, tačiau Bendrijos sutarties 6 straipsnio formuluotė „turi būti“ greičiausiai rodo imperatyvų reikalavimą aplinkos apsaugą integruoti į

¹⁹ ETT 1992 m. liepos 9 d. sprendimas byloje C-2/90 (Komisija prieš Belgiją). – Slg. 1992, S. I-4431

²⁰ Pirmoji bendroji aplinkos apsaugos veiksmų programa http://ec.europa.eu/research/environment/index_en.cfm?pg=policy [žr. 2009 10 19]

²¹ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 50

²² Ibid. p. 51

²³ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo sutartis

http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007&p_query=&p_tr2=2 žr. 2009 10 11

kitas Bendrijos politikos kryptis. Integracijos principo pažeidimas gali būti pagrindas pripažinti Bendrijos teisės aktą neteisėtu.²⁴

Darnaus vystymosi principas. Šis principas buvo įtvirtintas minėtoje 1992 m. Jungtinių Tautų pasaulinės aplinkos ir vystymosi konferencijos Rio de Žaneire baigiamuosiuose dokumentuose, ir šiandien yra vienas svarbiausių tarptautinės aplinkos teisės principų. Šio principo esminė nuostata yra kad plėtra turi taip tenkinti dabarties kartų poreikius, kad iš būsimųjų kartų nebūtų atimta galimybė tenkinti savo poreikius. Amsterdamo sutartimi darnus vystymasis buvo įtvirtintas kaip Bendrijos tikslas ir uždavinys. Ginčytina, ar šis principas yra privalomas, tačiau bet kokių atveju darnų vystymąsi galima laikyti Europos Sąjungos aplinkos politikos pagrindine idėja ar idealu, taip pat jį galima traktuoti kaip integracijos principo sudedamąją dalį.²⁵ Siaurąja prasme darnaus vystymosi principas suprantamas kaip ilgalaikė gamtos išteklių apsauga, plačiąją prasme jis apima dar ir ilgalaikę ekonominę ir socialinę pažangą. Galima teigti, kad Europos Sąjungos dokumentuose šis principas traktuojamas plačiai, tai yra, aplinka turi būti laikoma tolesnio žmonijos vystymosi pagrindu.

Subsidiarumo principas. Šis principas nėra išimtinai aplinkos politikos principas, jis priskirtinas prie bendrųjų Bendrijos teisės principų, tačiau priimant sprendimus aplinkos politikos srityje vadovaujamas šiuo principu ta prasme, kad Europos Bendrija pradeda veikti tik tada, kada norimą tikslą lengviausia pasiekti visos Bendrijos, o ne atskirų valstybių narių lygiu. Principas buvo įtvirtintas Maastrichto sutartimi kaip sprendimų priėmimo būdas, nustatantis, kad sprendimai turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriuo jie yra veiksmingiausi, taigi, Europos Sąjunga sprendžia tik tuos klausimus, kurių išspręsti negali pačios valstybės narės.

2.2. ES aplinkos apsaugos teisinio reglamentavimo kryptys: ETT praktika

Nagrinėjant aplinkos apsaugos Europos Sąjungoje teisinį reglamentavimą ir atitinkamos politikos formavimą, neabejotinai svarbus yra Europos Teisingumo Teismo vaidmuo, kurio pagrindinis uždavinys yra užtikrinti, kad taikant ir interpretuojant Europos Bendrijų steigimo sutartis ir teisės aktus būtų laikomasi Bendrijos teisės principų.

---

²⁴ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 53

²⁵ Ibid. p. 55

Remiantis Europos Teisingumo Teismo pateiktais duomenimis, nuo 1995 iki 2005 metų šis teismas yra išsprendęs 53 bylas, kurios gali būti įvardijamos kaip „reikšmingos bylos“ Europos Bendrijos aplinkos apsaugos teisei.²⁶ Šio darbo kontekste vertėtų panagrinėti keletą šių bylų.

Europos Teisingumo Teismo praktikoje didžiausias aplinkos apsaugos bylų skaičius sprendžiamas dažniausia penkiuose aplinkos apsaugos sektoriuose: horizontaliojoje aplinkos apsaugos valdymo srityje, oro, vandens apsaugos užtikrinimo srityse, atliekų tvarkymo ir gamtos apsaugos srityse. Apskritai Europos Sąjungos reglamentavimas yra nustatytas devyniuose aplinkos apsaugos sektoriuose, be minėtų penkių tai yra: cheminės medžiagos ir genetiškai modifikuoti organizmai; pramoninė tarša; triukšmas; branduolinė ir radiacinė sauga. Kiekvieną šių sektorių stengiamasi išsamiai reglamentuoti priimant atitinkamas direktyvas, reglamentus, sprendimus.

Horizontalieji aplinkos apsaugos teisės aktai. Tai teisės aktai, reglamentuojantys bendruosius Europos Sąjungos aplinkos valdymo klausimus. Ši sritis gali būti įvardijama kaip esminė efektyviam aplinkos teisės įgyvendinimui. Tikslinga išskirti keletą svarbiausių teisės aktų šioje srityje:

- Tarybos direktyva 85/337/EEB 1985 m. birželio 27 d. dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo;
- Tarybos direktyva 97/11/EB 1997 m. kovo 3 d. iš dalies keičianti Direktyvą 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo;
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB 2003 m. gegužės 26 d. nustatanti visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/337/EEB ir 96/61/EB dėl visuomenės dalyvavimo ir teisės kreiptis į teismus;
- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1367/2006 2006 m. rugsėjo 6 d. dėl Orhuso Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais nuostatų taikymo Bendrijos institucijoms ir organams;
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/EB 2004 m. balandžio 21 d. dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti);
- kt.

Šioje srityje Europos Teisingumo Teismas sprendžia daugiausia bylų, susijusių su poveikio aplinkai vertinimu. Toliau bus analizuojama keletas Europos Teisingumo Teismo išnagrinėtų bylų, susijusių su poveikio aplinkai vertinimo pažeidimais.

Byla C-133/94, 1996 m. gegužės 2 d. Pareiškėjas: Europos Komisija, atsakovas: Belgijos Karalystė, trečioji suinteresuota šalis: Vokietijos Federalinė Respublika. Europos aplinkos apsaugos teisei byla

²⁶ Leading Cases of the European Court of Justice. EC Environmental Law <http://www.jak.ppke.hu/tanszek/doktori/tananyag/1.pdf> [žr. 2009 10 29]

svarbi tuo, kad valstybė, šiuo atveju Belgijos Karalystė, buvo pripažinta nesilaikiusi įsipareigojimų pagal Bendrijos teisę, t.y. nepilnai ir neteisingai perkėlusį į Belgijos nacionalinę teisę Tarybos direktyvos 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo nuostatas, ir todėl pažeidusi Europos Bendrijos sutarties 189 straipsnį (Mastrichto sutarties konsoliduota versija), taip pat minėtos direktyvos nuostatas. Tai yra, Tarybos direktyvos 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo II priede buvo nurodyti projektai, kurie turi būti vertinami tik tada, kai valstybės narės taip nusprendžia (įvairūs miškininkystės, žemės ir vandens ūkio, energetikos, gavybos pramonės ir kt. sričių projektai). Vadinasi, dėl tam tikrų projektų poveikio aplinkai vertinimas galėjo būti ir neatliekamas, jeigu manoma, kad konkrečiu atveju projekto įgyvendinimas reikšmingo poveikio aplinkai neturės, taigi, valstybės narės turėjo apsisprendimo laisvę. Tačiau, valstybės narės turėjo nurodyti konkrečias projektų rūšis, kurių poveikio aplinkai vertinimą privaloma atlikti, arba galėjo nustatyti kriterijus ir (arba) ribas, būtinas norint nustatyti, kurių iš II priede išvardytų rūšių projektų poveikio aplinkai vertinimas yra privalomas. Šiuo atveju Belgijos Karalystė nevykdė minėtos direktyvos įpareigojimų tuo mastu, kad nenustatė projektų, kuriems poveikio aplinkai vertinimas turėtų būti privalomas. Panašiai Europos Teisingumo Teismas 1998 m. spalio 22 d. sprendime konstatavo, kad Vokietija pažeidė Direktyvos 85/337/EEB 2 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 2 dalies nuostatas, nes nenumatė įvertinti projektų, kurių poveikio aplinkai vertinimas pagal minėtą direktyvą turi būti atliekamas, poveikio aplinkai, ir išbraukė iš II priede pateikto projektų sąrašo visas projektų klases.²⁷

Taigi, galima teigi, buvo susiformavusi ydinga valstybių praktika dėl Tarybos direktyvos 85/337/EEB nuostatose palikto neapibrėžtumo, kuomet buvo neaišku, pagal ką projektai turi būti klasifikuojami kaip reikalaujantys ar nereikalaujantys poveikio aplinkai vertinimo. Šiuo atveju, valstybių netinkamas projektų klasifikavimas dažnai lemdavo tai, kad tokios bylos pasiekdavo Europos Teisingumo Teismą, kuris pateikdavo savo išaiškinimus. To pasekoje, 1997 m. buvo priimta Tarybos direktyva 97/11/EB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo, kurioje buvo įtvirtinti konkretūs kriterijai, į kuriuos valstybės narės turi atsižvelgti sprendžiant dėl projekto poveikio aplinkai vertinimo.²⁸

Byla C-121/03, 2005 m. rugsėjo 8 d. Pareiškėjas: Europos Komisija. Atsakovas: Ispanijos Karalystė. Europos Teisingumo Teismas konstatavo, kad Ispanijos Karalystė pažeidė Tarybos direktyvos 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo 2 straipsnio ir 4(2) straipsnio nuostatas, tai yra, šiuo atveju, neatliko išankstinio poveikio aplinkai vertinimo prieš pradėdamas

²⁷ Leading Cases of the European Court of Justice. EC Environmental Law <http://www.jak.ppke.hu/tanszek/doktori/tananyag/1.pdf> [žr. 2009 10 29]

²⁸ Tarybos direktyva 97/11/EB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:073:0005:003:LT:HTML> [žr. 2009 10 29]

kiaulių ūkio statybą Baix Ter srityje. Taip pat konstatuota, kad šalis pažeidė Tarybos direktyvą 80/778/EEB dėl vandens, skirto žmonių vartojimui kokybės, peržengdama maksimalaus leistino nitrātų kiekio išmetimą į vandenį Baix Ter srityje.²⁹

Šios bylos sprendimu įtvirtinami keletas labai svarbių aplinkos apsaugos principų. Jau minėtasis *prevencijos* principas išreiškiamas reikalavimu atlikti išankstinį poveikio aplinkai vertinimą – t.y. visos galimos grėsmės aplinkai turi būti nustatytos prieš priimančią sprendimą dėl projekto įgyvendinimo, o ne atvirkščiai – priėmus sprendimą ir norint jį pateisinti, formaliai atliekant poveikio aplinkai vertinimą. Kitas svarbus aplinkosaugos principas – kad aplinka turi būti traktuojama kaip visuma, neatsiejant vieno jos komponento nuo kito – tai reiškia, kad atliekant poveikio aplinkai vertinimą, turi būti įvertinti galimi poveikiai tiek atskirioms aplinkos dalims – žemei, orui, vandeniui, etc., tiek bendras poveikis viso regiono ekosistemai. Šis principas labai svarbus tolesnėje šio darbo praktinėje analizėje.

Oro apsauga. Šiame sektoriuje ES teisės aktais yra nustatomos priemonės ir standartai, skirti oro kokybei apsaugoti, teršalų emisijai iš stacionarių šaltinių bei automobilių riboti, ir produktų kokybės standartai. Aktualūs teisės aktai:

- Tarybos direktyva 96/62/EEB 1996 m. rugsėjo 27 d. dėl aplinkos oro kokybės vertinimo ir valdymo;
- Tarybos direktyva 1999/30/EB 1999 m. balandžio 22 d. dėl sieros dioksido (SO₂), azoto dioksido (NO₂), azoto oksidų (NO_x), kietųjų dalelių (KD₁₀) ir švino ribinių verčių aplinkos ore;
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/3/EB 2002 m. vasario 12 d. dėl ozono aplinkos ore;
- Komisijos sprendimas 2006/944/EB 2006 m. gruodžio 14 d., Europos bendrijai ir kiekvienai valstybei narei, vadovaujantis Tarybos sprendimu 2002/358/EB, nustatantis atitinkamus išmetamų teršalų kiekius pagal Kioto protokolą;
- kt.

Šiame kontekste aktualu paanalizuoti bylą, susijusią su teisės aktų oro apsaugos srityje pažeidimais.

Byla C-417/99, 2001 m. rugsėjo 13 d. Pareiškėjas: Europos Komisija. Atsakovas: Ispanijos Karalystė. Šioje byloje Europos Teisingumo Teismas konstatavo, kad Ispanijos Karalystė pažeidė Tarybos direktyvos 96/62/EEB dėl aplinkos oro kokybės vertinimo ir valdymo nuostatas ta apimtimi, kad neįvykdė įsipareigojimo per nustatytą laikotarpį sukurti kompetentingas nacionalines struktūras, atsakingas už teršalų išmetimo vertes ir slenksčius į orą, kaip yra numatyta minėtos direktyvos Pirmajame priede.³⁰

²⁹ Tarybos direktyva 97/11/EB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:073:0005:003:LT:HTML> [žr. 2009 10 29]

³⁰ Leading Cases of the European Court of Justice. EC Environmental Law <http://www.jak.ppke.hu/tanszek/doktori/tananyag/1.pdf> [žr. 2009 10 29]

Toks pažeidimas iš esmės reiškia, kad Ispanijos Karalystė per nustatytą laikotarpį nesugebėjo perkelti minėtos direktyvos į nacionalinę teisę, taigi, ir užtikrinti tos direktyvos veiksmingo įgyvendinimo.

Vandens apsauga. Galima teigti, kad tai yra prioritetinga ES aplinkos teisės sritis, anksčiausiai pradėta reglamentuoti Bendrijos priemonėmis. Šios srities teisės normas galima išskirti į tris rūšis: reguliuojančias vandens kokybę; reguliuojančias vandeniui pavojingas medžiagas; nustatančias reikalavimus tam tikroms pramonės sritims. Aktualūs teisės aktai:

- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/60/EB 2000 m. spalio 23 d. nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus;
- Tarybos direktyva 98/83/EB 1998 m. lapkričio 3 d. dėl žmoniems vartoti skirto vandens kokybės;
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/11/EB 2006 m. vasario 15 d. dėl tam tikrų į Bendrijos vandenį išleidžiamų pavojingų medžiagų sukeltos taršos;
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/35/EB 2005 m. rugsėjo 7 d. dėl taršos iš laivų ir sankcijų už pažeidimus įvedimo;
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/56/EB 2008 m. birželio 17 d. nustatanti Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus (Jūrų strategijos pagrindų direktyva);
- kt.

Tikslinga paanalizuoti Europos Teisingumo Teismo nagrinėtą bylą, susijusią su tarša į Bendrijos vandenį.

Byla C-3884/97, 2000 gegužės 25 d. Pareiškėjas: Europos Komisija, atsakovas: Graikijos Respublika. Europos Teisingumo Teismo sprendimu, Graikijos Respublika buvo pripažinta nevykdžiusi įsipareigojimų pagal Tarybos direktyvą 76/464/EEB dėl taršos, sukeltos pavojingų medžiagų išmetimu į Bendrijos vandenį, tai yra, šiuo atveju, Graikijos Respublika įvykdė pažeidimą, nepriėmusi nacionalinių taršos mažinimo programų, kaip yra nustatyta nagrinėjamos direktyvos 7(1) straipsnyje.³¹ Šis straipsnis numato, kad kiekviena valstybė narė savo teritorijoje turi nustatyti praktinius uždavinius ir priemones, reikalingas sumažinti taršai, kuri gali būti sukelta tos valstybės teritorijos vandenims. Teismo sprendime konstatuojama, kad tam tikros *ad hoc* priemonės, kurių imamasi konkrečiu atveju taršai sumažinti, negali būti laikomos programomis, kurios turi būti paremtos atliktomis vandenų studijomis bei kuriose turi būti numatyti tikslai ir priemonės.³²

Iš esmės šis Teisingumo Teismo sprendimas įpareigoja valstybes nares, įgyvendinant Bendrijos direktyvas, šiuo atveju – direktyvą konkrečiam aplinkos apsaugos sektoriui sureguliuoti, - perkeliant

³¹ Tarybos direktyva 76/464/EEB dėl taršos, sukeltos pavojingų medžiagų išmetimu į Bendrijos vandenį <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/consleg/1976/L/01976L0464-20001222-lt.pdf> [žr. 2009 10 29]

³² Leading Cases of the European Court of Justice. EC Environmental Law <http://www.jak.ppke.hu/tanszek/doktori/tananyag/1.pdf> [žr. 2009 10 29]

direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę, direktyvoje numatytų priemonių tikslui pasiekti netraktuoti kaip neimperatyvių, paliekamų valstybės narės dispozicijai. Taip pat galima teigi, kad tokiu teismo sprendimu įtvirtinamas svarbus aplinkos apsaugos – *prevencijos* principas, tai yra, šiuo atveju, dar neatsiradus aplinkos taršai, turi būti numatyti veiksmai galimai taršai išvengti, bei priemonės, kurių bus imtasi taršos atveju, kad kuo veiksmingiau sumažinti taršos padarinius.

Atliekų tvarkymas. Ši sritis yra išsamiai reglamentuota Bendrijos teisėje, beveik visų rūšių atliekoms yra nustatyti tam tikri reikalavimai. Aktualūs teisės aktai:

- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/12/EB 2006 m. balandžio 5 d. dėl atliekų;
- Tarybos direktyva 91/689/EEB 1991 m. gruodžio 12 d. dėl pavojingų atliekų;
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/62/EB 1994 m. gruodžio 20 d. dėl pakuočių ir pakuočių atliekų;
- kt.

Tikslinga paanalizuoti Europos Teisingumo Teismo nagrinėtą bylą dėl pažeidimų, susijusių su atliekų tvarkymu.

Byla C-365/97, 1999 m. lapkričio 9 d. Pareiškėjas: Europos komisija. Atsakovas: Italijos Respublika. Europos Teisingumo Teismas konstatavo, kad Tarybos direktyvoje 75/442/EEB dėl atliekų bei ją iš dalies pakeitusioje Tarybos direktyvoje 91/156/EEB (pastebėtina, kad šiuo metu šias direktyvas yra pakeitusi Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/12/EB dėl atliekų), yra įtvirtinta nuostata, kad valstybės narės privalo imtis priemonių užtikrinti, kad atliekos būtų utilizuotos ar perdirbtos nekeliant pavojaus žmonių sveikatai ir nenaudojant procesų ar metodų, kurie galėtų pakenkti aplinkai. Tokia nuostata yra privaloma, valstybei narei paliekant spręsti dėl konkrečių jos įgyvendinimo priemonių. Šioje byloje Europos teisingumo Teismas konstatavo, kad Italijos Respublika pažeidė minėtų direktyvų nuostatas, kadangi nesiėmė užtikrinti, kad atliekos, išmetamos į San Rocco kanalą, būtų tvarkomos nesukeliant pavojaus žmonių sveikatai ar neigiamų padarinių aplinkai, tai yra, surenkamos ir utilizuojamos pagal nustatytas priemones.³³

Galima teigti, kad šioje byloje Teisingumo Teismas dar kartą patvirtino *prevencijos* ir *atsargumo* principų esmę, šiuo atveju, kad turi būti imtasi visų reikiamų priemonių utilizuojant atliekas, kad būtų išvengta žalos žmonių sveikatai ir neigiamų padarinių aplinkai atsiradimo.

Gamtos apsauga. Dalis gamtos apsaugą nustatančių normų yra skirta augalijos ir gyvūnijos rūšių apsaugai, dalis – teritorijų apsaugai. Svarbiausiais teisės aktais šioje srityje galima laikyti:

- Tarybos direktyva 79/409/EEB 1979 m. balandžio 2 d. dėl laukinių paukščių apsaugos;

³³ Leading Cases of the European Court of Justice. EC Environmental Law <http://www.jak.ppke.hu/tanszek/doktori/tananyag/1.pdf> [žr. 2009 10 29]

– Tarybos direktyva 92/43/EEB 1992 m. gegužės 21 d. dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos;

– kt.

Tikslinga paanalizuoti Europos Teisingumo Teismo išnagrinėtą bylą ir priimtą sprendimą dėl teisės aktų nuostatų pažeidimo užtikrinant natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugą.

Byla C-6/04, 2005 m. spalio 20 d. Pareiškėjas: Europos Komisija. Atsakovas: Jungtinė Karalystė. Europos Teisingumo Teismo sprendimu konstatuota, kad Jungtinė Karalystė neįvykdė pareigos per nustatytą laikotarpį imtis priemonių, reikalingų įgyvendinti įsipareigojimams, kylantiems iš Tarybos direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos. Tai yra, Jungtinė Karalystė pažeidė minėtos direktyvos 6(2), 6(3), 6(4) straipsnius (dėl natūralių buveinių ir rūšių buveinių blogėjimo išvengimo, dėl planų ir projektų poveikio įvertinimo, dėl kompensacinių priemonių už žalą), 11 straipsnį dėl buveinių būklės stebėjimo, 12 (1)d) straipsnį dėl paukščių perėjimo vietos apsaugos, 12 (2), 12 (4) straipsnius dėl saugomų rūšių gaudymo ir pardavimo bei informacijos rinkimo siekiant to išvengti, 13(1) ir 14(2) straipsnius dėl augalų apsaugos priemonių, 15 ir 16 straipsnius dėl išlygų. Režiumuojant sprendimą, Teismas konstatavo, kad Jungtinė Karalystė pažeidė direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos visumą, išskyrus įsipareigojimus dėl teritorinių vandenių.³⁴

Iš esmės šiuo sprendimu Europos Teisingumo Teismas dar kartą patvirtino kone visus svarbiausius aplinkos apsaugos principus, įtvirtintus Europos Bendrijos sutartyse bei tarptautinėse konvencijose, t.y. *prevencijos ir vengimo* principą, kuris tvirtina, kad būtina daryti viską, užkertant kelią aplinkai gresiančiam pavojui, nelaukiant, kol teks šalinti padarinius; principą „*teršėjas moka*“ - taršos prevencijos ir sumažinimo arba panaikinimo sąnaudas turi padengti teršėjas; *atsargumo* principą, kuriuo remiantis, priemonės pateisina vien tai, kad manoma, jog jos padės išvengti taršos arba ją sumažinti, net jeigu moksliniais tyrimais nėra išsamiai atskleistos aplinkos būklės pakenkimo priežastys; bei *integravimo* principą, kuriuo remiantis, bet kokios visos Bendrijos ar atskiros valstybės problemos turi būti sprendžiamos tokiu būdu, kad visuomet būtų atsižvelgta į galimą poveikį aplinkai.

*

Apibendrinant Europos Sąjungos įgyvendinamos aplinkos politikos kryptis, teisės aktų taikymo praktikoje veiksmingumą bei Europos teisingumo Teismo vaidmenį šiame procese galima daryti tokias išvadas:

³⁴ Leading Cases of the European Court of Justice. EC Environmental Law <http://www.jak.ppke.hu/tanszek/doktori/tananyag/1.pdf> [žr. 2009 10 29]

- Europos Sąjungos aplinkos apsaugos įstatyminė bazė buvo kuriama palaipsniui, priimant naujus ir tobulinant senuosius teisės aktus atskirose aplinkos apsaugos srityse;
- Europos Teisingumo Teismas, nagrinėdamas konkrečias bylas, prisideda prie atskirų ES aplinkos apsaugos sričių (vandens, oro, etc.) teisinės bazės kūrimo ir esamų teisės aktų tobulinimo; atskleidžiant įstatymų spragas aplinkosaugos teisėje, vėliau priimami šias spragas šalinantys konkretesni, detalesni teisės aktai;
- Teisingumo Teismo sprendimai įpareigoja ginčo šalis – daugeliu atveju valstybes nares – priimti nacionalinius įstatymus, padedančius veiksmingiau įgyvendinti Europos Bendrijos aplinkos teisės nuostatas;
- Teisingumo Teismo sprendimai įpareigoja valstybes nares bei fizinius ir juridinius asmenis laikytis esminių aplinkos apsaugos principų – prevencijos, atsargumo, integravimo ir kt., tad tokiu būdu prisidėti prie Bendrijos siekio – aukšto aplinkos apsaugos lygio – užtikrinimo.

3. APLINKOS APSAUGOS SISTEMA IR TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE

3.1. Valstybės ekologinė funkcija ir socialinis teisės veiksmingumas

Akivaizdu, jog norint pasiekti aplinkos ir visuomenės sąveikos harmonijos, konkrečių priemonių pirmiausia privalo imtis valstybė. Valstybės ekologinė funkcija realizuojama priemonių visuma, kurios svarbus elementas yra teisinis reguliavimas, užtikrinantis tam tikrą režimą visuomenės ir aplinkos sąveikoje. Šis režimas nustatomas remiantis vadinamaisiais ekologiniais reikalavimais – tinkamo santykio su aplinka ribomis, kurios nustatomos atsižvelgiant į tai, kaip funkcionuoja aplinka, veikiama gamtinių ir antropogeninių faktorių. Ekologiniai reikalavimai yra dvejopi – tai reikalavimai, turintys garantuoti aplinkos, kaip vieningos sudėtingos sistemos išsaugojimą, bei reikalavimai, kurie aplinkos išsaugojimą turi užtikrinti netiesiogiai – organizuojant jos sudėtinių dalių apsaugą ir racionalų naudojimą. Veikla, kurios metu ekologiniai reikalavimai yra transformuojami į visuotinai privalomas elgesio taisykles, yra teisės ekologizavimas. Teisės ekologizavimo esmę sudaro socialiai reikšmingais pripažintų ekologinių reikalavimų, nustatytų atsižvelgiant į gamtos dėsnius, išraiška teisės normose.³⁵ Teisė ekologizuojama dviem formomis. Pagrindinė forma – tai kompetentingų valstybės institucijų veikla rengiant ir priimant ekologines teisės normas. Antra teisės ekologizavimo forma – tai esamų teisės normų taikymas aplinkos apsaugos tikslais, t.y. konkrečių teisės normų veikimo sferos išplėtimas, dėl ko tokios normos pradeda vykdyti ekologinę funkciją. Abiejų formų įgyvendinimo atveju išgaunamas tam tikras teisinis rezultatas – arba sukuriama nauja ekologinė teisės norma, arba išplečiama esamų teisės normų veikimo sfera.³⁶

Ekologinių teisės normų sukūrimas duoda pagrindą atsirasti ir funkcionuoti ekologiniams teisiniams santykiams, nes „teisinis santykis gali būti tik toks visuomeninis santykis, kuriam pritaria valstybė ir iš kurio atsiradusios teisės ir pareigos yra ginamos valstybės priemonėmis“.³⁷ Ekologiniai teisiniai santykiai turi būti suvokiami dvejopai – vienu atveju, kaip poveikio visuomeniniams santykiams priemonė, kitu atveju – kaip visuomeninių ekologinių santykių egzistavimo teisinė forma, turinti specifinį turinį. Kaip rašo Alfonsas Vaišvila, teisinis santykis visada yra ne techninis, o visuomeninis santykis. Tai yra, jis atsiranda ne tarp asmens ir daikto, o visada tik tarp žmonių dėl vertybių – daiktinių ar dvasinių įgijimo, naudojimo, disponavimo jomis ir jų apsaugos.³⁸ Taigi, galima teigti, kad ekologinių teisinių santykių atsiradimo pagrindas yra visuomenės ir aplinkos sąveika, tačiau patys ekologiniai teisiniai santykiai yra santykiai tarp visuomenės narių, atsirandantys sprendžiant esminius klausimus dėl aplinkos apsaugos,

³⁵ Marcijonas A., Sudavičius B. Ekologinė teisė: vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 1996. – p. 20

³⁶ Ibid. p. 21

³⁷ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2004. – p. 402

³⁸ Ibid.

naudojimosi gamtos ištekliais ir pan. Teisinis santykis yra teisės normos įgyvendinimo būdas – teisiniu santykiu pasireiškia reali valstybės paliepiamųjų galia ir jų veikmingumas, taigi teisinis santykis – tai pirmiausia veikianti teisės norma. Teisiniais santykiais bendrieji teisės normų reikalavimai individualizuojasi, virsta konkrečių asmenų konkrečiomis teisėmis ir pareigomis.³⁹ Pasak A. Vaišvilos, valstybė, remdamasi teisės normomis, negali savavališkai keisti pradinio vieno ar kitų santykių pobūdžio ar laisvai savo nuožiūra jų sukurti, - o negali todėl, kad santykių specifika susijusi su jais įgyvendinamų žmogaus interesų specifika. Remdamasi leidžiamais įstatymais, valstybė gali tik paspartinti kai kurių santykių raidą, suteikti jiems daugiau erdvės arba juos slopinti, siaurinti.⁴⁰ Taigi, ekologinė teisė nėra ekologinių santykių kūrėja, o tik reguliuoja tuos santykius atsižvelgdama į konkretų reguliavimo reikalaujantį atvejį.

Teisės socialinis veikimas – tai teisės poveikio visuomeniniam gyvenimui, žmonių sąmonei ir elgesiui atsiradimas, procesas ir jo rezultatas. Teisė sukuriamą arba „savaimingai atsiranda“ socialinėje erdvėje ir joje vienokiu ar kitokiu laipsniu įgyvendinama. Teisės įgyvendinimas pasireiškia konkrečiais poveikio visuomeniniam gyvenimui, žmonių sąmonei ir elgesiui rezultatais. Liberalios demokratinės visuomenės teisėkūros subjektui ir apskritai visuomenei rūpi, kad teisės socialinis veikimas būtų veiksmingas – duotų kuo daugiau teigiamų ir kuo mažiau neigiamų rezultatų.

Teisinio pozityvizmo požiūriu teisės veiksmingumas apibūdina teisės normų realizavimo ypatumus, būtent – teisės normos veikimo (arba neveikimo) padarinius: planuotus ir šalutinius. Kadangi realizuojant teisės normas visuomet būna kokių nors kliūčių, kurių įveikimas siejamas su teisiniu reguliavimu, tai teisės veiksmingumas suprantamas kaip teisinio reguliavimo mechanizmo naudojimo veiksmingumas.⁴¹ Kaip teigia V. Šlapkauskas, tokiu būdu pabrėžiamas tik formalusis, bet ne turiningasis teisės socialinio veiksmingumo aspektas, arba, remiantis A. Vaišvila, konstatuojama, kad teisės institucijos funkcionuoja, įstatymai priimami, teisės normos taikomos, tam tikras procentas teisės pažeidimų išaiškinamas, teisės pažeidėjai realiai atlieka bausmes ir t.t.⁴² Tuo tarpu socialinis teisės veiksmingumas – tai tas realus žmogaus teisių saugos, socialinio stabilumo laipsnis (padariniai), kurį lemia visa teisinio poveikio žmonių elgesiui priemonių sistema.⁴³

Kaip rašo V. Šlapkauskas, nagrinėjant teisės socialinį veiksmingumą ryškėja, kad teisėkūros lygmeniu sunku suvokti atskirų teisės normų paskirtį, jų įgyvendinimo socialinius padarinius. Teisės įgyvendinimas negali būti grindžiamas vien teisiniu reguliavimo mechanizmu, nes šalia ir kartu su juo

³⁹ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2004. – p. 402

⁴⁰ Ibid. p. 403

⁴¹ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. – p. 604

⁴² Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2004. – p. 463

⁴³ Ibid.

veikia kiti svarbūs socialiniai reguliatoriai, kurie teisės normos veikimą gali ir sustiprinti, ir susilpninti ar netgi neutralizuoti.⁴⁴ Taigi konkrečios teisės normos socialinį veiksmingumą galima nustatyti tik atskleidus dvejopus ypatumus:

- 1) visuomenės ir jos grupių, kurioms paveikti išleidžiama teisės norma, ypatumus;
- 2) teisės sistemos, kurios elementu bus nagrinėjama teisės norma, ypatumus.⁴⁵

Anot V. Šlapkausko, teisės socialinis veiksmingumas yra matuojamas dydis. Teisės socialinio veiksmingumo kriterijai skirstomi į du lygius: mikro ir makro lygį. Mikrolygiu nagrinėjamas atskiro teisės normų akto, jų grupės arba teisinės reformos branduolį sudarančių teisės normų veikimo efektyvumas jų teisėkūros paskirties požiūriu. Makrolygiu vertinami visos teisės sistemos arba atskiros teisės šakos veikimo rezultatai.⁴⁶ Remiantis A. Vaišvila, galima kalbėti apie sistemą veiksmingumą teisės doktrinos, teisėkūros lygmeniu ir teisės įgyvendinimo (taikymo) lygmeniu. Pirmuoju atveju kalbama apie teisės sampratą ir teisėkūros kokybę, antruoju – apie teisės įgyvendinimo organizaciją, teisėtumą, apie teisėsaugos sistemos profesionalumą, teisėsaugos institucijų ir visuomenės bendradarbiavimą bei kt.⁴⁷

Taigi, nagrinėjant ekologinės teisės socialinį veiksmingumą, būtina išsiaiškinti:

- ar laikomasi ekologinės teisės normų reikalavimų;
- ar nukrypus nuo ekologinės teisės normų reikalavimų taikomos sankcijos;
- ar nėra tokios situacijos, kai nesilaikant ekologinės teisės normų reikalavimų pažeidėjai nėra baudžiami.

3.2. Lietuvos aplinkos apsaugos transformacija integracijos į Europos Sąjungą procese

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje, gamtos apsaugos padėtį buvo galima vertinti kaip itin prastą dėl daugybės ekologinių problemų – didelio vandenių užterštumo dėl valymo įrenginių trūkumo, atmosferos užterštumo dėl pramonės įmonių poveikio, didžiulės išsklaidytos taršos dėl žemės ūkyje naudojamų cheminių medžiagų ir pan. Tokią situaciją nulėmė sovietų valdžios ekonominių planų įgyvendinimas visiškai nepaisant aplinkos apsaugos. Norint pakeisti šią situaciją, iškilo būtinybė reformuoti visą aplinkos teisės sistemą. Tiesa, ši reforma buvo neatsiejama nuo visos teisinės sistemos reformos, kurios pradžia galima laikyti 1993 m. Seimo nutarimu patvirtintus „Teisinės sistemos reformos metmenis“, kur konstatuojama, kad „integruojantis į Europos valstybių bendriją, dabartinė Lietuvos Respublikoje

⁴⁴ Šlapkauskas V. Pasitikėjimas – teisės socialinio veiksmingumo veiksnys. *Jurisprudencija*, 2002, t. 24(16)

⁴⁵ Šlapkauskas V. *Teisės sociologijos pagrindai: vadovėlis*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. – p. 605

⁴⁶ *Ibid.* p. 606

⁴⁷ Vaišvila A. *Teisės teorija: vadovėlis*. – Vilnius: Justitia, 2004. – p. 464

funkcionuojanti teisinė sistema neatitinka Europos šalių teisės standartų“.⁴⁸ Taigi, reformuojant visą Lietuvos teisinę sistemą, buvo užsibrėžtas uždavinys sukurti ne tik tinkamą aplinkos teisės sistemą, bet ir ekonominę, socialinę, gamybos, technologinę sistemas, kurios būtų pagrįstos ekonomikos ir ekologijos integracija. Ankstyvajame teisinės sistemos reformos etape aplinkos teisės plėtojimas siejosi su aplinkos teisės normų pritaikymu naujiems visuomeniniams santykiams pereinant nuo sovietinės teisės ir planinės ekonomikos prie demokratinės teisinės valstybės ir rinkos ekonomikos. Rengiant naujus teisės aktus ir keičiant senesius, pagrindinis įstatymų leidėjų uždavinys buvo kuo labiau priartinti Lietuvos teisę prie Europos Sąjungos teisės.

1995 m. buvo sudaryta Europos (asociacijos) sutartis tarp Europos Bendrijų bei jos šalių narių, iš vienos pusės, ir Lietuvos Respublikos, iš kitos pusės. Europos sutarties 69 straipsnyje buvo įtvirtinta svarbi Lietuvos ekonominio integravimosi į Bendriją sąlyga – dabartinių ir būsimųjų Lietuvos įstatymų suderinimas su Bendrijos teisės aktų baze.⁴⁹ Europos sutarties 70 straipsnyje buvo įtvirtintas teisės derinimo sričių sąrašas, kuriame *inter alia* minima žmonių, gyvūnų ir augalų, sveikatos ir gyvybės apsauga, gamtosauga. Pagal sutarties 70 straipsnio 2 dalį aplinkosaugos sritis buvo priskiriama prioritetinėms sritims, kuriose teisė turėjo būti derinama pirmiausia. Europos sutarties 83 straipsnio “Aplinka” 3 dalyje teisės aktų derinimas buvo laikomas vienu iš būdų Lietuvai ir ES bendradarbiauti aplinkos apsaugos srityje. Sutarties 83 straipsnio 2 dalyje buvo numatytos sritys, kuriose turėjo sietis šalių bendradarbiavimas ir turėjo būti derinami teisės aktai. Tai iš esmės apėmė visas aplinkos teisės sritis (oro, vandens, miškų, floros, faunos, žemės apsauga, atliekų, cheminių medžiagų tvarkymas, biologinės įvairovės išsaugojimas, ekonominės ir fiskalinės priemonės, klimato kaita, žmogaus sveikatos apsauga nuo aplinkos teršalų ir kt.). Pažymėtina, kad Europos sutarties 69, 70 ir 83 straipsniuose nustatyta pareiga derinti aplinkosaugos teisės aktus turėjo būti suprantama plačiąja prasme. Tai yra, be šiuose straipsniuose įtvirtintų nuostatų, būtina perimti ir EB sutartyje įtvirtintus aplinkos teisės principus, bendruosius ES teisės principus ir vertybes.

1996 m. Vyriausybė patvirtino Nacionalinę teisės harmonizavimo darbų programą⁵⁰, kurioje buvo numatyta pakeisti, papildyti ar priimti naujus teisės aktus ir kai kuriose aplinkos teisės srityse. Šioje programoje buvo numatyta ES aplinkos teisės nuostatas į Lietuvos teisę perkelti tiek įstatymais, tiek poįstatyminiais aktais. Būtinybė suderinti Lietuvos aplinkos teisės aktus su ES reikalavimais buvo

---

⁴⁸ Valstybės žinios, Nr. 73-1311

⁴⁹ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 123

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 1049 “Dėl Nacionalinės teisės harmonizavimo darbų programos patvirtinimo”. – Valstybės žinios, 1996, Nr. 86-2049

įtvirtinta ir tais pačiais metais Seimo patvirtintoje Aplinkos apsaugos strategijoje⁵¹. Strategijos 6.1.1 punkte aplinkos apsaugos įstatymų tobulinimas atsižvelgiant į aplinkos apsaugai keliamus ES reikalavimus numatytas kaip prioritetas ir neatidėliotinas uždavinys. Kad jis būtų įgyvendintas, pirmiausia siūlyta: atlikti galiojančių aplinkos apsaugos teisės aktų analizę, įvertinti jų veiksmingumą ir pateikti siūlymus dėl būtinumo rengti naujus teisės aktus bei peržiūrėti jau priimtus; patikrinti, ar visiems reikalavimams įgyvendinti yra numatytos tinkamos priemonės; rūpintis specialistų ir visuomenės teisiniu švietimu aplinkos apsaugos srityje.⁵²

Svarbiu dokumentu Lietuvos aplinkos teisę derinant su ES teise tapo 1998 m. patvirtinta Aplinkos apsaugos teisės normų derinimo su Europos Sąjungos reikalavimais strategija (Derinimo strategija). Rengiant strategiją buvo įvertinti Lietuvos teisės aktų ir ES reikalavimų neatitikimai, numatyta, kokie pakeitimai ar nauji teisės aktai turi būti parengti, surinkti ES teisės aktai, pagrindiniai jų išversti į lietuvių kalbą, numatyta, kokiomis priemonėmis pasiekti, kad būtų laikomasi ES reikalavimų, įvertintos integravimosi sąnaudos aplinkos srityje, numatytas poreikis stiprinti aplinkosaugos institucijas. Taigi galima teigti, šiuo parengiamuoju darbu buvo padėti pamatai Lietuvos aplinkos teisę derinti su ES aplinkos teise ir visai tolesnei aplinkos teisės raidai.⁵³

1999 m. Lietuvos Vyriausybė patvirtino pasirengimo narystei ES programą – Nacionalinę *acquis* priėmimo programą (NAPP)⁵⁴, kurioje buvo pateiktas stojimo partnerystės prioritetų ir uždavinių įgyvendinimo planas, ir, kur įmanoma, nurodyti tam būtini žmogiškieji ir finansiniai ištekliai. NAPP kasmet buvo keičiama atsižvelgiant į Europos Komisijos metinius pranešimus apie Lietuvos pažangą rengiantis narystei ES. NAPP buvo numatyta į Lietuvos teisę perkelti beveik visus ES aplinkos teisės aktus – tai reiškė visą Lietuvos aplinkos teisės reformą ir atnaujinimą.

2000 m. Lietuvai pradėjus derybas dėl narystės ES, buvo patvirtintos Lietuvos Respublikos derybinės pozicijos derybose dėl narystės Europos Sąjungoje.⁵⁵ Šiame dokumente buvo išdėstyta Vyriausybės pozicija dėl galimybių vykdyti kiekvieno atskiro derybinio ES teisės skyriaus reikalavimus Lietuvai tampant ES nare. Kiekvienam derybiniam ES teisės skyriui buvo parengta atskira derybinė pozicija. Viena jų – derybinė pozicija „Aplinka“, kurioje nurodyta, kad Lietuvos Respublika pritaria visam

⁵¹ Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. I-1550 „Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. – Valstybės žinios, 1996, Nr. 103-2347

⁵² Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 136

⁵³ Ibid. p. 139

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugėsio 26 d. nutarimas Nr. 1076 „Dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė ACQUIS priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir ACQUIS įgyvendinimo priemonių 1999 metams planų patvirtinimo“. – Valstybės žinios, 1999. Nr. 83-2473

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 935 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“. – Valstybės žinios, 2000, Nr. 70-2075

acquis aplinkos srityje ir bus pasirengusi įgyvendinti aplinkos *acquis* reikalavimus nuo įstojimo į ES dienos. Atkreiptinas dėmesys, kad ES vykdė ir vykdo gana griežtą aplinkosaugos politiką, todėl nebuvo lengva rasti kompromisą, kaip įgyvendinti ES reikalavimus nepakenkiant nacionaliniams ūkio subjektams ir apskritai ekonomikos plėtrai. Šios priežastys lėmė, kad buvo deramasi su ES dėl pereinamųjų laikotarpių ir susitarta dėl kai kurių jų nustatymo.

2003 m. pasirašytoje Stojimo į Europos Sąjungą sutartyje buvo įtvirtinta viena esminių narystės sąlygų – nuo pat narystės ES pradžios pradeda galioti visas *acquis communautaire*, t.y. visa rašytinė ir nerašytinė ES pirminė ir antrinė teisė – tokia, kaip ją išaiškino ir išplėtojo Europos Teisingumo Teismas, taip pat visos su naryste susijusios teisinės ir neteisinės sąlygos.⁵⁶ Taigi nuo įstojimo į ES dienos Lietuvoje tapo privaloma taikyti visą aplinkos apsaugos *acquis*, išskyrus tas nuostatas, kurioms nustatytos pereinamojo laikotarpio priemonės.

3.3. Konstitucinis aplinkos apsaugos nuostatų įtvirtinimas

1990 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas, kurį galima laikyti gana pažangiu to meto dokumentu. Šio dokumento 20 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta, kad kiekvienas Lietuvos pilietis turi teisę į sveiką gamtinę ir gyvenamąją aplinką.⁵⁷ Kitaip tariant, konstitucinėje nuostatoje buvo įtvirtinta žmogaus teisė į sveiką ir švarią aplinką. Tai reiškia, kad tokia nuostata įpareigojo valstybę sudaryti sąlygas įgyvendinti kiekvieno piliečio prigimtine teisę gyventi sveikoje aplinkoje, imtis visų priemonių gamtinei aplinkai apsaugoti nuo neigiamo poveikio, užkirsti kelią jos taršai, neracionaliam gamtos išteklių naudojimui.⁵⁸ Taigi, dėl gamtinės aplinkos teršimo iškyla svarbi piliečių subjektinės teisės į sveiką, gyventi tinkamą gamtinę aplinką problema ir teismo bei kitokio šios teisės gynimo būtinybė.⁵⁹ Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme įtvirtinta teisė į sveiką gamtinę ir gyvenamąją aplinką reiškė, kad šios teisės pažeidimus turi būti įmanoma ginti teisme. Vis dėlto, praktikoje tokia nuostata taikyta nebuvo.

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje žmogaus teisė į sveiką ir švarią aplinką nėra tiesiogiai įtvirtinta. Konstitucijos 53 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių.⁶⁰ Konstitucijos 54 straipsnis, sukonkretindamas 53 straipsnio 3 dalį, įtvirtina pagrindines aplinkos apsaugos, kaip vienos iš valstybės politikos sričių, nuostatas: 1 dalyje

⁵⁶ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 146

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas. Valstybės Žinios, 1990 Nr.9-224.

⁵⁸ Sudavičius B. Įstatymų ekologizavimas valstybinių gamtos apsaugos preminių sistemoje. – Teisė, 1990, Nr. 24, p. 18

⁵⁹ Marcijonas A. Valstybinio aplinkos apsaugos mechanizmo funkcionavimo teisinis pagrindas. – Teisė, 1990, Nr. 24, p. 30

⁶⁰ LR Konstitucija

nustatyta, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, atkuriami ir gausinami gamtos išteklius; 2 dalyje nustatyta, kad įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenį, teršti vandenį ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją.⁶¹ Šiomis Konstitucijos nuostatomis aplinkos apsauga buvo pripažinta savarankiška nacionalinės politikos dalimi, kartu ir savarankiška teisinio reguliavimo sritimi. Konstitucijos 54 straipsnio 2 dalies norma sudaro konstitucinį pamatą teisiškai reguliuoti aplinkos apsaugą.⁶²

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1998 m. birželio 1 d. nutarime⁶³ konstatavo, kad Konstitucijos 54 straipsnio 2 dalies normos turinyje yra išskiriami keli aspektai, visų pirma joje yra įtvirtintas aplinkos apsaugos principas: visi juridiniai ir fiziniai asmenys turi susilaikyti nuo tokių veiksmų, kuriais būtų daroma žala gamtinei aplinkai; antra, šioje normoje suponuojamas atitinkamos atsakomybės už neteisėtus veiksmus, taip pat žalos atlyginimo, teisinės prielaidos. Taip aiškinant Konstitucijos 54 straipsnio 2 dalį galima daryti išvadą, kad joje yra įtvirtinti *atsargumo*, *prevencinių veiksmų* bei „*teršėjas moka*“ principai, kurie yra vieni pagrindinių ES aplinkos politikos principų.⁶⁴

2003 m. spalio 29 d. Konstitucinio teismo nutarime įtvirtinta pareiga padarius gamtinei aplinkai žalą (nuostolius), ją atlyginti. Teismas pabrėžė, kad žala gamtinei aplinkai turi būti atlyginama nepriklausomai nuo to, ar apskritai yra nustatyta kokia nors gamtinei aplinkai padarytos žalos atlyginimo metodika.⁶⁵ Taigi konstitucinė pareiga atlyginti gamtinei aplinkai padarytą žalą neatsiejama su tam tikro teisės akto, reglamentuojančio žalos atlyginimo tvarką, buvimu.

Anksčiau minėtame 1998 m. birželio 1 d. nutarime Konstitucinis teismas, aiškindamas Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalį, konstatavo, kad šioje normoje yra suformuluotas vienas iš valstybės veiklos tikslų – užtikrinti žmonių teises į sveiką ir švarią aplinką. Nors Konstitucinis Teismas nutarime pripažįsta žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką, pateiktas konstitucinių normų aiškinimas nesuteikia pagrindo teigti, kad pati Konstitucija įtvirtina šią teisę. Užtikrinti žmogaus teisę į sveiką ir švarią aplinką netiesiogiai pavedama valstybei, nustačius jos pareigą rūpintis atskirų aplinkos komponentų apsauga.

⁶¹ LR Konstitucija

⁶² Marcijonas A., Sudavičius B. Konstitucijos 54 straipsnio komentaras. – Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, I dalis, p. 500

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 „Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo“ 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. – Valstybės žinios, 1998, Nr. 52-1435

⁶⁴ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 99

⁶⁵ LR Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 458 „Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. – Valstybės žinios, 2003, Nr. 103-4611

Taigi Konstitucija įtvirtina pareigą saugoti aplinką, tačiau ne pačią teisę į sveiką ir švarią aplinką.⁶⁶ Galima teigti, kad žmogaus teisė į sveiką ir švarią aplinką įtvirtinama netiesiogiai – įtvirtinant žmogaus teisę į gyvybę, kurios įgyvendinimas tiesiogiai priklauso ir nuo aplinkos būklės.⁶⁷ Tuo tarpu aplinkos apsauga pagal Lietuvos Konstituciją yra suprantama kaip valstybės tikslas, iš kurio tiesiogiai nekyla asmens subjektyvi teisė į sveiką ir švarią aplinką.⁶⁸ Pažymėtina, kad kai kurių valstybių konstitucijose teisė į sveiką ir švarią aplinką yra įtvirtinta tiesiogiai. Rusijos Federacijos 1993 m. gruodžio 12 dienos Konstitucijos 42 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas turi teisę į sveiką aplinką, į patikimą informaciją apie aplinkos būklę, bei teisę į žalos sveikatai ar nuosavybei atlyginimą ekologinio pažeidimo atveju.⁶⁹ Palyginimui, Vokietijos Federacinės Respublikos 1949 m. gegužės 23 d. Pagrindinio Įstatymo 20a straipsnyje įtvirtinta pareiga saugoti aplinką, bet ne teisė į sveiką ir švarią aplinką. Minėtame straipsnyje nustatyta, kad valstybė, būdama atsakinga ateities kartoms, saugos gyvenamąją aplinką įstatymu, taip pat vykdomosiomis ir teisminėmis priemonėmis, neprieštaraujančiomis įstatymui, teisingumui, ir konstitucinei tvarkai.⁷⁰

Pažymėtina, kad svarbią reikšmę aplinkos apsaugai turi ir Konstitucijos 46 bei 47 straipsniai, įtvirtinantys gamtos išteklių nuosavybės formas (viešąją ir privačią), išimtinės Lietuvos Respublikos nuosavybės teisės objektus (žemės gelmės, valstybinės reikšmės vidaus vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos, archeologijos, kultūros objektai, oro erdvė virš valstybės teritorijos, kontinentinis šelfas bei ekonominė zona Baltijos jūroje).⁷¹ Tai yra, šiuose straipsniuose nubrėžiamos aplinkos, už kurią yra atsakinga Lietuvos valstybė, ribos.

Taigi aplinkos apsauga kaip valstybės tikslas priskirtina prie konstitucinių principų, ir todėl visos valstybės institucijos – tiek įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios, tiek teisminės valdžios – privalo imtis atitinkamų veiksmų, užtikrinančių šio principo įgyvendinimą. Pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtinti tikslai nėra tik programinės nuostatos, jie veikia tiesiogiai ir yra privalomojo pobūdžio. Aplinkos apsauga yra tikslas, lygiavertis kitiems Konstitucijoje įtvirtintiems tikslams, principams ir vertybėms.⁷²

⁶⁶ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 100

⁶⁷ Marcijonas A., Sudavičius B. Konstitucijos 54 straipsnio komentaras. – Lietuvos respublikos Konstitucijos komentaras, I dalis, p. 498

⁶⁸ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 103

⁶⁹ Rusijos Federacijos 1993 m. gruodžio 12 dienos Konstitucija <http://www.constitution.ru/en/10003000-03.htm> [žr. 2009 11 03]

⁷⁰ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio Įstatymo 20a straipsnis <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/GG.htm#2> [žr. 2009 11 03]

⁷¹ LR Konstitucija

⁷² Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 101

Konstitucinis Teismas jau minėtame 1998 m. birželio 1 d. nutarime suformulavo principus, kuriais grindžiama aplinkos apsauga: aplinkos apsauga yra valstybės ir kiekvieno gyventojų rūpestis bei pareiga; viešieji ir privatūs interesai turi būti skirti aplinkos kokybei gerinti; neigiamo poveikio aplinkai mažinimas; gamybos ekologizavimas; racionalus ir kompleksiškas gamtos išteklių naudojimas. Prie šių principų priskirtinas ir aplinkos išsaugojimas – t.y. reikalavimas išlaikyti *status quo* - veikimu ar neveikimu nepabloginti esamos gamtinės aplinkos kokybės būklės, taip pat pažeistos ekologinės pusiausvyros atkūrimas ir aplinkos būklės gerinimas. Tai yra susiję su reikalavimu išsaugoti gamtinę aplinką būsimosioms kartoms – būtent toks siekis įpareigoja valstybę atsargumo priemonių imtis dar nesant konkretaus pavojaus aplinkai, taip pat iš anksto prognozuoti galimas neigiamas pasekmes ir laiku pašalinti jų atsiradimo priežastis vadovaujantis principu, kad žala aplinkai pirmiausia turi būti atitaisoma ten, kur jos šaltinis. Tai atitinka vieną svarbiausių tarptautinės ir ES aplinkos politikos principų – *darnaus vystymosi*, taip pat *žalos šaltinio* principą.⁷³

Pabrėžtina, kad aplinkos apsauga, priskirtina prie konstitucinių principų, neturi viršenybės kitų konstitucinių teisių ir principų atžvilgiu, todėl visais atvejais būtina suderinti ekologinius visuomenės poreikius su kitais, ypač ekonominiais, interesais.

3.4. Lietuvos aplinkos apsaugos tikslai ir įgyvendinimo kryptys

Lietuvos Aplinkos apsaugos įstatymas, priimtas 1992 m., buvo rengiamas atsižvelgiant į Europos Sąjungos valstybių patirtį ir laikantis ES aplinkos apsaugos principų. Įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje numatyta šio įstatymo paskirtis, kitaip tariant, tikslai, kuriuos siekiama įgyvendinti veiksmingai taikant įstatymą: „įstatymas reguliuoja visuomeninius santykius aplinkosaugos srityje, nustato pagrindines juridinių bei fizinių asmenų teises ir pareigas išsaugant Lietuvos Respublikai būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą Lietuvos Respublikoje, jos teritoriniuose vandenyse, kontinentiniame šelfe ir ekonominėje zonoje“.⁷⁴

Aplinkos apsaugos įstatymo 4 straipsnyje įtvirtinti svarbiausi Lietuvos aplinkos apsaugos principai⁷⁵, kurių laikantis tikimasi veiksmingo aplinkos apsaugos įgyvendinimo. Šie principai iš esmės atitinka nagrinėtus tarptautinius bei Europos Sąjungos aplinkosaugos principus:

⁷³ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 103-104

⁷⁴ LR Aplinkos apsaugos įstatymas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=328948&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 10 30]

⁷⁵ Ibid. 4 str.

- aplinkos apsauga Lietuvos Respublikoje yra visos valstybės bei kiekvieno jos gyventojų rūpestis ir pareiga → *bendradarbiavimo (kooperacijos)* principas, kuriuos remiantis, siekiant aplinkos apsaugos, turi būti užtikrintas veiksmingas bendradarbiavimas tarp valstybės, visuomeninių organizacijų, kitų fizinių bei juridinių asmenų;
- aplinkos apsaugos valdymo politika ir praktika turi nukreipti visuomeninius bei privačius interesus aplinkos kokybei gerinti, skatinti gamtos išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, bei ekologizuoti gamybą → *integravimo* principas, kuris reiškia, kad formuojant ir įgyvendinant valstybės politiką (ekonominę, socialinę, kt.), šiame kontekste visada turi būti atsižvelgta į aplinkos apsaugos reikalavimus ir pasirinkti tokie politikos įgyvendinimo būdai, kurie būtų mažiausiai kenksmingi aplinkai, arba leistų apskritai išvengti žalos aplinkai, arba prisidėtų prie aplinkos būklės gerinimo;
- gamtos išteklių turi būti naudojami racionaliai ir kompleksiskai, atsižvelgiant į aplinkos išsaugojimo bei atkūrimo galimybes ir Lietuvos Respublikos gamtos bei ekonomikos ypatumus → *atsargumo* principas, į kurį įeina ir planavimo aspektas – t.y. neleisti kilti pavojui aplinkai galima ne tik įtvirtinant draudžiančias ar įpareigojančias nuostatas, bet ir imantis planavimo priemonių – pvz., kaip racionaliai, kompleksiskai ir tausojančiai naudotis gamtos teikiama išteklių;
- aplinkos apsauga grindžiama visapusiška, teisinga ir laiku sukaupia informacija apie aplinką → informacijos valdymas padeda įgyvendinti *prevencijos* principą, tai yra, turint reikiamą informaciją apie aplinkos būklę ir galimus antropogeninius poveikius, galima imtis priemonių, kad žalos aplinkai būtų išvengta.

Reikia pastebėti, kad Lietuvos aplinkos apsaugos sistemoje buvo pasirinktas toks aplinkos apsaugos modelis, kai Aplinkos apsaugos įstatymas laikomas pagrindiniu, bendro pobūdžio teisės aktu, o šalia jo priimami teisės aktai, reguliuojantys atskirų aplinkos apsaugos objektų naudojimo ir apsaugos santykius. Tai yra, aplinkos apsaugos įstatymas yra programinio pobūdžio teisės aktas, įtvirtinantis nacionalinės aplinkos apsaugos politikos ir aplinkos teisės sistemos pagrindus.

Taigi, norint įvertinti aplinkos apsaugos teisės veiksmingumą Lietuvoje, reikia aptarti pagrindines sritis, kuriose yra įgyvendinama aplinkos apsauga. Šiuo tikslu reikia išskirti esminius įstatymus, reglamentuojančius tam tikras aplinkos apsaugos sritis:

- Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas;
- Saugomų teritorijų įstatymas;
- Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas;
- Aplinkos monitoringo įstatymas;

- Vandens įstatymas;
- Jūros aplinkos apsaugos įstatymas;
- Saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų įstatymas

Toliau bus nagrinėjamos pagrindinės Lietuvos aplinkos apsaugos įgyvendinimo kryptis, analizuojant jas reglamentuojančių įstatymų nuostatas bus siekiama atskleisti, kokiomis priemonėmis siekiama šių įstatymų veiksmingo įgyvendinimo. Remiantis Lietuvos teismų praktika, siekiama atskleisti praktines vieno ar kito aplinkos apsaugos įstatymo taikymo galimybes.

Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas. Poveikio aplinkai vertinimo objektas yra planuojama ūkinė veikla, kuri dėl savo pobūdžio, masto ar numatomos vietos ypatumų gali daryti reikšmingą poveikį aplinkai.⁷⁶ Įstatymo 4 straipsnyje įtvirtinti poveikio aplinkai vertinimo tikslai:

- nustatyti, apibūdinti ir įvertinti galimą tiesioginį ir netiesioginį planuojamos ūkinės veiklos poveikį visuomenės sveikatai, gyvūnijai ir augalijai, dirvožemiui, žemės paviršiui ir jos gelmėms, orui, vandeniui, klimatui, kraštovaizdžiui ir biologinei įvairovei, materialinėms vertybėms ir nekilnojamosioms kultūros vertybėms bei šių aplinkos komponentų tarpusavio sąveikai;
- sumažinti planuojamos ūkinės veiklos neigiamą poveikį visuomenės sveikatai ir kitiems aplinkos komponentams arba šio poveikio išvengti;
- nustatyti, ar planuojama ūkinė veikla, įvertinus jos pobūdį ir poveikį aplinkai, leistina pasirinktoje vietoje.⁷⁷

Byla Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos 2009-04-21 sprendimo Nr. (1-15)-D8-3504 Dėl Visagino atominės elektrinės statybos galimybių panaikinimo ir įpareigojimo atlikti veiksmus. Bendrija „Atgaja“, Latvijos žaliųjų judėjimas, Greenpeace ir CEE Bankwatch Network pateikė ieškinį Vilniaus apygardos administraciniam teismui „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos 2009-04-21 sprendimo Nr. (1-15)-D8-3504 Dėl Visagino atominės elektrinės statybos galimybių panaikinimo ir įpareigojimo atlikti veiksmus“.⁷⁸ Pasak aplinkosauginių organizacijų atstovų, atliktoje poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje dėl naujos atominės elektrinės statybos yra esminių trūkumų - neatlikta alternatyvų analizė, neįvertintas radioaktyvių atliekų laidojimas, nenagrinėtos elektrinės uždarymo galimybės, nepakankamas galimo pavojaus ir avarijos vertinimas, kt., - kurie suteikia klaidingą pagrindą priimti teisingą sprendimą dėl galimo naujos atominės elektrinės poveikio aplinkai dabartinei kartai ir būsimoms

⁷⁶ LR Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=324847&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 10 30]

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Teisingumas.lt. Teisinės informacijos portalas <http://www.teisingumas.lt/teisekura/teismu-praktika/aplinkos-ministerijos-sprendimas-del-naujos-atominės-elektrinės-2013-teisetas-ir-pagristas> [žr. 2009 10 29]

kartoms.⁷⁹ Vilniaus apygardos administracinis teismas 2009 m. spalio 12 d., išnagrinėjęs bylą, padarė išvadą, kad ginčijamas Aplinkos ministerijos 2009-04-21 sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas. Teismas, įvertinęs skunde nurodytas PAV ataskaitos dalis, mano, kad jos atitinka PAV programą ir nepažeidžia PAV tikslo – nustatyti, ar planuojama ūkinė veikla, įvertinus jos pobūdį ir poveikį aplinkai, leistina pasirinktoje vietoje. Pagal PAV programą ilgalaikis panaudoto branduolinio kuro saugojimas ir laidojimas bus atskiros ir tik ateityje numatomos PAV procedūros objektas. PAV užsakovas neplanavo vykdyti kitos ūkinės veiklos – radioaktyvių elementų turinčios rūdos kasybo ir kuro, reikalingo naujos atominės elektrinės Lietuvoje eksploatacijai gamybos, todėl dėl šios ūkinės veiklos ir nebuvo atliekamas PAV. Teismo nuomone, pareiškėjų argumentai dėl atliekų saugojimo ir naujos atominės elektrinės Lietuvoje uždarymo yra nepagrįsti, todėl juos atmetė.

Saugomų teritorijų įstatymas. Saugomų teritorijų įstatymas reglamentuoja visuomeninius santykius, susijusius su saugomomis teritorijomis, ir veiklą juose. Taigi įstatymo paskirtis – užtikrinti aplinkos apsaugą rezervatuose, draustiniuose, valstybiniuose parkuose, biosferos stebėsenos teritorijose, atkuriamuosiuose ir genetiniuose sklypuose, ekologinės apsaugos zonose, buferinėse apsaugos zonose, paviršinio vandens telkinių apsaugos zonose. Siekiant veiksmingos aplinkos apsaugos šiose teritorijose, įstatymas nustato žmogaus ūkinės veiklos ribas šiose teritorijose, bei atsakomybę už žalą, padarytą valstybės saugomoms teritorijoms. Vis dėlto, suabejoti šio įstatymo ir jo numatytų priemonių veiksmingumu verčia didelis kiekis neteisėtų statybų saugomose teritorijose – šiuo pagrindu iškeltos bylos sudaro didelį kiekį aplinkosaugos bylų, nagrinėjamų Lietuvos teismuose.

Byla A-822-42-09. Vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. vasario 12 d. išnagrinėjo bylą dėl Nerigos mieste, Nidos gyvenvietėje Neringos miesto savivaldybės išduoto leidimo rekonstruoti ūkinius pastatus ir sandėlį, pritaikant šiuos pastatus svečių namų ir vasarnamio statybai. Iš ginčo detaliojo plano sprendinių matyti, kad akivaizdžiai padidėjo perstatomais statiniais užimtas žemės plotas ir pačių statinių plotas. Teismas konstatavo, kad rekonstruojamais statiniais šie statiniai negali būti laikomi, nes iš byloje surinktų įrodymų matyti, kad senieji statiniai buvo nugriauti ir pastatyti nauji statiniai. Kuršių nerijos nacionalinio parko schemos aptartuose sprendiniuose detaliuoju planu planuojamoje teritorijoje esamų pastatų plėtimas bei naujų gyvenamųjų ir kitų pastatų statyba neleidžiama. Saugomų teritorijų įstatymo 13 straipsnio 2 dalies 4 punktas draudžia statyti statinius valstybinių parkų tvarkymo planuose (planavimo schemose) ir bendrojo planavimo dokumentuose nenustatytose vietose, o pagal įstatymo 13 straipsnio 3 dalį, projektuojant, statant ar rekonstruojant statinius valstybiniuose parkuose turi būti vadovaujama

---

⁷⁹ Aplinkosauga.lt Aplinkosaugos portalas http://www.aplinkosauga.lt/news_read.php?id=1254424805 [žr. 2009 10 29]

valstybinių parkų tvarkymo planų (planavimo schemų) sprendiniais. Taigi, Teismo nutartimi minėtos statybos pripažintos neteisėtomis.⁸⁰

Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas. Mokesčių už aplinkos teršimą įstatymas įtvirtina vieną svarbiausių aplinkos apsaugos principų, kad „*teršėjas moka*“. Pažymėtina, kad šis principas traktuojamas grynai kaip finansinis išpareigojimas. Kaip nustatyta įstatymo 2 straipsnyje, „įstatymo paskirtis – ekonominėmis priemonėmis skatinti teršėjus mažinti aplinkos teršimą, vykdyti atliekų prevenciją ir tvarkymą, neviršyti nustatytų teršalų išmetimo į aplinką normatyvų, taip pat iš mokesčio kaupiti lėšas aplinkosaugos priemonėms įgyvendinti“.⁸¹ Kitaip tariant, jeigu neįmanoma visiškai išvengti taršos, turi būti sukuriama sistema priemonių, kurios padėtų švelninti taršos sukeltus padarinius ir atkurti geresnę aplinkos būklę. Nors finansinėmis priemonėmis ne visada įmanoma užtikrinti geresnę aplinkos apsaugą, šios priemonės gali būti veiksmingos įgyvendinant *prevencijos* principą – tai yra, galimi mokesčiai už aplinkos teršimą gali sąlygoti ūkio subjektus, fizinius ar juridinius asmenis, mažinti sukeltą taršą ar apskritai atsisakyti veiklos, keliančios taršą. Vis dėlto, reikia pastebėti, kad mokesčiai už taršą dažnai būna minimalūs, lyginant su gaunama nauda iš veiklos, keliančios taršą, tad dažnai teršėjui ekonomiškai naudingiau būna sumokėti mokesčius nei atsisakyti vykdomos veiklos. Tokia situacija neprideda prie aplinkos apsaugos įstatymų veiksmingumo užtikrinimo.

Aplinkos monitoringo įstatymas. Aplinkos monitoringas - tai sistemingas gamtinės aplinkos bei jos elementų būklės kitimo ir antropogeninio poveikio stebėjimas, vertinimas ir prognozė.⁸² Galima pagrįstai teigti, kad atliekant aplinkos monitoringą, įgyvendinamas *atsargumo* principas, nes:

- nuolat ir sistemingai stebima gamtinės aplinkos ir jos elementų būklė;
- sisteminami, vertinami ir prognozuojami gamtinėje aplinkoje vyskiantys pokyčiai, gamtinės aplinkos kitimo tendencijos ir galimos pasekmės;
- kaupiama ir analizuojama informacija apie aplinkos būklę, ją perduodant kompetentingoms už aplinkos apsaugą atsakingoms institucijoms;
- vertinamas vykdomų aplinkosaugos priemonių veiksmingumas.

Aplinkos monitoringas susijęs su oro, vandens, žemės gelmių, dirvožemio, gamtinių buveinių, ekosistemų, kraštovaizdžio būklės stebėjimu ir vertinimu, bei fizinio, radiacinio, cheminio, biologinio, ir

⁸⁰ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis A-822-42-09, 2009 m. vasario 12 d.

<http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1> [žr. 2009 11 15]

⁸¹ LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344656&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 14]

⁸² LR aplinkos monitoringo įstatymas, 2 str. 1 d.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=276158&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 14]

kitokio antropogeninio poveikio įtakos šiems aplinkos komponentams įtakos vertinimu.⁸³ Taigi, aplinkos kaip visumos stebėjimas ir vertinimas yra viena iš priemonių, kurių imasi valstybė, turėdama tikslą veiksmingiau koordinuoti aplinkos apsaugą.

Vandens įstatymas. Reglamentuojant vandens apsaugą, siekiama šių pagrindinių tikslų:

- neleisti prastėti vandens ekosistemų ir ekosistemų, tiesiogiai priklausomų nuo vandens, būklei, ją apsaugoti ir (arba) pagerinti;
- gerinti vandens kokybę įgyvendinant priemones, skirtas laipsniškai mažinti pavojingų medžiagų ir nutraukti prioritetinių pavojingų medžiagų patekimą į vandenį;
- racionaliai ir subalansuotai naudoti vandenį;
- mažinti žalingą vandens poveikį.⁸⁴

Vandens apsauga gali būti veiksmingai įgyvendinama nuolat atliekant vandens būklės stebėseną, nustatant vandens vartotojų pareigas bei atsakomybę už šių pareigų nevykdymą ir pažeidimus, taip pat nustatant vandens naudojimo ūkinėms reikmėms principus, renkant informaciją apie vandens būklę bei galimus poveikius. Reikia pabrėžti, kad vandens apsauga Lietuvoje laikoma prioritetine aplinkos sritimi, kuriai skiriama daugiausia finansinių išteklių lyginant su kitais aplinkos apsaugos sektoriais.⁸⁵ Lietuva, išpareigojusi įdiegti ES vandens apsaugos nuostatas į nacionalinę teisę, ėmėsi priemonių restruktūrizuoti vandenių valdymą ir pasiekti gerą vandens kokybę iki 2016 metų. Šiuo metu jau yra atlikta nemažai programinių darbų: nustatyti upių baseinų rajonai, paskirstytos Aplinkos ministerijos ir jai pavaldžių institucijų baseininio valdymo funkcijos, atitinkamais teisės aktais užtikrinta, kad Aplinkos ministerija ir kitos valstybinės įstaigos, taip pat vietos savivaldos įstaigos, susijusios su vandens politikos vykdymu Lietuvoje, keistųsi reikalinga aktualia informacija.

Byla Nr. 3K-3-131/2004. Ieškovas: Aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas. Atsakovas: Vilniaus miesto savivaldybė. Aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas nustatė, kad Vilniaus tam tikrų gyvenamųjų namų atliekomis buvo teršiama Vokės upė, tuo remiantis padavė ieškinį, prašydamas priteisti tam tikrą sumą už gamtai padarytą žalą. Teršimas vyko dėl to, kad atsakovas neeksploatavo nuotekų valymo įrenginių. Gamtos išteklių naudojimo leidimas nuotekų išleidimui į upę nebuvo išduotas. Vilniaus miesto 3-asis apylinkės teismas 2003 m. birželio 4 d. sprendimu ieškovo ieškinį patenkino. Žinodamas, kad valymo įrenginiai neišvalo nuotekų iki

⁸³ LR aplinkos monitoringo įstatymas, 5 str.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=276158&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 14]

⁸⁴ LR vandens įstatymas, 1 str. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233188&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 14]

⁸⁵ Mykolo Romerio universitetas. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008. – p. 81

normatyviniais dokumentais patvirtinto standarto, atsakovas nesiėmė veiksmų taršai sustabdyti, todėl savo nerūpestingumu pažeidė Aplinkos apsaugos įstatymo 4 bei 6 straipsnius. Atsakovas kaip vandens naudotojas- išleidžiantis į gamtinę aplinką nuotekas, valdantis ūkinės veiklos objektą, privalėjo gauti gamtos išteklių naudojimo leidimą. Neturėdamas tokio leidimo ir savavališkai nutraukdamas buitinių nuotekų išvežiojimą, atsakovas užteršė upę ir padarė gamtai žalą. Kadangi atsakovas nepakankamai rūpestingai ir apdairiai vykdė savo kaip statytojo ir užsakovo pareigas, privalo atlyginti žalą.⁸⁶

Jūros aplinkos apsaugos įstatymas. Jūros aplinkos apsaugos įstatyme nustatyti pagrindiniai jūros ir jūrinės aplinkos apsaugos principai:

- *prevencinis*: imtis apsaugos priemonių, jei yra prielaidų manyti, kad medžiagos ar energija, tiesiogiai ar netiesiogiai patekusios į jūrą, gali sukelti pavojų žmonių sveikatai, pakenkti gyviesiems ištekliams, jūros ekosistemoms, poilsiavimui ar kliudyti kitai teisėtai veiklai jūroje, netgi tada, kai neįrodytas tokio patekimo ir jo poveikio priežastinis ryšys;
- *geriausios esamos technologijos ir geriausios aplinkos apsaugos praktikos*.⁸⁷

Įstatyme numatytos pagrindinės priemonių šioje srityje įgyvendinimo kryptys: kenksmingų medžiagų naudojimo ir išmetimo reglamentavimas, nuotekų išmetimas, teršimo incidentų šalinimas jūroje ir pakrantėse, jūros rajonų tyrimai, nuskendusiu objektų tvarkymas, jūros kranto zonos tvarkymas, kt. Tai reiškia, kad šis įstatymas bei kiti jo pagrindu priimami teisės aktai yra skirti užtikrinti veiksmingą jūros aplinkos apsaugą.

Byla Nr. 3K-3-226/2002 m. Ieškovas: Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamentas. Atsakovas: JAV prilausanti kompanija Dalecrown L.L.C. Ieškovas prašė teismo priteisti jam iš atsakovo – Dalecrown L.L.C. 50 048,96 Lt žalai, padarytai aplinkai, užteršus uostą naftos produktais, atlyginti. Remiantis iš įvykio vietos paimtų mėginių analize, ieškovas nustatė, kad vandenį Klaipėdos uosto akvatorijoje užteršė laivas „Windrose”, priklausantis JAV kompanijai Dalecrown L.L.C. Klaipėdos miesto apylinkės teismas 2001 m. kovo 15 d. sprendimu ieškinį atmetė. Teismas nusprendė, kad ieškovas neįrodė atsakovo kaltės dėl aplinkos užteršimo naftos produktais. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, apeliacine tvarka išnagrinėjusi civilinę bylą pagal ieškovo apeliacinį skundą, 2001 m. rugsėjo 6 d. sprendimu ieškinį patenkino, priteisė ieškovui iš Dalecrown L.L.C. žalos atlyginimą. Atlikus ekspertizę, buvo nustatyta, kad mėginiai iš taršos vietos ir iš

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-131/2004, 2004 m. kovo 10 d. http://www.lai.lt/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=24071 [žr. 2009 11 13]

⁸⁷ LR jūros aplinkos apsaugos įstatymas http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321865&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 13]

laivo „Windrose” yra identiški. Apylinkės teismo teiginį, kad naftos teršalų dėmė galėjo būti atnešta iš marių, teisėjų kolegiją pripažino tik prielaida.

Saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų įstatymas. Įstatymas skirtas saugomų rūšių ir bendrijų apsaugai užtikrinti, numatant tokios apsaugos užtikrinimo kryptis:

- saugant visus retų rūšių individus (jų populiacijas) bei visas jų buveines, radavietes ir augavietes;
- saugant retas rūšis ar bendrijas labiausiai reprezentuojančias buveines, radavietes ir augavietes;
- kontroliuojant saugomų rūšių naudojimą, paėmimą iš gamtos, prekybą;
- steigiant saugomas teritorijas;
- veisiant saugomas rūšis nelaisvėje ir dėl populiacijų palaikymo gražinant į laisvę;
- ugdant visuomenės supratimą ir sukuriant informavimo apie retų rūšių būklę sistemą;
- tiriant saugomų rūšių ir bendrijų būklę bei vykdant biologinę stebėseną (monitoringą);
- dėl saugomų rūšių apsaugos prisijungiant prie tarptautinių sutarčių ir įgyvendinant jų reikalavimus.⁸⁸

Baudžiamoji byla Nr. 2K-334/2004. M. Dulaitis pagal BK 272 str. 2 d. nuteistas už tai, kad 2003 m. liepos 28 d., veikdamas su bendrininkų grupe, Šilutės rajono Tarvydų, Užlieknių, Pašyšių, Šyšos, Ramučių, Gnybalų ir Grabupėlių kaimuose neteisėtai medžiojo gyvūnus, kuriuos medžioti uždrausta, t.y. graižtviniu šautuvu „Zastava” tyčia nušovė penkiolika baltųjų gandrų ir vieną sužeidė. BK 272 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „tas, kas neteisėtai naikino, žalojo [...] į ypač saugomų rūšių sąrašą įrašytus gyvūnus, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.“⁸⁹ Ši rezonansinė byla svarbi tuo, kad šiuo atveju už aplinkos apsaugos įstatymų pažeidimus pažeidėjas buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn remiantis Baudžiamojo kodekso nuostatomis, kai tuo tarpu daugeliu aplinkos apsaugos pažeidimų atveju yra taikoma administracinė/civilinė atsakomybė.

*

Apibendrinant šiandieninę Lietuvos aplinkos apsaugos sistemą ir teisinį reglamentavimą, išanalizavus Lietuvos aplinkos apsaugos politikos transformaciją Lietuvos teisinės reformos kontekste, nustačius Lietuvos aplinkos apsaugos įstatymų įgyvendinimo pagrindines kryptis, teisminių aplinkos apsaugos bylų sprendimą, galima būtų daryti tokias išvadas:

- po Nepriklausomybės atkūrimo ekologinė sistema šalyje buvo ypač prasta; tiek būtinybė gerinti aplinkos būklę, tiek šalies siekis integruotis į Europos Sąjungą sąlygojo šalies

⁸⁸ LR saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų įstatymas, 4 str.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=157580&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 13]

⁸⁹ LR BK 272 str. 2 d.

aplinkos apsaugos reformą, kuri buvo vykdoma visos valstybės teisinės sistemos reformos kontekste;

- Lietuvos aplinkos apsaugos sistema buvo kuriama atsižvelgiant į Europos Sąjungos valstybių patirtį; Lietuvai tapus ES nare, buvo perimta visa ES *acquis communautaire*, taigi ir aplinkos apsaugos teisės normos;
- valstybės pareiga, taip pat ir kiekvieno piliečio pareiga rūpintis aplinkos apsauga, įtvirtinta šalies Konstitucijoje;
- Lietuvos aplinkos apsaugos įstatymo pagrindu priimami tam tikras konkrečias aplinkosaugos sritis reglamentuojantys įstatymai – remiantis šia įstatymine baze, šalyje siekiama vykdyti veiksmingą aplinkos apsaugos politiką;
- aplinkos pažeidimai yra nagrinėjami Lietuvos teismuose; dažniausiai už šiuos pažeidimus taikoma administracinė/civilinė atsakomybė, tačiau ypač sunkiais aplinkos apsaugos pažeidimo atvejais pažeidėjams kyla baudžiamoji atsakomybė.

Taigi, formalaus teisės veiksmingumo požiūriu, Lietuvoje yra sukurta veiksmingai funkcionuojanti aplinkos apsaugos teisės sistema, įstatyminė bazė nuolat peržiūrima ir papildoma šalinant įstatymų spragas, įstatymai kuriami juos derinant su tarptautinės ir ES teisės reikalavimais, įstatymų normos gali būti veiksmingai taikomos konkrečiais atvejais. Vis dėlto, realiam Lietuvos aplinkos apsaugos sistemos veiksmingumui trukdo tam tikros įvairiose srityse egzistuojančios problemos. Tai:

- Lietuvos aplinkos apsaugos administracinė sistema turi trūkumų: aplinkos teisės aktus įgyvendina ir prižiūri daug institucijų, kurių atsakomybė šiame procese nėra apibrėžta, todėl funkcijos dažnai dubliuojamos; silpnas institucijų bendradarbiavimas ir jų veiklos derinimas;
- Lietuvoje pasireiškia akivaizdi trintis tarp aplinkosauginių ir ekonominių interesų;
- Lietuvos aplinkos teisei būdina teisės aktų gausa, kurie dažnai būna nesuderinti tarpusavyje bei su naujausiais Europos Sąjungos aplinkos apsaugos teisės aktais ;
- Lietuvai sunku „vytis“ Europos Sąjungos aplinkos apsaugos lygį dėl ES gausiai priimamų įstatymų, kuriuose pastebima tendencija griežtinti aplinkos apsaugos normas;

*

Tiek pasaulinėje, tiek Lietuvos praktikoje įsitvirtino nuostata, kad veiksmingai užtikrinti aplinkos apsaugą galima tik suvokiant aplinką kaip visumą. Remiantis tokia nuostata, Lietuvos aplinkos apsaugos įstatyme pateikiamas aplinkos sąvokos išaiškinimas, pagal kurį aplinka – tai gamtoje funkcionuojanti tarpusavyje susijusių elementų (žemės paviršiaus ir gelmių, oro, vandens, dirvožemio, augalų, gyvūnų, organinių ir neorganinių medžiagų, antropogeninių komponentų) visuma bei juos vienijančios

natūraliosios ir antropogeninės sistemos.⁹⁰ Tad šiame darbe keliant tikslą nustatyti aplinkos apsaugos, arba ekologinės teisės įgyvendinimo veiksmingumą, vienas iš uždavinių yra atskleisti ir išanalizuoti pagrindines aplinkos apsaugos sritis bei šiose srityse įgyvendinamų įstatymų veiksmingumą. Todėl tolesnėje darbo dalyje bus analizuojamas vadinamojo Šiaurės Europos arba Nord Stream dujotiekio projekto, kaip aprėpiančio didelę dalį aplinkos apsaugos aspektų, suderinamumas su aplinkos apsaugos teisės aktų nuostatomis.

---

⁹⁰ LR aplinkos apsaugos įstatymas, 1 str. 1 punkt.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=328948&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 13]

4. NORD STREAM PROJEKTO ANALIZĖ TARPTAUTINĖS TEISĖS KONTEKSTE

4.1. Nord stream dujotiekio projekto apžvalga

Prognozuojama, kad Europos gamtinių dujų poreikis pradedant 2010 metais išaugs iki 100 milijardų kubinių metrų per metus.⁹¹ Dalis šio poreikio galėtų būti patenkinama nutiesus Šiaurės Europos dujotiekį (toliau – Nord Stream dujotiekį) Baltijos jūros dugnu, besitęsiantį nuo Vyborgo Rusijoje iki Greifswaldo Vokietijoje ir besijungiantį su Rusijos ir Vokietijos pakrančių dujotiekiais (žr. Pav. Nr.1)

Pav. Nr.1 Nord Stream dujotiekio trasa

Dujotiekio trasa jūros dugnu tęsiasi 1222 kilometrus ir eitų per Rusijos, Suomijos, Švedijos, Danijos ir Vokietijos teritorinius vandenius ar/ir ekonomines zonas. Dujotiekį sudarytų du paraleliai nutiesti vamzdžiai, kuriais būtų galima tiekti iki 55 milijardų kubinių metrų dujų per metus. Pirmąjį dujotiekio vamzdį planuojama nutiesti per 2010-2011 metus, antrąjį – iki 2012 metų, dujos galėtų būti pradėtos tiekti jau 2011 metų pabaigoje. Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal atliktus skaičiavimus 2030 m. Europai reikės jau 490 milijardų kubinių metrų dujų, o Rusija tuomet iš viso tegalės eksportuoti tik 280 milijardų kubinių metrų dujų.⁹² Taigi, Nord Stream dujotiekis Europos dujų poreikį užtikrintų ne mažiau kaip dvidešimčiai metų į priekį, tačiau tolesnės dujotiekio veikimo galimybės nebuvo apsvarstytos.

Dujotiekio idėja buvo iškelta 1997 m., kai Rusijos koncernas Gazprom kartu su Suomijos kompanija Neste (Fortum) įkūrė bendrovę dujotiekiumi Baltijos jūros dugnu tiesti. Ši jungtinė bendrovė netrukus ėmė bendradarbiauti su Vokietijos dujų kompanija Ruhrgas (E.ON). 2005 m. Fortum pasitraukus iš projekto ir

⁹¹ Hydrocarbons-technology portalas <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/negp/> [žr. 2009 11 10]

⁹² V. Volovoj. Nord Stream: būti ar nebūti? <http://www.geopolitika.lt/?artc=197> [žr. 2009 11 10]

pardavus savo dalį, Ruijos dujų koncernas Gazprom tapo vieninteliu akcininku. 2005 m. Gazprom kartu su Vokietijos įmonėmis BASF ir E.ON pasirašė susitarimą dėl Šiaurės Europos dujotiekio tiesimo. Pažymėtina, kad nei minėto susitarimo sąlygos, nei tiksli dujotiekio trasos trajektorija ilgai nebuvo skelbiama, tad kėlė abejonių dėl projekto atitikimo aplinkosaugos ir kitiems reikalavimams. Tais pačiais metais buvo įkurtas Nord Stream AG konsorciumas Šveicarijoje, atsakingas už projekto jūrinės dalies plėtrą ir statybą, ateityje turėsiantis tapti dujų tranzito sistemos operatoriumi. 2005 m. rudenį pradėti antžeminės dujotiekio tiesimo dalies Rusijoje darbai. 2006 m. Nord Stream AG pateikė informacinį paketą apie projektą Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims, kuriame šios šalys pripažįstamos poveikį patiriančiomis šalimis. 2008 m. prie dujotiekio projekto prisijungė ketvirtasis partneris – Nyderlandų dujų bendrovė Gasunie, tapdama projekto akcininke. (Akcijų pasiskirstymas projekte: Gazprom priklauso 51% akcijų, BASF ir E.ON – po 20% akcijų, Gasunie – 9% akcijų. Nord Stream dujotiekio planuojama statybų kaina – 7,4 milijardai eurų, iš kurių 30% finansuos pačios bendrovės, o likusius 70% tikimasi gauti iš bankų.)

Projekto įgyvendinimu suinteresuotos šalys, ypač Rusija, viešojoje retorikoje nuolat pabrėžia, kad Nord Stream yra ekonominis projektas ir politinės aspiracijos esančios antraeilės. Konstatuojama, kad projektas ilgainiui leis sutaupyti, nepaisant milžiniškų investicijų jo įgyvendinimui. Tai lems dvi priežastys. Pirma, bus išvengta tranzitinių mokesčių, ir antra, vamzdynas, esantis jūroje, turi didesnę operacinę slėgį, kas lems mažesnes išlaidas dujotiekio pajėgiam veikimui užtikrinti, nes nebus poreikio trasos viduryje statyti papildomų kompresorių. Ekspertai tvirtina, kad buvusios tranzitinės šalys kasmet neteks 1 milijardo dolerių, ir šį milijardą sutaupys šalys, prisijungusios prie dujotiekio.

Įgyvendinus dujotiekio projektą, Gazprom, kuriam Vokietija yra didžiausia eksporto rinka, taptų vienu iš stambiausių dujų tiekėjų pasaulyje, kartu būtų sustiprintos Gazprom pozicijos visoje Vakarų Europoje.

4.2. Tarptautinės aplinkosaugos sutartys Lietuvos teisinėje sistemoje

Lietuvos aplinkos apsaugos įstatymo 35 straipsnyje konstatuojama: „Lietuvos Respublika, vadovaudamasi visuotinai pripažintais ir skelbiamais tarptautiniais aplinkos apsaugos principais, sudaro tarptautines sutartis aplinkos apsaugos klausimais.“⁹³ Lietuvos Konstitucijos 138 str. 3 d. įtvirtina, kad Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.⁹⁴ Remiantis 1999 m. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių

---

⁹³ LR aplinkos apsaugos įstatymas, 35 str.

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=328948&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 13]

⁹⁴ LR Konstitucija 138 str.

įstatymu⁹⁵, nuo įstatymo įsigaliojimo momento Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys turi aukštesnę galią nei paprastieji Lietuvos įstatymai. Tuo tarpu neratifikuotoms tarptautinės sutartims įstatymo galia nepriskiriama – t.y. joms taikoma poįstatyminio akto juridinė galia, vadinasi, jos turi neprieštarauti Lietuvos Konstitucijai ir įstatymams.

Šiame skyriuje bus analizuojama Nord Stream dujotiekio projekto atitiktis tarptautinių konvencijų aplinkos apsaugos srityje nuostatoms. Pirmiausia derėtų išskirti aktualias šiai analizei tarptautines sutartis. Pažymėtina, kad visas įvardijamas tarptautines sutartis Lietuva yra ratifikavusi, taigi, šios sutartys Lietuvoje turi įstatymo galią:

- 2001 m. Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Pavoingos veiklos tarpvalstybinio pobūdžio žalos prevencijos straipsnių projektas (tai nėra tarptautinė sutartis, o kodifikuoti tarptautinės teisės principai arba paprotinės tarptautinės teisės normos, kurios yra pagrindas kitoms susijusioms tarptautinėms sutartims);
- 1982 m. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija (Montego Bay konvencija) – universali tarptautinė sutartis, įtvirtinanti daugumą jūrų teisės normų;
- 1991 m. Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo konvencija) – nustato reikalavimus, kuriuos būtina tinkamai įvykdyti prieš pradėdant įgyvendinti tokio masto projektus kaip Nord Stream dujotiekis;
- 1992 m. Helsinkio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos – regioninė tarptautinė sutartis, įtvirtinanti Baltijos jūros aplinkos apsaugos ir poveikio aplinkai vertinimo principus.

Čia reikėtų pažymėti, kad Rusija nėra ratifikavusi Espoo konvencijos dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste, tad nėra įpareigota laikytis šios konvencijos nuostatų. Vis dėlto, ši aplinkybė neturi didelės reikšmės šio tyrimo kontekste, turint omeny, kad visos kitos 8 Baltijos jūros regiono poveikį sukeliančios ir poveikį patiriančios valstybės yra ratifikavusios šią konvenciją, o Nord Stream projektas nėra išimtinai Rusijos projektas, tad įgyvendinant projektą, dalyvaujančioms valstybėms privalu laikytis Espoo konvencijos nuostatų. Tačiau pažymėtina, kad Rusija įsipareigojo laikytis Espoo konvencijos nuostatų tiek, kiek jos neprieštarauja Rusijos nacionaliniams teisės aktams.

Pirmiausia reikia pradėti nuo to, jog tarptautinės teisės normos, įskaitant ir įvardytas tarptautines sutartis, apskritai nedraudžia tiesti dujotiekių bei kitų vamzdynų per kitos valstybės ekonominės zonos vandenį ir kontinentinį šelfą.⁹⁶ Tokią valstybių teisę įtvirtina JT jūrų teisės konvencijos 79 straipsnis 1

⁹⁵ LR Tarptautinių sutarčių įstatymas http://www.skelbimas.lt/istatymai/tarptautiniu_sutarciu_istatymas.htm [žr. 2009 11 09]

⁹⁶ Žalimas D. Nord stream dujotiekio projektas tarptautinės ir ES teisės kontekste. <http://www.geopolitika.lt/?artc=500> [žr. 2009 11 06]

dalyje: „Visos valstybės turi teisę kloti povandeninius kabelius ir vamzdynus kontinentiniame šelfe laikydamosi šio straipsnio nuostatų.“⁹⁷ To paties straipsnio 2 ir 3 dalys įvardija sąlygas tokiai veiklai: „jei tik yra atsižvelgiama į pakrantės valstybės teisę imtis reikiamų priemonių, susijusių su kontinentinio šelfo tyrinėjimu, jo gamtos turtų eksploatavimu ir teršimo iš vamzdynų prevencija, sumažinimu ir kontrole“; „kontinentiniame šelfe klojamų vamzdynų trasai nustatyti reikalingas pakrantės valstybės sutikimas“. Iš esmės šio straipsnio nuostatos susijusios su pakrantės valstybės teisių ir teisėtų interesų apsauga, tarp jų ir teise užsitikrinti aplinkos apsaugą ir žalos prevenciją.

4.3. Prevencijos principas Nord Stream projekto įgyvendinime. Projekto atitiktis tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo reikalavimams

Espoo konvencijos 2 straipsnio 3 dalis nustato, jog poveikį aplinkai sukiantį šalis privalo užtikrinti, kad poveikio aplinkai vertinimas būtų atliktas iki priimančią sprendimą sankcionuoti ar pradėti planuojamą veiklą, kuri gali turėti reikšmingą neigiamą poveikį aplinkai tarpvalstybinio mastu.⁹⁸ Iš esmės ši konvencijos nuostata įtvirtina vieną svarbiausių aplinkos apsaugos – prevencijos – principą. Šio principo laikymasis aplinkos apsaugos srityje yra esminis, nes aplinkai padaryta žala dažnai yra nebepašalinama ir nebeįmanoma atkurti iki tol buvusios padėties. Prevencinių veiksmų principas reiškia, jog priemonių turi būti imtasi tada, kai yra aiškus pavojus ar didelė tikimybė, kad bus padaryta žala aplinkai. Taigi prevencijos principas glaudžiai susijęs su reikalavimu atlikti išankstinį poveikio aplinkai vertinimą, taip pat ir su kitu aplinkos apsaugos principu – atsargumo principu, kuris reiškia, kad jau esant žalos atsiradimo rizikai turi būti daroma viskas, kad jos būtų galima išvengti. Šiame kontekste paminėtina, kad Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Pavojingos veiklos tarpvalstybinio pobūdžio žalos prevencijos straipsnių projekto 7 straipsnis leidžia priimti sprendimą dėl pavojingos veiklos tik atsižvelgiant į galimos žalos įvertinimą, įskaitant poveikio aplinkai vertinimą.

Atsižvelgiant į faktines aplinkybes, susijusias su Nord Stream dujotiekio projekto rengimu ir įgyvendinimu, galima teigti, kad projekto įgyvendinimu suinteresuotos valstybės – Rusija ir Vokietija – tik formaliai laikosi prevencijos principo ir reikalavimo atlikti išankstinį poveikio aplinkai vertinimą. Tokią išvadą verčia daryti faktas, kad projekto įgyvendinimo darbai Rusijos antžeminėje dalyje buvo pradėti jau 2005 m. gruodžio mėn., praėjus vos porai mėnesių po Rusijos ir Vokietijos įmonių susitarimo dėl projekto įgyvendinimo. Tuo tarpu, poveikio aplinkai vertinimo proceso procedūros oficialiai pradėtos

⁹⁷ JT jūrų teisės konvencija, 79 str. <http://www.litlex.lt/scripts/sarastas2.dll?Tekstas=1&Id=68293> [žr. 2009 11 06]

⁹⁸ Espoo Konvencija dėl tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo http://www.unece.org/env/eia/about/eia_text.htm [žr. 2009 11 05]

tik 2006 m. pabaigoje. Visa tai rodo, kad poveikio aplinkai vertinimas buvo pradėtas tik tam, kad pagrįstų jau priimtą sprendimą. Taigi, darytina išvada, kad poveikį sukeliančios šalys nesilaikė Espoo konvencijos 2 straipsnio 3 dalies nuostatos dėl išankstinio poveikio aplinkai vertinimo.

Šiame kontekste taip pat kyla pagrįstų abejonių dėl paties Nord stream AG bendrovės užsakymu atlikto ir 2009 m. kovo mėn. visoms Baltijos regiono šalims pristatyto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo. Turint omeny, kad poveikio aplinkai vertinimo procesas buvo pradėtas po sprendimo tiesti dujotiekį priėmimo, taip pat tai, kad tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitą rengė suinteresuotų valstybių įmonės ir institucijos, taip pat poveikį patiriančių šalių pozicijas, vertinančias poveikio aplinkai vertinimo ataskaitą kaip neobjektyvią, neišsamią, vienašališką ir su reikšmingais trūkumais⁹⁹, galima pagrįstai daryti išvadą, kad poveikį sukeliančios šalys netinkamai ir nesąžiningai vykdo iš prevencijos principo kylančius ir su išankstiniu poveikio aplinkai vertinimu susijusius įsipareigojimus.

Espoo konvencijos 5a straipsnyje įtvirtintas reikalavimas išanalizuoti projektuojamos veiklos alternatyvas, įskaitant projekto atsisakymą. Svarbu pabrėžti, kad aiškinant šio straipsnio reikalavimą apsvarstyti galimas alternatyvas, išsami realių alternatyvų analizė negali būti laikoma tik projekto dalyvių diskrecijos reikalu ir poveikį patiriančių šalių neimperatyvaus pobūdžio pageidavimu. Ši nuostata taip pat kaip ir kitos Konvencijos nuostatos yra privaloma. Tokia nuostata yra įtvirtinta ir Junginių Tautų Tarptautinės teisės komisijos Pavojingos veiklos tarpvalstybinio pobūdžio žalos prevencijos straipsnių projekto 9 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią poveikį sukeliančios ir poveikį patiriančios šalys turėtų ieškoti teisingu interesų balansu pagrįstų sprendimų.¹⁰⁰ Tai reiškia, kad planuojamos ūkinės veiklos alternatyvos turi būti išanalizuotos, apsvarstytos ir įvertintos ne formaliai, bet realiai. Tuo tarpu Nord Stream dujotiekio projekto atveju, priėmus sprendimą dėl dujotiekio tiesimo ir jau faktiškai pradėjus jį tiesti žemyninėje dalyje, darant investicijas ir planuojant būsimas dujų tiekimo apimtis, sunku būtų tikėtis, kad projekte dalyvaujančios šalys būtų visapusiškai vertinusios alternatyvas ir kad poveikio aplinkai vertinimu iš anksto nebūtų siekiama pagrįsti projekto kaip vienintelės galimos alternatyvos. Tiesa, tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje yra skiltis, skirta alternatyvoms (6 skyrius), tačiau čia svarstoma to paties Nord Stream dujotiekio kelios galimos trasos Baltijos jūroje, ir iš esmės nesvarstomi galimi sausumos keliai.

Remiantis Espoo konvencijos 2 straipsnio 4 dalies nuostata, poveikį sukeliančios šalys privalo laiku informuoti poveikį patiriančias šalis apie planuojamą projektą ir galimą poveikį aplinkai

⁹⁹ Lietuvos pozicija dėl Nord Stream projekto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo <http://www.am.lt/VI/files/0.966552001244531687.pdf> [žr. 2009 11 02]

¹⁰⁰ JT Tarptautinės teisės komisijos Pavojingos veiklos tarpvalstybinio pobūdžio žalos prevencijos straipsnių projekto 9 straipsnis http://untreaty.un.org/ilc/guide/9_10.htm [žr. 2009 11 02]

tarptautiniame kontekste.¹⁰¹ Tai buvo padaryta 2006 m. pabaigoje, kai Rusija, Suomija, Švedija, Danija ir Vokietija, kaip poveikį sukeliančios šalys, notifikavo Lietuvą, Latviją, Estiją ir Lenkiją, kaip poveikį patiriančias šalis, apie pradedamą Nord Stream dujotiekio tarptautinio poveikio aplinkai vertinimą ir pateikė Nord stream dujotiekio poveikio aplinkai vertinimo programą komentarams. Šį veiksma galima vertinti dvejopai. Viena vertus, Lietuva kartu su kitomis Baltijos šalimis buvo pripažinta poveikį patiriančia šalimi. Kita vertus, poveikį patiriančios šalys apie projektą buvo informuotos jau po sprendimo priėmimo ir darbų pradžios, taigi, nebuvo nuosekliai laikomasi minėtos Espoo konvencijos nuostatos dėl poveikį patiriančių šalių informavimo.

Tarptautinės teisės normos, įskaitant Espoo konvencijos 3 straipsnį, suteikia poveikį patiriančioms šalims galimybę dalyvauti atliekant poveikio aplinkai vertinimą ir teikiant savo pastabas, pasiūlymus bei prieštaravimus. Nord Stream AG informacinio dokumento apie projektą pateikimas 2006 m. pabaigoje iš esmės pradėjo konsultacijų su poveikį patiriančiomis šalimis procedūrą. Tarptautinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje teigiama, kad nuo poveikio aplinkai vertinimo pradžios buvo surengta 15 konsultacinių susitikimų pagal Espoo konvencijos reikalavimus tarp poveikį sukeliančių ir poveikį patiriančių šalių, suteikiant galimybę kiekvienai šaliai išsakyti savo poziciją ir pasiūlymus projekto atžvilgiu, taip pat apie 20 viešų klausymų visose Baltijos jūros regiono šalyse.¹⁰² Lietuvoje 2009 m. balandžio mėn. taip pat buvo surengti vieši klausymai, kuriuose dalyvavo Nord Stream AG bendrovės atstovai ir kurių metu buvo pristatyta tarptautinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaita. Taip pat reikia pažymėti, kad Lietuva pateikė savo oficialią poziciją dėl Nord Stream dujotiekio projekto ir atlikto poveikio aplinkai vertinimo (Lietuvos pozicija bus analizuojama tolesniame skyriuje). Vertinant formaliai, tiek Lietuva, tiek kitos Baltijos jūros regiono šalys turėjo galimybę dalyvauti tarptautiniame konsultacijų procese. Vis dėlto galima konstatuoti, kad konsultacijos su poveikį patiriančiomis šalimis tebuvo formalumų vykdymas, kadangi realiai nebuvo atsižvelgta į valstybių, nepritariančių projekto įgyvendinimui, argumentus ir pasiūlymus, vienas iš kurių buvo atlikti nepriklausomą poveikio aplinkai vertinimą dalyvaujant nepriklausomiems ekspertams. Taip pat pažymėtinas faktas, kad tarptautinės konsultacijos vyko jau po to, kai buvo pradėti pirmieji dujotiekio tiesimo darbai Rusijoje.

---

¹⁰¹ Espoo Konvencija dėl tarptautinio poveikio aplinkai vertinimo 2 str. 4 dalis http://www.unece.org/env/eia/about/eia_text.htm [žr. 2009 11 05]

¹⁰² International Consultation Process/ Espoo Convention <http://www.nord-stream.com/en/faq/faq/international-consultation-process-espoo-convention.html> [žr. 2009 11 04]

4.4. Valstybių bendradarbiavimo principas ir pareiga saugoti aplinką

Valstybių įsipareigojimas bendradarbiauti saugant aplinką išvedamas tiek iš bendro valstybių bendradarbiavimo principo tarptautinėje teisėje, tiek iš prevencijos, kaip specialaus aplinkosaugos principo. Valstybių bendradarbiavimo pareiga yra ne tik moralinio ar politinio, bet ir teisinio pobūdžio. Tokia nuostata yra įtvirtinta JT Tarptautinės teisės komisijos Pavoingos veiklos tarpvalstybinio pobūdžio žalos prevencijos straipsnių projekto 4 straipsnyje, kur nustatyta, kad žalos prevencijos tikslais valstybės privalo sąžiningai bendradarbiauti ir prireikus pasitelkti kompetentingas tarptautines institucijas.¹⁰³ JT jūrų teisės konvencijos 197 straipsnyje nustatoma, kad „valstybės bendradarbiauja [...] siekdamos apsaugoti ir išsaugoti jūros aplinką, kartu atsižvelgdamos į regionui būdingus bruožus.“¹⁰⁴ Pareiga valstybėms bendradarbiauti taip pat įtvirtinta jau nagrinėtos Espoo konvencijos straipsniuose, taip pat Helsinkio konvencijos 7 straipsnyje, kuris nustato, kad „jeigu dvi ar daugiau susitariančių šalių dalijasi tarpvalstybiniais Baltijos jūros vandenimis, šalys bendradarbiauja tarpusavyje priimdamos sprendimus dėl poveikio aplinkai“.¹⁰⁵ Analizuojant poveikį sukeliančių šalių bei Nord Stream AG konsorciumo bendradarbiavimą su poveikį patiriančiomis šalimis, taip pat pačių projekte dalyvaujančių šalių sprendimų priėmimus, galima daryti išvadą, kad bendradarbiavimas tarp šalių nebuvo sąžiningas ir adekvatus tarptautiniams reikalavimams ta prasme, kad sprendimai dėl projekto buvo priimami vienašališkai Rusijos ir Vokietijos, ignoruojant poveikį patiriančių šalių pozicijas, ir, galima tvirtinti, Rusijai darant spaudimą kitoms dalyvaujančioms šalims – Danijai, Suomijai, Švedijai. Pastarąjį teiginį vertėtų paanalizuoti išsamiau.

Pirmoji leidimą tiesti dujotiekį per savo teritoriją šių metų spalio pabaigoje išdavė Danija. Ši šalis, skirtingai nuo kitų Baltijos jūros regiono valstybių, pati yra dujų gamintoja, tad jai būtų naudingas priėjimas ir prie Rusijos dujų. Šios šalies vyriausybė neslepia, kad sprendimą dėl leidimo dujotiekiui išdavimo nulėmė Danijos ir Rusijos dujų magnatų veiksmai. Tai yra, kol vyko derybos dėl projekto, Danijos energetikos kompanija Dong susitarė su Rusijos Gazprom dėl dvigubo dujų tiekimo padidinimo. Be kita ko, Rusija pasistengė įtikinti Danijos vyriausybę, kad Nord Stream yra grynai verslo projektas ir nieko bendro su politika neturi. Toks pat neįtikinantis buvo ir Danijos energetikos agentūros, atlikusios ekologinę ekspertizę, sprendimas, kad šalies ekologai neturi priekaištų įgyvendinamam projektui.

---

¹⁰³ JT Tarptautinės teisės komisijos Pavoingos veiklos tarpvalstybinio pobūdžio žalos prevencijos straipsnių projekto 4 straipsnis http://untreaty.un.org/ilc/guide/9_10.htm [žr. 2009 11 02]

¹⁰⁴ JT jūrų teisės konvencija, 197 str. <http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=68293> [žr. 2009 11 06]

¹⁰⁵ Helsinio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos 7 str. http://www.helcom.fi/Convention/en_GB/convention/ [žr. 2009 10 21]

Šių metų lapkričio pradžioje leidimas dujotiekio tiesimui buvo gautas ir iš Suomijos vyriausybės. Analizuojant Suomijos ir Rusijos bendradarbiavimą dujotiekio projekto atžvilgiu, galima remtis tokiais faktais, kas Rusija jau 2005 m. pabaigoje grasino Suomijai padidinsianti muitus medienos eksportui į Suomiją, o Suomija tuo tarpu grasino neduosianti leidimo tiesti dujotiekį savo teritorinių vandenių dugnu. Kadangi abejoms šalims tiek medienos, tiek dujotiekio klausimai buvo ypač svarbūs, susitarta, kad muitų didinimas bus atidėtas, o ateityje medienos tiekimas į Suomiją išsaugos.¹⁰⁶ Galima paminėti dar vieną kontraversišką faktą, kad Nord Stream AG sumokėjo didelę sumą buvusiam Suomijos premjerui Paavo Lipponeniui už tai, kad jis padėtų gauti įvairius leidimus ir licenzijas dujotiekio projektui.¹⁰⁷

Švedijos vyriausybė tuo pat metu kaip Suomija taip pat išdavė leidimą dujotiekio statybai. Švedijos sutikimas buvo išduotas likus dviem savaitėms iki ES ir Rusijos viršūnių susitikimo Stokholme. Švedijos užsienio ir aplinkos politikos kritikai teigia, kad tokiu būdu buvo išspręstos tarp Rusijos ir Švedijos „tvyrančios įtampos“, kitaip tariant, Švedija, kuri pastaruosius metu nagrinėjo leidimo dujotiekiiui suteikimą, buvo spaudžiama Rusijos.

Tiesa, remiantis Espoo konvencija, valstybės – konvencijos šalys turi teisę savo jurisdikcijoje spręsti, suteikti leidimus tarpvalstybinio projekto vykdymui, ar atsisakyti juos suteikti. Tačiau, priimant tokius sprendimus, jos privalo paistyti tiek kitų Espoo konvencijos, tiek tarptautinės, ar, šiuo atveju, Europos Sąjungos teisės reikalavimų.

Grįžtant prie valstybių bendradarbiavimo principo, kuris suponuoja, kad valstybių bendradarbiavimas sprendžiant tarpvalstybinius klausimus turi būti sąžiningas, nepiktinaudžiaujant savo teisėmis ir ekonomine bei politine galia, paisant kitų šalių teisių bei teisėtų interesų, ir turint omeny išdėstytus faktus, galima teigti, kad valstybių bendradarbiavimas vyko ne siekiant aplinkai naudingiausio sprendimo priėmimo, bet nacionalinių interesų pagrindu, manipuluojant turima vienokia ar kitokia galia šaliai – partnerei. Svarstant poveikį sukeliančių šalių sąveiką su poveikį patiriančiomis šalimis – Baltijos šalimis ir Lenkija, galima teigti, kad Rusija Baltijos šalis vertina kaip priešiška nusiteikusias šalis, todėl bendradarbiavimas su jomis Nord Stream dujotiekio kontekste buvo tik formalus, ir, kaip jau išdėstyta ankstesniame skyrelyje, nebuvo atsižvelgta į šių valstybių pozicijas ir siūlymus svarstant dujotiekio projektą.

---

¹⁰⁶ Iškauskas Č. Šiaurės srautas paplauna Baltijos šalių pasipriešinimą. <http://www.geopolitika.lt/?artc=3635> [žr. 2009 10 26]

¹⁰⁷ Ibid.

4.5. Principo „teršėjas moka“ įgyvendinimo perspektyva: valstybių atsakomybė už galimą žalą

Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija 2006 m. parengė Tarptautinį poveikį turinčios žalos, kylančios iš pavojingos veikos, paskirstymo principų projektą.¹⁰⁸ Šio projekto 4 principas įtvirtina nuostatą, kad kiekviena valstybė privalo imtis visų būtinų priemonių užtikrinti, kad tarptautinį poveikį turinti žala būtų greitai ir adekvačiai atlyginta ją patyrusiems subjektams, jeigu šią žalą sukėlė tos valstybės teritorijoje vykdoma ar dėl kitų priežasčių priklausanti jos jurisdikcijai ar jos kontroliuojama veikla.¹⁰⁹ Taigi ši nuostata įtvirtina valstybės atsakomybę už jos jurisdikcijai priklausančių ir jos kontroliuojamų subjektų veiklą ir jos pasekmes. Iš esmės tokią pačią nuostatą įtvirtina Helsinkio konvencijos 3 straipsnio 4 dalis, kurioje nustatoma, kad „Susitariančios šalys laikysis „teršėjas moka“ principo“.¹¹⁰ Taikant minėtas nuostatas Nord Stream projekto atveju, susidaro įdomi teisinė situacija. Kompanija Nord Stream AG, kuri yra projekto įgyvendintoja, ir kuri sudaryta Rusijos bei Vokietijos susitarimų pagrindu, yra registruota Šveicarijoje. Taip pat pažymėtina, kad sudarant susitarimą dėl Nord Stream projekto vykdymo, šį susitarimą pasirašė ne Rusija ir Vokietija kaip valstybės, bet įmonės Gazprom, BASF ir E.ON, ir įkūrė konsorciumą Nord Stream AG, įregistravusios jį Šveicarijoje. Vadinas, šio konsorciumo veikla priklauso pirmiausia Šveicarijos jurisdikcijai ir Šveicarija turėtų kontroliuoti šią veiklą. Taigi, remiantis nuostata, kad valstybė turi būti atsakinga už jos jurisdikcijoje vykdomą veiklą, susiklosto situacija, kad pareigą užtikrinti galimos žalos atlyginimą kitoms valstybėms, jų fiziniams bei juridiniams asmenims turėtų ne Rusija ir Vokietija, o Šveicarija. Čia verta paminėti, kad Šveicarija nėra Helsinkio konvencijos šalis ir jai nėra privalomos šios konvencijos nuostatos, susijusios su žalos aplinkai atlyginimo užtikrinimu. Taigi Nord Stream AG bendrovės registravimas trečiojoje šalyje kelia abejonių dėl Rusijos ir Vokietijos išipareigojimo prisiimti atsakomybę už galimai atsirasiančią žalą kitoms poveikį patiriančioms šalims. Be kita ko, valstybių atsakomybė ir žalos kompensavimas nėra įtrauktas į Nord Stream AG užsakymu atliktą tarptautinio poveikio aplinkai vertinimą. Vis dėlto, tarptautinėje teisėje yra ir kitų kriterijų, pagal kuriuos valstybės vardu veikiančių ar jos kontroliuojamų asmenų veikla gali būti priskiriama valstybei ir užtraukia jai atsakomybę. Jungtinių Tautų Jūrų teisės konvencijos 235 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „valstybės atsako už tarptautinių išipareigojimų dėl jūros aplinkos apsaugos ir išsaugojimo vykdymą. Jos atsako pagal tarptautinę teisę.“¹¹¹ Taigi, valstybės tarptautinę atsakomybę užtraukia bet koks tos valstybės padarytas tarptautinės teisės pažeidimas.

¹⁰⁸ JT Tarptautinės teisės komisijos Pavojingos veiklos tarptautinio pobūdžio žalos prevencijos straipsnių projektas http://untreaty.un.org/ilc/guide/9_10.htm

¹⁰⁹ Ibid. 4 princ.

¹¹⁰ Helsinio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos 3 str. http://www.helcom.fi/Convention/en_GB/convention/ [žr. 2009 10 21]

¹¹¹ JT jūrų teisės konvencija, 235 str. <http://www.litex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=68293> [žr. 2009 11 06]

Pažymėtina, kad pažeidimas gali būti padarytas ne tik veikimu, bet ir neveikimu. Atsižvelgiant į tai, ir dujotiekio tiesimas galimai nesilaikant nustatytų jūros aplinkos apsaugos reikalavimų, ir netinkamas poveikio aplinkai vertinimo atlikimas, ir bendradarbiavimo tarp valstybių įsipareigojimo nesilaikymas galėtų sudaryti tarptautinės teisės pažeidimus ir leistų svarstyti Nord Stream dujotiekio projektą sankcionavusių valstybių atsakomybės klausimus.¹¹²

---

¹¹² Žalimas D. Nord stream dujotiekio projektas tarptautinės ir ES teisės kontekste. <http://www.geopolitika.lt/?artc=500> [žr. 2009 11 06]

5. NORD STREAM PROJEKTO ANALIZĖ ES TEISĖS KONTEKSTE

Aplinkos apsaugos klausimai patenka į ES pasidalintosios kompetencijos sritį, kurioje valstybės narės gali reguliuoti tam tikrus klausimus tol, kol jų nereguliuo ES institucijos. Todėl Nord Stream dujotiekio projektas ES teisės požiūriu pirmiausia priskirtinas atitinkamos ES valstybės kompetencijos ir reglamentavimo sričiai.

Šio darbo kontekste, analizuojant Nord Stream dujotiekio teisinius aspektus remiantis ES teise, aktualiausi yra horizontalieji teisės aktai bendraisiais aplinkos valdymo klausimais (direktyvos dėl poveikio aplinkai vertinimo, dėl visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus aplinkos apsaugos klausimais, dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą ir kt.), taip pat teisės aktai vandens kokybės, gamtos apsaugos srityse (direktyvos dėl Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindų, dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos, kt.). Minėtos direktyvos bei kiti susiję ES teisės aktai toliau bus analizuojami nagrinėjant Nord Stream dujotiekio projekto galimą poveikį Europos Sąjungos saugomoms aplinkos vertybėms.

5.1. Nord Stream projekto sąveika su ES ekologiniu tinklu Natura 2000

1992 metais Europos Sąjungos šalys, priimdamos Buveinių direktyvą 92/4EEB, nusprendė sukurti ekologinį tinklą, kuris apjungtų natūralias ir pusiau natūralias buveines ir nykstančių gyvūnų ir augalų paplitimo vietas į bendrą saugomų teritorijų tinklą ir taip išsaugotų Europos gamtą ateities kartoms. Šiuo tikslu įvairiuose geografiniuose regionuose atrenkamos ir į bendrą tinklą sujungiamos Europos Bendrijos svarbos teritorijos. Šios teritorijos, kertu su vietovėmis, atrinktomis pagal 1979 m. išleistą Paukščių direktyvą 79/409/EEB, sudaro saugomų teritorijų ekologinį tinklą *Natura 2000*. Buveinių direktyvos tikslas yra skatinti biologinės įvairovės palaikymą įpareigojant šalis nares imtis priemonių išlaikyti arba atkurti natūralių buveinių ir laukinių rūšių gerą apsaugos būklę. Paukščių direktyvos tikslas yra įdiegti specialias priemones, skirtas palankiai laukinių paukščių apsaugos būklei palaikyti visoje Europoje. Šios dvi direktyvos apibrėžia teisinį Natura 2000 teritorijų įsteigimo pagrindą, t.y. „stebėti natūralių buveinių egzistavimą, sąlygas ir pokyčius Europoje, kad būtų išvengta priežasčių, mažinančių biologinę įvairovę“.¹¹³ Buveinių direktyvos preambulėje konstatuojama, kad „aplinkos kokybės išsaugojimas, apsauga ir gerinimas, įskaitant natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugą, yra svarbiausias

¹¹³ Nord Stream Espoo Report <http://www.nord-stream.com/en/environmental-impact-assessment-permitting/international-consultation-process/nord-stream-espoo-report.html> [žr. 2009 11 06]

Bendrijos bendras tikslas, kaip nurodyta Sutarties 130r straipsnyje¹¹⁴. Taigi, Buveinių ir Paukščių direktyvos yra privalomi ES teisės aktai. Jų nuostatos perkeliamos į nacionalinę teisę ir turi būti įgyvendintos.¹¹⁵

Natura 2000 teritorijose turi būti garantuojama, kad ekologinė vertė, dėl kurios jos buvo įjungtos į Natura 2000 tinklą, nebus pabloginta. Tai nereiškia, kad šiose teritorijose draudžiama bet kokia ūkinė veikla, tačiau čia gali būti vykdoma tik tokia ūkinė veikla, kuri nedaro neigiamo ilgalaikio poveikio natūralioms buveinėms ir rūšims. Taigi ūkinių veiklų nesiekama apriboti, jeigu jos vykdomos pagal teisės aktų reikalavimus, o nauji planai ir projektai rengiami bei įgyvendinami atlikus tinkamą išankstinį įvertinimą. Nauji planai, projektai ir programos, galintys turėti reikšmingą neigiamą poveikį Natura 2000 teritorijoms ir jų apsaugos tikslams, turi būti iš anksto įvertinti, atsižvelgiant į Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies nuostatas, teigiančias, kad: „bet kokiems planams ir projektams, tiesiogiai nesusijusiems arba nebūtinai teritorijos tvarkymui, bet galintiems ją reikšmingai paveikti individualiai arba kartu su kitais planais ar projektais, turi būti atliekamas jų galimo poveikio teritorijai įvertinimas.[...] kompetentingos nacionalinės institucijos pritaria planui ar projektui tik įsitikinusios, kad jis neigiamai nepaveiks nagrinėjamos teritorijos vientisumui“.¹¹⁶

Čia verta paanalizuoti Tarybos direktyvą 85/337/EEB Dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo.¹¹⁷ Pagrindinė šios direktyvos nuostata atitinka jau nagrinėtos Espoo konvencijos nuostatą, kad prieš įgyvendinant tam tikrus projektus turi būti atliekamas išsamus poveikio aplinkai vertinimas pagal teisės aktais reglamentuotą procedūrą ir į šio vertinimo rezultatus turi būti atsižvelgiama išduodant leidimus vykdyti šiuos projektus. Taigi, vienas svarbiausių Direktyvos tikslų – įgyvendinti *atsargumo* principą. Preambulėje pabrėžiamas siekis užkirsti kelią teršimui ten, kur jis kyla, o ne vėliau kovoti su padariniais.¹¹⁸ Šis aplinkos apsaugos principas suponuoja, kad reikia laiku atlikti išsamų tyrimą dėl galimos žalos atsiradimo, ir, jeigu įmanoma, imtis priemonių kad tos žalos būtų išvengta, priešingu atveju – atsisakyti planuojamo vykdyti projekto. Su šiuo principu susijęs ir kitas svarbus aspektas – *integruota aplinkos apsauga*. Tai yra, turi būti nustatyti, apibūdinti ir įvertinti visi (tiesioginiai ir netiesioginiai) projekto poveikiai visiems aplinkos komponentams ir jų sąveikai, - tokia

¹¹⁴ Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos. 1992 m. gegužės 21 d. <http://www.birdlife.lt/gking/gk-files/IBA-N2000/ES-buveiniu-direktyva.pdf> [žr. 2009 11 06]

¹¹⁵ LR Aplinkos ministerijos dokumentas Bendra informacija apie Europos ekologinį tinklą Natura 2000. <http://www.am.lt/VI/index.php#a/6802> [žr. 2009 10 18]

¹¹⁶ Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos. 1992 m. gegužės 21 d. <http://www.birdlife.lt/gking/gk-files/IBA-N2000/ES-buveiniu-direktyva.pdf> [žr. 2009 11 06]

¹¹⁷ Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31985L0337:LT:HTML> [žr. 2009 11 06]

¹¹⁸ Ibid. preambulė

nuostata įtvirtinta Direktyvos 3 straipsnyje.¹¹⁹ Taigi, negali likti nepastebėta nei viena aplinkos sritis, kuriai projektas turi įtakos.¹²⁰

Nord Stream AG pateiktoje tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje pripažįstama, jog Nord Stream dujotiekio trasa eis „netoli“ Natura 2000 teritorijų ir šios teritorijos apibrėžiamos kaip „galimai patiriančios poveikį“ teritorijos.¹²¹ Iš tiesų, projektuojama dujotiekio trasa kirstų 6 ir priartėtų prie 21-os Natura 2000 saugomos teritorijos.¹²² Ypač pažeidžiamos yra Natura 2000 teritorijos pietinėje dujotiekio trasos dalyje, kuriose saugomos nykstančių paukščių susibūrimo zonos. Nėra įmanoma atlikti tyrimų, koks būtų poveikis šioms saugomoms rūšims, tačiau neabejotina, kad didesnio ar mažesnio žalingo poveikio statant dujotiekį ir jį eksploatuojant nebūtų išvengta, ir tai galėtų sutrikdyti ir pabloginti saugomų rūšių gyvenimo ir išlikimo sąlygas. O vadovaujantis jau aptartais vienais iš svarbiausių aplinkos apsaugos – *prevencijos* ir *atsargumo* principais, - turi būti dedamos visos pastangos kad išvengti bet kokios žalos aplinkai, netgi jeigu nėra mokslinių įrodymų jog žala tikrai atsiras, tačiau yra bent menkiausia tikimybė tokiai žalai atsirasti.

Iš Nord Stream AG pateiktos tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitos matyti, kad buvo atlikti tyrimai tikrai dėl 4 šalių - Suomijos, Švedijos, Danijos ir Vokietijos Natura 2000 reikalavimų. Ataskaitoje konstatuojama, kad: „Visuose nacionaliniu lygiu atliktuose Natura 2000 vertinimuose buvo atsižvelgta į galimą kaupiamąjį poveikį (t.y. į atskirų projekto poveikių derinius, galinčius daryti kaupiamąjį poveikį aplinkai) dėl Nord Stream dujotiekio tiesimo. Nenustatyta jokių galimų reikšmingų kaupiamųjų poveikių. Pagrindinė priežastis – nuoseklus trasos maršruto planavimas“.¹²³ Taigi, visais atvejais poveikis Natura 2000 saugomoms teritorijoms šiose šalyse vertinamas kaip „trumpalaikis“ ir „nereikšmingas“. Reikia pabrėžti, kad galima žala kitų keturių poveikių patiriančių šalių Baltijos jūros regione – Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos Natura 2000 teritorijoms apskritai nebuvo įtraukta į tyrimus. Tai reiškia, kad Nord Stream AG konsorciumas, nors ir pripažindamas visas 9 Baltijos jūros regiono valstybes poveikį patiriančiomis šalimis, šiuo atveju nesilaiko tiek *bendradarbiavimo* tarp valstybių principo, tiek jau minėto *atsargumo* principo – t.y., neanalizuojant galimo poveikio aplinkai,

¹¹⁹ Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo 3 str. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31985L0337:LT:HTML> [žr. 2009 11 06]

¹²⁰ Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – p. 156

¹²¹ Nord Stream Espoo pranešimas: Svarbiausių klausimų dokumentas. Natura 2000 http://www.nordstream.com/fileadmin/Dokumente/eia_permitting/Binder_1_Key_Issue_Natura_2000/Nord_Stream_Espoo_Report_Lithuanian_Key_Issue_Natura_2000.pdf [žr. 2009 11 07]

¹²² Lietuvos pozicija dėl Nord Stream projekto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo <http://www.am.lt/VI/files/0.966552001244531687.pdf> [žr. 2009 11 02]

¹²³ Nord Stream Espoo pranešimas: Svarbiausių klausimų dokumentas. Natura 2000 http://www.nordstream.com/fileadmin/Dokumente/eia_permitting/Binder_1_Key_Issue_Natura_2000/Nord_Stream_Espoo_Report_Lithuanian_Key_Issue_Natura_2000.pdf [žr. 2009 11 07]

sudaro sąlygas žalai atsirasti. Taigi, pažeidžiamas Tarybos direktyvos 85/337/EEB Dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo nuostatos, kad poveikio aplinkai vertinimas turi būti nuodugnus, tyrimas turi būti atliktas išsamiai, nepraleidžiant nei vieno veiksnio, kuriam gali būti daromas tam tikras poveikis.¹²⁴

Čia verta akcentuoti ir atsakomybės už galimą žalą aspektą. Jau minėtos Buveinių direktyvos 6 skyriaus 4 dalyje įtvirtinta tokia nuostata: „Jei, nepaisant poveikio teritorijai neigiamo įvertinimo ir nesant kitų alternatyvių sprendimų, šis planas ar projektas vis dėlto privalo būti įgyvendintas dėl įpareigojančių priežasčių, tarp jų ir socialinio ar ekonominio pobūdžio, neatsižvelgti į visuomenės interesus, valstybė narė imasi visų kompensacinių priemonių, būtinų bendram Natura 2000 vientisumui apsaugoti.“¹²⁵ Kaip jau yra išnagrinėta šio darbo 4.5 skyrelyje, Nord Stream projekto atveju sunku būtų nustatyti, kuri valstybė turėtų prisiimti atsakomybę už galimai atsirasiančią žalą ir būtų įpareigota tą žalą kompensuoti. Tokią teisinę situaciją lemia keletas faktorių – pirmiausia, projekto vykdytoja oficialiai yra ne valstybė, bet įmonė, antra, ši įmonė yra sukurta dviejų kitų valstybių įmonių susitarimo pagrindu ir registruota trečiojoje valstybėje, trečia, viena iš susitariančiųjų valstybių nėra ES narė, tad nėra įpareigota laikytis minėtos Direktyvos nuostatos, ketvirta, yra ir daugiau valstybių, dalyvaujančių projekte (Suomija, Švedija, Danija, išdavusios leidimus dujotiekio statybai), ir penkta, kyla klausimas, ar apskritai viena valstybė galėtų ir turėtų prisiimti atsakomybę už tokio masto kaip Nord Stream projekto vykdymą ir galimas jo pasekmes? Dar svarbiau yra tai, kad net jeigu pagal Buveinių direktyvos 6(4) straipsnį valstybė ar valstybės prisiimtą atsakomybę dėl žalos kompensavimo, kyla klausimas, kokios tos „kompensacinės priemonės“ galėtų būti tuo atveju, jeigu būtų padaryta neatitaisoma žala aplinkai, pavyzdžiui, dėl dujotiekio tiesimo ar eksploatavimo poveikių išnyktų Natura 2000 ekologinio tinklo teritorijoje gyvenanti saugoma rūšis? Akivaizdu, kad remiantis „*teršėjas moka*“ principu, kuris praktiškai reiškia finansinį išipareigojimą, nebūtų įmanoma realiai atitaisyti aplinkai padarytos žalos.

5.2. Nord Stream projekto suderinamumas su ES teisės aktų nuostatomis dėl Baltijos jūros aplinkos apsaugos

Analizuojant Baltijos jūros apsaugos teisinę bazę, tikslinga trumpai aptarti Europos Sąjungos vandens ir apsaugos politiką. Vandens apsauga ES pradėta rūpintis nuo 8-ojo dešimtmečio, kai tapo

¹²⁴ Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31985L0337:LT:HTML> [žr. 2009 11 06]

¹²⁵ Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos. 1992 m. gegužės 21 d. <http://www.birdlife.lt/gking/gk-files/IBA-N2000/ES-buveiniu-direktyva.pdf> [žr. 2009 11 06]

akivaizdu, kad hidrosferos tarša yra žymiai didesnė negu atmosferos arba litosferos.¹²⁶ Taigi vandens sektorius yra vienas iš pirmųjų aplinkos sektorių, kuriam nustatyti ES reikalavimai, šiuo metu šį sektorių reglamentuoja 25 direktyvos ir sprendimai. Pagal ES aplinkos politikos principus, vandens ištekčiai skirstomi į keturias grupes, viena iš kurių yra jūrų vanduo (kitos: gėlas, požeminis ir paviršinis). Ilgą laiką prioritetas ES vandens politikos sityje buvo skiriamas gėlo, požeminio ir paviršinio vandens apsaugai, kadangi šio tipo vandenys labiausiai buvo teršiami dėl žmonių ūkinės veiklos. Jūrų vandenų apsauga labiau susirūpinta 9-10 dešimtmetyje. Tai susiję su tarptautiniais veiksmais jūrų apsaugos srityje, ir pirmiausia, 1982 m. priimta Jungtinių Tautų Jūrų teisės konvencija. Paskutiniajame XX a. dešimtmetyje ES buvo priimta svarbių teisės aktų, skirtų jūrų bei jūrų aplinkos apsaugai. Tolesnei analizei tikslinga įvardyti teisės aktus, skirtus jūrų apsaugai Bendrijoje:

- Tarybos sprendimas 93/626/EEB dėl Biologinės įvairovės konvencijos (nuostatos dėl saugomos biologinės įvairovės jūrų teritorijose);
- Tarybos sprendimas 94/157/EB dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos (Helsinkio) konvencijos (patvirtintas tarptautinis susitarimas dėl jūros aplinkos apsaugos nuo taršos);
- Tarybos sprendimas 98/392/EB dėl Europos Bendrijos Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijos (patvirtinta, kad Europos Bendrija ir jos narės yra JT jūrų teisės konvencijos šalys);
- Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos parlamentui dėl teminės jūrų aplinkos apsaugos ir išsaugojimo strategijos, Europos Komisijos priimtas 2005 m. spalio 24 d.;
- Jūrų strategijos pagrindų direktyva 2008/56/EB (nustatyti bendrieji Europos jūrų apsaugos ir valdymo pagrindai).

Pirmieji trys ES Tarybos sprendimai iš esmės adaptuoja į Europos Sąjungos teisyną tarptautines konvencijas: 1992 m. Konvenciją dėl biologinės įvairovės, taip pat jau nagrinėtas Helsinkio konvenciją ir JT Jūrų teisės konvenciją. Todėl šių konvencijų nuostatos nebus išsamiai analizuojamos šiame skyrelyje, - tai iš esmės jau padaryta analizuojant Nord Stream projektą tarptautinės teisės kontekste. Šiame skyrelyje bus analizuojama Europos Sąjungos jūrų politika ir teisinis reglamentavimas, siekiant išsiaiškinti, kokių teisinių poveikio priemonių ES teisė gali turėti Nord Stream dujotiekio projektui.

Iš esmės galima teigti, kad tokia kategorija kaip „Europos Sąjungos jūrų teisė“ atsirado tik 2005 metais, Europos Komisijai priėmus Komunikatą dėl teminės jūrų aplinkos apsaugos ir išsaugojimo

---

¹²⁶ Mykolo Romerio universitetas. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008. – p. 69

strategijos.¹²⁷ Todėl verta išsamiau panagrinėti šio komunikato nuostatas. Komunikato 3 dalyje įvardijami pagrindiniai instituciniai ir teisiniai barjerai veiksmingai jūrų politikai, tai yra:

- ES ir nacionaliniu lygmeniu taikomos priemonės, kurios tam tikru mastu padeda apsaugoti jūrų aplinką, tačiau dauguma iš šių priemonių taikomos atskiruose sektoriuose ir nėra specialiai skirtos jūrų aplinkos apsaugai;
- daugelis Europos regioninių jūrų yra tarptautinių konvencijų objektas, ir dauguma šių konvencijų labai prisideda apsaugant jūrų aplinką. Tačiau šių konvencijų įstatyminė galia nepakankama, ir tai sumažina jų veiksmingumą siekiant sutartų tikslų;
- pasauliniu mastu trūksta suderinamumo tarp daugelio galiojančių strategijų, konvencijų ir susitarimų, todėl susiduriama su dideliais sunkumais įgyvendinant daugumą tarptautinių susitarimų dėl jūrų aplinkos ir užtikrinant jų vykdymą.¹²⁸

Tokiu konstatavimu iš esmės buvo pripažinta tiek esamos tarptautinės jūrų politikos neveiksmingumas, tiek būtinybė sukurti išimtinai ES jūrų politikos sistemą, galinčią efektyviai spręsti Bendrijos jūrų problemas, o taip pat ir veikti tarptautiniu lygmeniu. Todėl, „siekiant išvengti tolesnio biologinės įvairovės mažėjimo ir jūrų aplinkos būklės blogėjimo, taip pat skatinti jūrų biologinės įvairovės atkūrimą, reikalinga integruota apsaugos ir atkūrimo politika, kurioje būtų atsižvelgta į visus pavojus ir būtų pateikti aiškūs veiklos tikslai ir kryptys“¹²⁹. To pasekoje buvo pasiūlyta parengti Europos Sąjungos jūrų strategiją, remiantis svarbiausiais aplinkos apsaugos principais:

- **dvigubas ES ir (arba) regioninis metodas**, kuriuo ES lygmeniu nustatomi valstybių narių ir trečiųjų šalių, besiribojančių su ES vandenynais ir jūromis, bendradarbiavimo principai ir bendri metodai, tačiau atsakomybė už priemonių planavimą ir vykdymą paliekama regionams, kad galima būtų atsižvelgti į skirtingas jūrų regionų, kuriems reikia specialiai pritaikytų sprendimų, sąlygas, problemas ir poreikius;
- **žiniomis pagrįstas metodas**, kad politika būtų formuojama turint visą reikalingą informaciją;
- **ekosistema pagrįstas metodas**, kuriuo vadovaujantis žmogaus veikla, turinti įtakos jūrų aplinkai, būtų valdoma integruotai, tinkamai skatinant vandenynų ir jūrų išsaugojimą ir tausų naudojimą;
- **bendradarbiavimu pagrįstas metodas**, kuriuo remiantis būtų skatinamas visų suinteresuotų šalių dalyvavimas ir bendradarbiavimas su esamų regioninių jūrų konvencijų šalimis.¹³⁰

¹²⁷ Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui. Teminė jūrų aplinkos apsaugos ir išsaugojimo strategija. http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=4965 [žr. 2009 11 12]

¹²⁸ Ibid. 3 dalis

¹²⁹ Ibid. 5 dalis

¹³⁰ Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui. Teminė jūrų aplinkos apsaugos ir išsaugojimo strategija 5(2) dalis. http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=4965 [žr. 2009 11 12]

Nagrinėjama komunikate buvo pabrėžtas dar vienas labai svarbus aplinkos apsaugos principas – t.y. „kiekvienai politikos iniciatyvai turi būti būdingas požiūris, kad *aukštas jūrų aplinkos apsaugos lygis yra condition sine qua non* siekiant išnaudoti ekonominį vandenynų ir jūrų potencialią“¹³¹.

Taigi, nagrinėtas Komisijos Komunikatas tapo pagrindu 2008 m. Europos Parlamento ir Tarybos priimtai direktyvai, nustatančiai Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus, arba Jūrų strategijos pagrindų direktyvai. Direktyvos preambulės 3 dalyje skelbiama, kad: „Jūrų aplinka yra vertingas paveldas, kuris turi būti saugomas, puoselėjamas, ir, jei įmanoma, atkuriamas, siekiant galutinio tikslo – išlaikyti biologinę įvairovę ir užtikrinti įvairius ir dinamiškus vandenynus ir jūras, kurie būtų švarūs, palankūs sveikatai ir produktyvūs.[...] ši direktyva turėtų tapti Europos Sąjungos būsimos jūrų politikos aplinkosaugos ramsčiu, ir šia direktyva turėtų, *inter alia*, būti skatinamas aplinkos apsaugos aspektų įtraukimas į visas reikiamas politikos sritis.“¹³² Taigi, Direktyva yra naujas, ir, galima teigti, pirmas tokio pobūdžio Europos Sąjungos dokumentas, nustatantis Bendrijos jūrų politikos pagrindus. Derėtų aptarti atskiras Direktyvos nuostatas, aktualias Nord Stream projekto teisei analizei.

Jūrų strategijos pagrindų direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad: „jei valstybė narė nustato problemą, kuri turi poveikio jai priklausančių jūrų vandeniui aplinkos būklei ir kurios negalima išspręsti nacionaliniu lygmeniu priimtomis priemonėmis ar kuri yra susijusi su kita Bendrijos politika ar tarptautiniu susitarimu, ji atitinkamai informuoja Komisiją ir pateikia motyvus savo nuomonei pagrįsti. Komisija pateikia atsakymą per šešis mėnesius.“¹³³ Taigi, Nord Stream projekto atveju, ES valstybė narė turi teisę kreiptis į Europos Komisiją reikalaujant pateikti projekto įvertinimą. Galima teigti, kad tokia teise, kaip ją numato Jūrų strategijos pagrindų direktyva, šiuo atveju pasinaudota nebuvo. Dar 2000 metais Europos Komisija suteikė Nord Stream dujotiekio projektui transeuropinio tinklo statusą, tokią nuostatą dar kartą patvirtinant ir 2006 metais. Tokie Komisijos veiksmai, galima teigti, išreiškė palankią poziciją Nord Stream dujotiekio atžvilgiu. Vis dėlto, dar 2005 m. Lietuvos, Latvijos ir Lenkijos premjerai kreipėsi į Europos Komisiją, prašydami skirti deramą dėmesį alternatyviam Amber dujotiekio projektui sausuma, o dar po dviejų metų pakartotinai pateikė tokį kreipimąsi, siūlydami atlikti dujotiekio tiesimo sausuma alternatyvos analizę ir prašydami Komisijos kofinansavimo. Tačiau Europos Komisija neparėmė šių valstybių iniciatyvų. Tiesa, to meto valstybių kreipimaisi į Komisiją dar negalėjo būti reglamentuojami Jūrų strategijos pagrindų direktyva, nes Direktyva priimta tik 2008 metų viduryje. Nord Stream AG bendrovei šių metų pradžioje pateikus tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitą dėl dujotiekio

¹³¹ Ibid. 1 dalis

¹³² Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/56/EB nustatanti Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus 2008 birželio 17 d. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:164:0019:0040:LT:PDF> [žr. 2009 11

11]

¹³³ Ibid.

projekto, daugelio poveikį patiriančių šalių – Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos – pozicijose dėl šios ataskaitos reiškiamos abejonės atliktų tyrimų objektyvumu, ir siūloma kreiptis į Europos Komisiją dėl nepriklausomo poveikio aplinkai vertinimo atlikimo.¹³⁴ Tačiau Europos Komisija, išreikšdama savo poziciją dėl tarpvalstybinio Nord Stream projekto poveikio aplinkai vertinimo, pabrėžė, kad „nėra pagrindo pakartotinai atlikti tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimą“.¹³⁵ Apskritai, aptariant Europos Komisijos vaidmenį Nord Stream projekto atžvilgiu, galima pacituoti Komisijos nario Stavros Dimas, atsakingo už aplinkos apsaugos klausimus, išreikštą poziciją, remiantis kuria, „Komisija negali aktyviai dalyvauti tokiaame specifiniame vertinime. Poveikio aplinkai vertinimas gali būti atliekamas kiekvienos suinteresuotos šalies remiantis Espoo konvencijos nuostatomis, tačiau Komisija neturi nei priemonių, nei įgaliojimų savo ruožtu atlikti ar dalyvauti poveikio aplinkai vertinime, susijusiame su infrastruktūros projektais valstybėse narėse. Komisijos pareiga yra užtikrinti, kad būtų laikomasi įsipareigojimų, kylančių iš Europos Sąjungos teisyno, taip pat Bendrijos ratifikuotų tarptautinių susitarimų. Būtent tai Komisija ir stengiasi atlikti šiuo konkrečiu atveju. Komisija gali įsikišti tokiu atveju, jeigu yra pagrindo manyti, kad buvo pažeisti įsipareigojimai Europos Bendrijos teisėje, įskaitant Europos Sąjungos aplinkos apsaugos teisę.“¹³⁶ Taigi, galima daryti išvadą, kad Europos Komisijos vaidmuo šioje situacijoje yra kontraversiškas. Pagal Komisijai suteiktus įgaliojimus, ji turi užtikrinti, kad Europos Sąjungos valstybėse būtų laikomasi Europos Bendrijos teisės. Kita vertus, ji neturi įgaliojimų nei priemonių patikrinti, ar tos teisės normos nebuvo pažeistos. Tai yra, Nord Stream projekto atveju, Komisija, neturėdama įgaliojimų patikrinti, ar parengiamieji veiksmai, kurie turi būti atlikti prieš pradėdant įgyvendinti projektą, pavyzdžiui, poveikio aplinkai vertinimas, buvo atlikti tinkamai, negali ir nustatyti, ar nebuvo pažeistos Bendrijos teisės bei ratifikuotų tarptautinių sutarčių normos.

Remiantis Jūrų strategijos preambulės 19 dalyje įtvirtinta nuostata, valstybės narės įpareigojamos laikytis tarptautinių susitarimų, susijusių su jūrų aplinkos apsauga nuo taršos, tarp jų ir Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos (Helsinkio) konvencijos nuostatų. Remiantis šios Konvencijos 3 straipsnio 1 dalies nuostata, „susitariančios šalys, atskirai ar bendrai, imsis visų atitinkamai legislatyvinių, administracinių, ar kitokių priemonių užkirsti kelią galimai taršai, siekiant prisidėti prie Baltijos jūros regiono ekologinės būklės išsaugojimo ir pagerinimo“.¹³⁷ Jūrų strategijos direktyvos 3 straipsnio 8 dalyje pateikiamas išsamus taršos apibrėžimas: „tarša - dėl žmogaus veiklos kylantis tiesioginis arba

¹³⁴ Lietuvos pozicija dėl Nord Stream projekto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo <http://www.am.lt/VI/files/0.966552001244531687.pdf> [žr. 2009 11 02]

¹³⁶ Stavros Dimas, member of the European Commission, responsible for environment <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/08/43> [žr. 2009 11 02]

¹³⁷ Helsinio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos 3 str. 1 d. http://www.helcom.fi/Convention/en_GB/convention/ [žr. 2009 10 21]

netiesioginis medžiagų ar energijos, taip pat žmogaus sukeliama jūrų povandeninio triukšmo patekimas į jūrų aplinką, kuris sukelia arba gali sukelti žalingą poveikį, pavyzdžiui, žalą gyviesiems ištekliams ir jūrų ekosistemoms, įskaitant biologinės įvairovės nykimą, pavojų žmogaus sveikatai, trukdžius jūrų veiklai, įskaitant žvejybą, turizmą ir poilsį bei kitą teisėtą naudojamąsi jūra, jūros vandens kokybės pablogėjimą naudojimui ir patogumų sumažėjimą arba apskritai trukdžius tausiam jūrų prekių ir paslaugų naudojimui“.¹³⁸ Remiantis šiuo taršos apibrėžimu, Nord Stream dujotiekis kaip taršos šaltinis gali būti įvardijamas remiantis paktiškai visais taršos požymiais – t.y. tam tikrų medžiagų, energijos, triukšmo patekimas į jūrą, galintis sukelti žalingą poveikį atskiriems organizmams, visai jūros ekosistemai ir t.t. Kaip pagrindinius argumentus prieš dujotiekio tiesimą pasisakančios šalys būtent ir nurodo didžiulę kiliančią taršą, kuri gali sukelti ypač pavojingų ekologinių padarinių regione. Derėtų panagrinėti keletą dažniausiai įvardijamų veiksnių, laikomų pavojingiausiais taršos šaltiniais.

Baltijos jūroje paskandinti ginklai įvardijami kaip viena didžiausių ekologinių grėsmių jei bus imtasi dujotiekio statybų. Atliekant dujotiekio tiesimo darbus, reikėtų išvalyti 2 kilometrų pločio ir daugiau kaip 1200 kilometrų ilgio koridorių jūros dugne. Suomijos ekspertų atlikto tyrimo duomenimis, norint nutiesti povandeninį dujotiekį, tektų susprogdinti 600-900 minučių, gulinčių Baltijos jūros dugne, tuo tarpu Nord Stream AG bendrovė teigia, kad tokių minučių yra tik 36.¹³⁹ (Beje, toks Nord Stream bendrovės pateikiamas faktų iškraipymas kelia pagrįstų abejonių ir dėl visų kitų faktų, pateikiamų tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje, patikimumo.) Taigi, sprogdinant jūros dugną į aplinką pasklistų daugybė teršalų, kurie šiuo metu yra palaidoti dugno dumblyje. Daugiausia sprogdinamųjų, palaidotų Antrojo pasaulinio karo metu, yra Rusijos ir Suomijos vandenyse. Čia reikia paminėti, kad Rusija neišdavė leidimo kitų suinteresuotų šalių mokslininkams atlikti nuodugnius tyrimus savo vandenyse, tad nėra galimybės nustatyti, kiek šiuose vandenyse gali būti nuskandintų ginklų. Didelis kiekis visų nuskandusių ginklų yra cheminis ginklas, kurio sudedamosios dalys yra ypač toksiškos.

Toksinių medžiagų sancaupos Baltijos jūroje gali sukelti nepageidaujamų ekologinių padarinių tokiu atveju, jei bus pajudinti šių medžiagų sancaupų židiniai, nusėdę jūros dugne, kas būtų neišvengiama tiesiant dujotiekį. Baltijos jūra įvardijama kaip viena labiausiai užterštų jūrų pasaulyje dėl jūros dugne esančių susikaupusių teršalų (sunkiųjų metalų ir organinių teršalų – kadmio, chromo, nikelio, kt.). Tiesiant dujotiekį, kancerogeniniai ir genotoksiniai junginiai pasklistų ir pakiltų į paviršių. Remiantis jungtinės Baltijos jūros mokslinių tyrimų programos BONUS-169 atliktais Baltijos jūros būklės tyrimų rezultatais,

¹³⁸ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/56/EB nustatanti Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus 2008 birželio 17 d. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:164:0019:0040:LT:PDF> [žr. 2009 11 11]

¹³⁹ Morkūnaitė R. Realios dujotiekio Baltijos jūros dugnu grėsmės nutylimos <http://www.balticsea.lt/lt/baltijos-jura/0/27/radvile-morkunaite-realios-dujotiekio-baltijos-juros-dugnu-gresmes-nutylimos> [žr. 2009 10 23]

tiek Suomijos, tiek Estijos Natura 2000 zonose genetinės rizikos laipsnis yra padidintas maždaug 4-5 kartus, lyginant su norma.¹⁴⁰ Taigi, mokslininkų teigimu, atliekant Nord Stream dujotiekio tiesimo darbus, bus neišvengiamai pajudintos toksinių sankaujų koncentracijos, kurios gali sukelti neatitaisomą genetinę žalą.¹⁴¹

Taršą jūrai traktuojant ir kaip žalingą poveikį jūros ekosistemos organizmams, neabejotinai galima konstatuoti, kad Nord Stream dujotiekis šiuo atveju yra didelis taršos šaltinis tiek jo tiesimo, tiek eksploatavimo etape. Nebeanalizuojant Natura 2000 ekologinio tinklo reikšmės ir su šiuo tinklu susijusių teisės nuostatų, reikia įvardyti, kodėl net ir sąlyginai nežymūs poveikiai, kurie būtų sukeliama, gali padaryti neatitaisomą žalą aplinkai. Palyginti su kitomis jūromis, apysūrės Baltijos jūros ekosistema yra santykinai skurdi rūšių įvairovės prasme. Ribotas skaičius rūšių, kurios sudaro Baltijos maisto grandinę, reiškia, kad kiekviena atskira rūšis turi neproporcingai didelę svarbą visos Baltijos jūros ekosistemos struktūrai ir dinamikai. Kai kurios rūšys vadinamos kertinėmis rūšimis (pvz., paprastasis moliuskas, jūrinis andras, pūslėtasis guveinis), yra kritiškai svarbios visos sistemos funkcionavimui. Tad tokios sistemos yra labiau pažeidžiamos išorinių trikdžių. Taigi bet koks išorinis trikdys gali tapti saugomos rūšies išnykimo priežastimi.

Išdėstyti faktai verčia daryti išvadą, kad Nord Stream dujotiekio projekto įgyvendinimas sukeltų didelę taršą Baltijos jūroje ir jūrinėje aplinkoje, taigi, valstybės, tiek neatlikusios visų reikiamų tyrimų tai taršai nustatyti, tiek nustatčiusios galimą taršą, ir, nepaisant to, pritariančios projekto įgyvendinimui, pažeidžią nuostatas dėl Baltijos jūros apsaugos nuo taršos, įtvirtintas tiek tarptautinėje teisėje (Helsinkio, Tarptautinės jūrų teisės, Konvencijos dėl biologinės įvairovės nuostatos), tiek Europos Bendrijos teisėje (Jūrų strategijos pagrindų direktyva 2008/56/EB).

5.3. Baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybė ES už nusikaltimus aplinkai

2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą 2008/99/EB Dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę,¹⁴² kurią valstybės narės turės įgyvendinti iki 2010 m. pabaigos. Pagal šią direktyvą yra griežtinama atsakomybė už aplinkos apsaugos pažeidimus, nustatoma, už kuriuos pažeidimus valstybės narės turės taikyti baudžiamąją atsakomybę. Šio darbo analizės kontekste derėtų atkreipti dėmesį į minėtos direktyvos tam tikras nuostatas.

¹⁴⁰ Tiesiant Nord Stream aplinkai bus padaryta neatitaisoma žala http://www.technologijos.lt/n/mokslas/gamta_ir_biologija/straipsnis?name=straipsnis-9863 [žr. 2009 11 12]

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB Dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę. 2008 m. lapkričio 19 d. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0028:0037:LT:PDF> [žr. 2009 11 14]

Direktyvos preambulėje konstatuojama, kad „Bendrija yra susirūpinusi nusikaltimų aplinkai skaičiaus didėjimu ir jų padariniais, kurie vis dažniau peržengia valstybių, kuriose tie nusikaltimai buvo padaryti, sienas. [...] Patirtis parodė, kad šiuo metu taikomų sankcijų sistemų nepakanka tam, kad būtų visapusiškai laikomasi aplinkos apsaugą reglamentuojančių teisės aktų. Norint veiksmingai apsaugoti aplinką, visų pirma reikėtų nustatyti labiau atgrasančias sankcijas už žalą aplinkai darančią veiklą, dėl kurios paprastai padaroma arba gali būti padaroma didelė žala [...] vandeniui, gyvūnams arba augalams, taip pat rūšių išsaugojimui“.¹⁴³

Nors minėtoji Direktyva dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę dar nėra perkelta į valstybių narių teisę, taigi, nėra tiesiogiai galiojanti valstybėse narėse, atliekamai Nord Stream dujotiekio projekto analizei aktualu išsiaiškinti, ar šis projektas galėtų būti traktuojamas kaip „padarantis didelę žalą aplinkai“, taigi, užtraukiantis baudžiamąją atsakomybę projekto vykdytojams. Norint išsiaiškinti, ar galėtų būti svarstoma projekto baudžiamosios atsakomybės galimybė pagal Europos Bendrijos teisę, reikia paanalizuoti Direktyvos dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę atitinkamas nuostatas. Remiantis baudžiamosios teisės nuostatomis, baudžiamoji atsakomybė kyla už veikas, kurios gali būti prilyginamos nusikaltimams (lengvesniais atvejais – baudžiamiesiems nusižengimams). Direktyvos 3 straipsnis nustato, kokia veika, kuri yra neteisėta ir padaryta tyčia arba bent jau dėl didelio neatsargumo, yra nusikaltimas.¹⁴⁴ Taigi, pagal 3 straipsnio a) punktą, „koko nors kiekio medžiagų ar jonizuojančiosios spinduliuotės išleidimas, išmetimas, arba išpylimas į orą, dirvožemį ar vandenį, kuris sukelia ar gali sukelti asmeniui mirtį ar sunkų sveikatos sutrikdymą, arba didelę žalą oro kokybei, dirvožemio kokybei ar vandens kokybei arba gyvūnams ar augalams, yra nusikaltimas“, bei pagal 3 straipsnio h) punktą, nusikaltimas yra „bet kokia veika, kuria labai nuniokojamos saugomoje teritorijoje esančios buveinės“.¹⁴⁵ Remiantis anksčiau pateikta ir išanalizuota medžiaga dėl Nord Stream dujotiekio projekto galimos žalos aplinkai – tai yra, dėl galimo jūros užteršimo jūros ekosistemai pavojingomis medžiagomis naikinant jūros dugne esančius nuskandintus ginklus, tarp jų ir cheminius, taip pat dėl taršos paskleidžiant toksines, genotoksines ir kancerogenines medžiagas, kurių sankaupos glūdi jūros dugne ir bus išjudintos atliekant dujotiekio tiesimo darbus, taip pat neatmetant dujų pratekėjimo galimybės avarijos metu, galima konstatuoti, kad, atsiradus visoms minėtoms aplinkybėms, Nord Stream projekto įgyvendinimas padarytų neatitaisomą žalą aplinkai ir galėtų būti kvalifikuotas kaip nusikaltimas. Taip pat, atsiradus neatitaisomai žalai Europos Sąjungos saugomoms teritorijoms – jau minėtam Natura 2000 tinklui, pavyzdžiui, dėl dujotiekio tiesimo ar eksploatavimo veiklų išnykus saugomoms rūšims, tai galima būtų traktuoti kaip

¹⁴³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB Dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę. Preambulė. 2008 m. lapkričio 19 d. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0028:0037:LT:PDF> [žr. 2009 11 14]

¹⁴⁴ Ibid. 3 str.

¹⁴⁵ Ibid.

veiką, kuria „labai nuniokojamos saugomoje teritorijoje esančios buveinės, pagal nagrinėjamos direktyvos 3h) straipsnį. Vis dėlto, tokie teiginiai yra tik hipotezės, nes, kol projektas nėra įgyvendinamas ir žala aplinkai nėra padaryta, svarstymas apie galimos žalos aplinkai pobūdį ir mastą tėra spekuliacijos atliktais moksliniais tyrimais ir turimais duomenimis, kurie daugeliu atveju yra prieštaraujantys vieni kitiems. Vis dėlto, šiame darbe jau nagrinėti mokslininkų atlikti tyrimai rodo Nord Stream projekto galimą didelį pavojingumą aplinkai. Čia verta atkreipti dėmesį į Direktyvos dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę preambulės 6 punktą, kuriame teigiama, kad „teisinės prievolės imtis veiksmų nesilaikymas gali daryti tokį pat poveikį kaip aktyvus elgesys ir todėl tam taip pat turėtų būti taikomos atitinkamos sankcijos.“¹⁴⁶ Tai reiškia, kad Nord Stream AG konsorciumas, atsakingas už dujotiekio tiesimą, turėdamas informaciją apie projekto pavojingumą aplinkai, ir, nepaisant to, rengdamasis įgyvendinti ir įgyvendindamas projektą, taip pat vykdytų nusikaltimą. Čia galima pacituoti nagrinėjamos direktyvos preambulės 7 punktą: „taigi visoje Bendrijoje tokią veiką reikėtų laikyti nusikaltimu, jei ji yra daroma tyčia arba dėl didelio neatsargumo“¹⁴⁷. Direktyvos dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę 6 straipsnis numato, kad „valstybės narės užtikrina, kad juridiniai asmenys gali būti traukiami atsakomybėn už 3 ir 4 straipsniuose nurodytus nusikaltimus“¹⁴⁸. Taigi, išeina, kad jeigu Nord Stream projektas būtų kvalifikuotas kaip nusikaltimas, baudžiamojon atsakomybėn būtų patrauktas juridinis asmuo, atsakingas už projekto vykdymą, t.y. konsorciumas Nord Stream AG.

Vis dėlto, svarbu pabrėžti, kad baudžiamosios atsakomybės taikymas Nord Stream projekto vykdytojams svarstytinas tik kaip hipotezė, kuri greičiausiai nepasitvirtintų dėl kitų, neteisinių, veiksnių, ir ypač dėl valstybių politinių nuostatų.

---

¹⁴⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB Dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę. Preambulė. 2008 m. lapkričio 19 d. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0028:0037:LT:PDF> [žr. 2009 11 14]

¹⁴⁷ Ibid. preambulė

¹⁴⁸ Ibid. 6 str.

6. LIETUVOS POZICIJA GINANT SAVO TEISĘ Į SVEIKĄ IR ŠVARIĄ APLINKĄ

2006 m. pabaigoje buvo pradėtos Nord Stream dujotiekio poveikio aplinkai vertinimo procedūros. Rusija, Suomija, Švedija, Danija ir Vokietija, kaip poveikį sukeliančios šalys, notifikavo Lietuvą, Latviją, Estiją ir Lenkiją, kaip poveikį patiriančias šalis, apie pradedamą Nord Stream dujotiekio tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimą ir pateikė Nord stream dujotiekio poveikio aplinkai vertinimo programą komentarams. Pažymėtinas faktas, kad iki 2006 m. vidurio Rusijos teritorijoje jau buvo nutiesta 100 km antžeminės dujotiekio dalies, o 2007 m. pradžioje Rusijos Federalinė Tarnyba ekologiniam, techniniam ir branduoliniam saugumui konstatavo, kad Rusijos teritorijos antžeminė ir jūrinė dalys, kuriose numatyta dujotiekio tiesimo trasa, yra ekologiškai saugios.

Dar 2005 m. pabaigoje Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija kreipėsi į Vokietijos Federacinės Respublikos Federalinę aplinkos, gamtos apsaugos ir reaktorių saugos ministeriją, Rusijos Federacijos gamtos išteklių ministeriją, Rusijos Federacijos aplinkos, technologijų ir branduolinio tvarkymo priežiūros tarnybą, o taip pat Europos rekonstrukcijos ir plėtros banką prašydama, kad poveikio aplinkai vertinimas būtų atliekamas pagal Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus, vadovaujantis JTO Poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo) konvencijos ir Konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos (Helsinkio) nuostatomis ir atsižvelgiant į kitus tarptautinius reikalavimus. Motyvuojant, kad planuojama veikla gali išjudinti cheminį ginklą, palaidotą Baltijos jūros dugne po II-ojo Pasaulinio karo ir taip sukelti pavojų jautriai Baltijos jūros ekologiškai sistemai, jau tada buvo išreikštas Lietuvos, kaip galimą reikšmingą neigiamą poveikį patirsiančios šalies, pageidavimas dalyvauti tarpvalstybiniame poveikio aplinkai vertinimo procese.

2006 m. pabaigoje, gavusi notifikacijas apie projektą iš poveikį sukeliančių šalių, Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija suorganizavo informacijos pateikimą Lietuvos žiniasklaidai, visuomenei ir suinteresuotoms valstybės institucijoms, kurios pateikė savo komentarus poveikio aplinkai vertinimo programai. 2007 m. pradžioje Aplinkos ministerija, atsižvelgusi į visas gautas pastabas ir pasiūlymus, pateikė Lietuvos poziciją, kurioje akcentavo tinkamą alternatyvių dujotiekio trasų (tarp jų ir sausuma) parinkimą ir išsamų jų išnagrinėjimą, galimą poveikį Baltijos jūros ekosistemai dėl sąlyčio su palaidota karine ginkluote, ypač cheminiu ginklu, antrinę Baltijos jūros taršą, galimą poveikį Europos Bendrijos saugomoms teritorijoms, rizikos analizę, šalių veiksmus nelaimingų atsitikimų atveju ir žalos atlyginimą avarijų atveju, galimas neigiamas pasekmes socialinei-ekonominei aplinkai, ypač žvejybos sektoriui ir kt. Taip pat dar kartą patvirtino poveikį sukeliančioms šalims, kad Lietuva dalyvaus poveikio aplinkai vertinimo procese. Tuo pat metu Lietuva raštu kreipėsi į Latvijos, Estijos, Lenkijos ir Švedijos aplinkos ministrus dėl jų pozicijos šiuo klausimu. Gauti ministrų atsakymai patvirtino Lietuvos poziciją, kad

nepriklausomas poveikio aplinkai vertinimas turi būti suprantamas kaip procesas vykstantis pagal Espoo konvencijos reikalavimus ir turi pasižymėti ypač kruopščia poveikio aplinkai vertinimo dokumentų analize.

2009 m. kovo mėn. Nord Stream AG bendrovė pristatė tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitą. Ataskaitą parengė Didžiosios Britanijos konsultacinė įmonė “Environmental Resources Managment” bendradarbiaudama su Danijos inžinerinio konsultavimo kompanija “Ramboll”, Vokietijos Taikomosios ekologijos institutu ir kitomis Rusijos, Švedijos, Suomijos, Danijos ir Norvegijos inžinerinių tyrimų įmonėmis ir mokslo institutais. Esmine poveikio aplinkai vertinimo išvada teigiama, kad numatomas tik nedidelio reikšmingumo (ne didesnis nei vidutinis) ir trumpalaikis projekto poveikis aplinkai.

2009 m. balandžio mėn. Vilniaus Universitete ir Klaipėdos Universitete buvo surengti vieši visuomenės supažindinimai su dujotiekio projekto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaita. Į susitikimus su visuomene buvo pakviesti Nord Stream AG bendrovės atstovai bei poveikio aplinkai vertinimo dokumentų rengimo atstovai. Susitikimuose dalyvavo daugiau kaip 160 nacionalinės ir vietos valdžios, nevyriausybinių organizacijų, aukštojo mokslo įstaigų atstovų bei kitų visuomenės narių. Nord Stream AG bendrovės atstovai bei tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo dokumentų rengėjai pristatė Nord Stream dujotiekio projektą, poveikio aplinkai vertinimo tikslus ir rezultatus, pabrėžiant galimą projekto poveikį Lietuvai. Susitikimo dalyviai pabrėžė nepakankamą tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo objektyvumą ir pasisakė už nepriklausomą poveikio aplinkai vertinimą, kurį turėtų atlikti organizacijos, nesusijusios su projekto įgyvendinimu, reikalavo apsvarstyti dujotiekio tiesimo sausuma alternatyvą, buvo keliamas atsakomybės ir žalos kompensavimo nelaimės atveju klausimas, taip pat dujotiekio projekto poveikis žmogaus sveikatai turint omeny mitybos grandinę.

2009 m. birželio mėn. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija pateikė Lietuvos poziciją dėl Nord Stream dujotiekio projekto visoms šio projekto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo procese dalyvaujančioms šalims ir Nord Stream AG bendrovei.¹⁴⁹ Aplinkos ministerija poziciją parengė įvertinusi visuomenės nuogastavimus, išsakytus šių metų balandžio mėn. Vilniuje ir Klaipėdoje vykusiuose viešuose tarpvalstybinio PAV ataskaitos svarstymuose, gautus valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų ir mokslininkų komentarus. Lietuvos pozicijoje pabrėžiamos problemas, kurios turi būti išspręstos, ir klausimus, kurie turi būti atsakyti prieš pradėdant projekto įgyvendinimą (žr. žemiau).

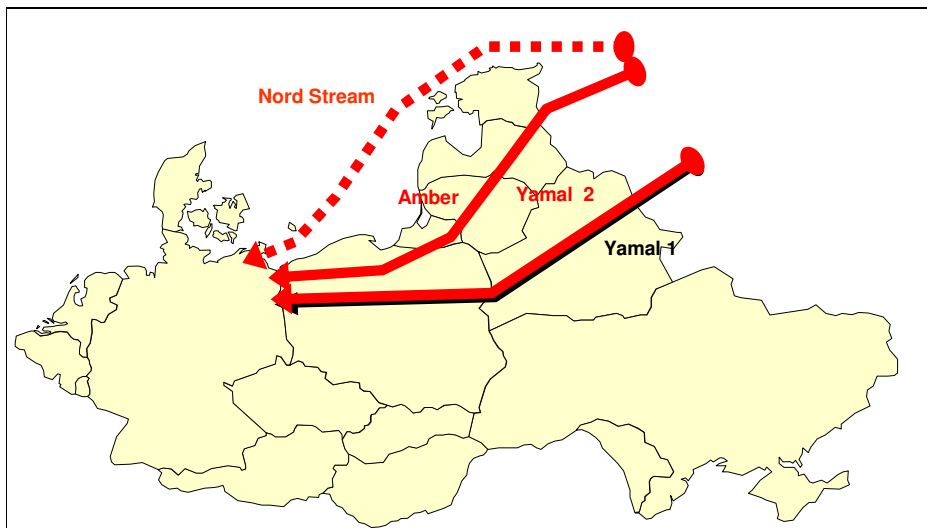
¹⁴⁹ Lietuvos pozicija dėl Nord Stream projekto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo <http://www.am.lt/VI/files/0.966552001244531687.pdf> [žr. 2009 11 02]

1. Tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo objektyvumas, išbaigtumas ir patikimumas. Šiame dokumente poveikis kiekvienam aplinkos komponentui (žemei, orui, jūrai, t.t.) yra nagrinėjamas atskirai, galimas poveikis vertinamas kaip nereikšmingas ar mažai reikšmingas. Taip pat neatkreipiamas dėmesys į ypatingą Baltijos jūros jautrumą. Svarbu būtų atlikti integruotą poveikio aplinkai kaip visumai vertinimą, kuris atskleistų galimą ilgalaikį poveikį. Pabrėžiama, kad daug svarbių tyrimų dar nebuvo atlikta – dėl paskandintų ginklų Rusijai priklausančiame Baltijos jūros sektoriuje, dėl ilgalaikio poveikio žuvininkystei, ir kt. Esant šioms poveikio aplinkai vertinimo trūkumams ir neišbaigtumui, negalima teikti galutinių išvadų dėl dujotiekio tiesimo. Taip pat yra pagrindo abejoti poveikio aplinkai vertinimo objektyvumu ir nepriklausomumu. Pagal Jungtinių Tautų Espoo konvencijos Dėl tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo 2(3) straipsnį, poveikio aplinkai vertinimas turi būti atliktas prieš priimant sprendimą dėl projekto įgyvendinimo. Tuo tarpu Nord Stream dujotiekio poveikio aplinkai vertinimas buvo pradėtas po sprendimo tiesti dujotiekį priėmimo ir faktinių darbų pradžios (Rusijoje, Vokietijoje). Tad šiuo atveju poveikio aplinkai vertinimas gali būti laikomas tik formaliu dokumentu, skirtu „apginti“ Nord Stream dujotiekio projektą. Be to, abejotinas ir pats poveikio aplinkai vertinimo procesas, kadangi buvo atliktas suinteresuotų įmonių.

2. Alternatyvos. Tarpvalstybiniame poveikio aplinkai vertinime alternatyvos tiesti dujotiekį žeme per Baltijos ir Skandinavijos valstybių teritorijas minimos tik istoriniame diskurse, tačiau nesvarstomos kaip realios galimybės. Dujotiekio tiesimas jūros dugnu įvardijamas kaip priimtinausias variantas, darantis mažiausią žalą aplinkai bei saugomoms teritorijoms. Pabrėžiama, kad po vandeniui išskiriamas mažesnis anglies dioksido kiekis, tačiau neminimas faktas, kad 917 km dujotiekio atkarpa, kurios statyba jau yra pradėta, eis antžemine Rusijos dalimi. Taigi Lietuvos pozicija tokia, kad turėtų būti apsvaistytos dujotiekio tiesimo žeme alternatyvos – Amber ir Jamal 2 antžeminiai dujotiekiai, kurie yra įtraukti į Europos Sąjungos gaires Dėl transeuropinių energetikos tinklų kaip bendro Europos intereso projektai (žr. Pav. Nr.2)

Pav. Nr. 2: *Nord Stream dujotiekio ir alternatyvių dujotiekių sausuma Amber ir Jamal 2 trasos*

3. Paskandinti ginklai. Baltijos jūra laikoma labiausiai pasaulyje užteršta jūra dėl joje nuskendusiu ginklų ir kitų toksinių medžiagų sankaupų. Baltijos jūroje nuskendę ginklai sudaro tarp 360-385 tūkst. tonų, 40 tūkst. tonų iš jų yra cheminiai ginklai. Pagrindinės nuskendusiu ginklų sankaupos prie planuojamos dujotiekio trasos yra ties Bornholmo sala Danijoje ir Gotlando sala Švedijoje. Poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje teigiama, kad planuojamame dujotiekio maršrute buvo rasta 36 paskendę ginklai. Tačiau tokia informacija yra abejotina, kadangi net povandeninės stebėjimo sistemos ne visada pajėgia surasti ginklus, palaidotus dugno smėlyje. Pažymėtina, kad visos cheminių ginklų sudedamosios dalys yra toksiškos ir dauguma jų turi kancerogeninį poveikį. Šių medžiagų patekimas į žuvų organizmus keltų didelę grėsmę žmonių sveikatai.

4. Antrinė tarša. Nustatyta, kad Baltijos jūros dugne esančių teršalų (sunkiųjų metalų ir organinių teršalų – kadmio, chromo, nikelio, kt.) kiekis šimtus ar netgi tūkstančius kartų viršija lygį, turintį genotoksinį poveikį žuvmis ir moliuskams. Tiesiant dujotiekį, kancerogeniniai ir genotoksiniai junginiai pasklistų ir pakiltų į paviršių. Pabrėžiama, kad Suomijos įlankoje ir pietinėse Baltijos jūros dalyse ties Vokietija ir Lenkija genotoksiškumas yra gerokai didesnis negu kitose Baltijos jūros dalyse. Taigi, konstatavimas, kad šių medžiagų paskleidimas tiesiant dujotiekį turės tik nereikšmingą ir praeinantį poveikį, yra abejotinas. Jeigu jūros organizmams būtų sukelti genetiniai pažeidimai, jie būtų perduodami ir kitoms kartoms. Poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje neįvardijami jokie galimi ilgalaikiai (genotoksiniai, kancerogeniniai, imunotoksiniai) pavojingi aplinkai poveikiai.

Taip pat pastebėtina, kad poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje dujotiekio maršruto geologinių sąlygų vertinimas yra neadekvatus. Šiame maršrute dumblo ir nuosėdų sluoksnis kai kur siekia 10 metrų,

o dujotiekio linija būtų tiesiama 2 metrų nuosėdų gylyje, taigi būtina nuodugnai iširti nuosėdų sudėtį ir galimą jų pasklidimo poveikį.

5. Žvejojba. Lietuvos žvejų sugaunamos menkės kiekis Danijos ekonominėje zonoje, netoli Bornholmo salos, sudaro 50 % visos sugaunamos menkės. Dujotiekio statyba turėtų neigiamą poveikį žvejojbai dėl keliamo triukšmo ir vandens drumstimo, galimo dujų išsiliejimo, toksinių medžiagų pasklidimo. Šie faktoriai gali pražūtingai veikti žuvų nerštą, įtakoti išsigimimus, apnuodyti žuvis, sutrikdyti jų mitybą. Tad be kita ko Lietuva netektų ypač vertingų žvejojbos plotų ir Lietuvos žuvininkystė patirtų didelių nuostolių. Taip pat pabrėžtina, jog, turint omeny, kad poveikį aplinkai reikia vertinti kaip poveikį visai ekosistemai, žalingas poveikis žuvims turėtų neigiamą poveikį visai Baltijos jūros ekosistemai.

6. Turizmas ir rekreacija. Tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje analizuojamas galimas poveikis turizmo ir rekreacijos sektoriams tikrai Rusijoje, Vokietijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Danijoje. Tuo tarpu galimas poveikis šiems sektoriams Baltijos šalyse neanalizuojamas. Reikia pažymėti, kad Lietuvos Baltijos jūros pakrantė yra viena iš pagrindinių Lietuvos turizmo ir rekreacijos vietų, turinti du kurortus – Palangą ir Neringą, kurių paplūdimiams suteikta tarptautinė „mėlynoji vėliava“. Kuršių nerijos nacionalinis parkas yra įtrauktas į UNESCO paveldą, kiti nacionalinės vertės objektai – Pajūrio regioninis parkas ir Palangos botanikos sodas. Taigi, reikia turėti omenyje, kad įvykus incidentui dujotiekio statybos metu ar jau dujotiekiui veikiant, Lietuva prarastų galimas pajamas ir investicijas turizmo sektoriuje Baltijos jūros pakrantėje. Pabrėžtina, kad dujotiekio projekte turėtų būti numatytas žalos kompensavimo mechanizmas incidento atveju.

7. Natura 2000 ekologinis tinklas. Projektuojama dujotiekio trasa kirs 6 Natura 2000 vietas ir priartės prie 21-os saugomos teritorijos, kuriose gyvena ypač vertingos nykstančių gyvūnų rūšys (daugiausia paukščiai). Dujotiekio statyba ir veikimas dėl skleidžiamo triukšmo ir kitų poveikių gali sutrikdyti ir pabloginti šių jūrinių gyvūnų ir paukščių gyvenimo ir išlikimo sąlygas. Tad tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitos nuostata, kad dujotiekio statyba turės tik trumpalaikį ir nežymų poveikį saugomoms rūšims, yra nepagrįsta. Pažymėtina, kad netgi nežymus poveikis gali tapti kai kurių rūšių išnykimo priežastimi. Lietuva siūlytų Europos Komisijai, remiantis Direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos, pareikšti savo nuomonę dėl Nord Stream dujotiekio projekto galimo poveikio Natura 2000 ekologiniam tinklui.

8. Geologija. Poveikio aplinkai vertinimo ataskaitos skyriai dėl geologinių sąlygų bei jūros dugno struktūros ir procesų yra neišbaigti ir labiau bendro pobūdžio. Neįvertintas Baltijos jūros regiono seisminis aktyvumas ir su tuo susijusi rizika statant dujotiekį. Reikia pažymėti, kad 2004 m. rugsėjo mėn. Baltijos jūros pakrantės zonoje Kaliningrado srityje įvyko du 4.4 ir 5.0 balų stiprumo žemės drebėjimai, taip pat

per pastaruosius kelis dešimtmečius užfiksuoti keletas mažesnio stiprumo žemės drebėjimų, kurių epicentras buvo Baltijos jūroje. Šie faktai patvirtina regiono seisminį aktyvumą, kurio galimi poveikiai (pvz., povandeninės nuogriuvos, žemės sluoksniavimasis) turėtų būti ištirti ir įvertinti.

9. Karinių pratybų zonos. Tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje nėra įvardyta Lietuvos karinio šaudymo pratybų pavojus bei Rusijos karinio jūrų laivyno pratybų zonos Baltijos jūroje. Turi būti įvertinta, kad dujotiekio trasa kirs karinių pratybų ir povandeninių veiksmų zonas ir iš to kyla incidentų rizika.

10. Saugumo užtikrinimas ir veiksmai avarijos atveju. Dujotiekio projekte numatyta, kad dujų pratekėjimo atveju užsivertų avarinis vožtuvas. Tačiau nėra numatyta įmontuoti vožtuvus, kurie galėtų sustabdyti atskirų dujotiekio sekcijų veikimą, kas labai padidintų dujotiekio saugumą. Taip pat trūksta informacijos, kas prisiimtų atsakomybę avarijos atveju, ir kokių konkrečių veiksmų būtų imamasi avarijos padariniams pašalinti. Kadangi visos Baltijos jūros regiono šalys yra poveikį patiriančios šalys, turėtų būti sukurta visas šalis vienijanti sistema, kuri turėtų greito reagavimo pajėgas, numatytų galimus veiksmus avarijos atveju ir pasirūpintų reikiama įranga.

11. Žalos kompensavimas. Nėra aišku kas bus atsakingas už neigiamą poveikį Baltijos jūros ekosistemai. Turi būti sukurtas teisinis mechanizmas ir garantijos, užtikrinančios galimos žalos įgyvendinant projektą kompensavimą Baltijos jūros regiono šalims. Potencialios žalos kompensavimo klausimas turėtų būti išspręstas prieš suteikiant leidimus tiesti dujotiekį. Visą atsakomybę už žalos kompensavimą turėtų prisiimti ir draudimą prieš žalą galinčius sukelti įvykius užtikrinti projektą įgyvendinanti įmonė, taigi, Nord Stream AG konsorciumas.

12. Aplinkos monitoringas. Su šalimis, išduodančiomis leidimus dujotiekio statybai, turėtų būti susitarta dėl aplinkos monitoringo programų. Tarptautinis monitoringas turėtų būti atliekamas nepriklausomų ekspertų, kiekvienoje dujotiekio tiesimo stadijoje, pateikiant ataskaitas visoms poveikį patiriančioms regiono šalims.

13. Dujotiekio eksploatacijos nutraukimas. Nėra pateikiama detalizuotos informacijos ir poveikio aplinkai analizės apie situaciją po dujotiekio darbo nutraukimo. Tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje pateikiamos dvi galimybės: dujotiekio vamzdžių iškėlimas iš jūros arba palikimas jūros dugne. Preferencijos teikiamos antrajai galimybei, tačiau nėra išanalizuota, kokį poveikį jūrai darytų vamzdžių korozija išskiriant į aplinką pavojingas medžiagas.

14. Poveikio aplinkai analizė po projekto įgyvendinimo. Turint omeny Nord Stream dujotiekio projekto mastą ir galimą nepalankų poveikį Baltijos jūros ekosistemai, tikslinga būtų numatyti atlikti projekto įgyvendinimo pasekmių aplinkai tyrimą nutiesus dujotiekį ir pradėjus jam veikti.

15. Ryšiai su kitais projektais. Poveikio aplinkai vertinimo ataskaitoje ir žemėlapiuose nėra pažymėta Baltijos šalių – Švedijos elektros energijos tiekimo linijos, kuri ateityje turėtų kirstis su Nord Stream dujotiekiu, tačiau minimas planuojamas Baltijos dujotiekis iš Danijos į Lenkiją, kuris taip pat kirstis su Nord stream dujotiekiu. Pažymėtina, kad Nord Stream dujotiekio projektas gali apriboti minėtų projektų įgyvendinimo galimybes, kadangi turėtų būti atlikti nuoseklūs projektų derinimo darbai.

16. Tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo procedūros. Keliamas klausimas, ar poveikį sukeliančios šalys rengs konsultacijas su poveikį patiriančiomis šalimis ir išklausys jų pozicijų dėl Nord Stream dujotiekio prieš suteikdamos leidimus dujotiekio statybai.¹⁵⁰

*

Išanalizavus aukščiau išdėstytą Lietuvos poziciją dėl Nord Stream dujotiekio projekto, galima daryti išvadas, kad:

- Lietuva iš esmės neigiamai vertina atliktą tarpvalstybinį poveikio aplinkai vertinimą kaip neobjektyvų, neišsamų ir siekiantį „apginti“ projektą;
- siūloma apsvarstyti alternatyvių dujotiekio trasų parinkimą, tame tarpe ir galimybę tiesti dujotiekį sausuma;
- ypač pabrėžiamas galimas pražūtingas poveikis Baltijos jūros ekosistemai dėl sąlyčio su palaidota karine ginkluote ir cheminiu ginklu;
- remiantis duomenimis apie jūros dugne esančių teršalų koncentraciją, viršijančią leistinas normas, konstatuojama, kad dujotiekio tiesimo atveju toksinės medžiagos neišvengiamai pasklistų platesnėje aplinkoje;
- išreiškiamas susirūpinimas dėl galimo neigiamo poveikio saugomoms Europos Sąjungos, tame tarpe ir Lietuvos teritorijoms;
- išryškintos galimos neigiamos pasekmės socialinei – ekonominei aplinkai: žvejybos, turizmo ir rekreacijos sektoriams, bei galimi dideli finansiniai nuostoliai šaliai;
- reiškiamos abejonės dėl dujotiekio saugos užtikrinimo ir konstatuojama, kad nėra informacijos, kas konkrečiai imtųsi veiksmų avarijos atveju;

¹⁵⁰ Lietuvos pozicija dėl Nord Stream projekto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo <http://www.am.lt/VI/files/0.966552001244531687.pdf> [žr. 2009 11 02]

- Lietuva siūlo, kad būtų sukurtas teisinis mechanizmas galimos žalos kompensavimui užtikrinti, taip pat išreiškiama pozicija, kad visą atsakomybę už žalos atlyginimą turėtų prisiimti Nord Stream AG konsorciumas kaip projektą įgyvendinanti įmonė;
- siūloma, kad kiekviename dujotiekio teisimo etape būtų atliekamas aplinkos monitoringas;
- pabrėžiamas poreikis pasirūpinti saugiu dujotiekio eksploatacijos nutraukimu;
- Lietuva prašo papildyti kai kurias tarpvalstybinio poveikio aplinkai ataskaitos dalis ne tik praplečiant atliktą analizę, bet ir pateikiant naujų tyrimų duomenis ir jų įvertinimą.

Lietuva savo pozicijoje buvo iškėlusį klausimą, ar poveikį sukeliančios šalys – Vokietija, Rusija, Danija, Švedija, Suomija – rengs konsultacijas su poveikį patiriančiomis šalimis – t.y. Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, - ir išklausys jų argumentų dėl dujotiekio projekto prieš suteikdamos leidimus dujotiekio statybai. Šiuo metu į šį klausimą jau galima atsakyti: šių metų spalio 20 d. leidimą dujotiekio statybai išdavė Danijos vyriausybė, o lapkričio 5 d. buvo gauti leidimai dujotiekio statybai iš Suomijos ir Švedijos valdžios institucijų.

IŠVADOS

1. Per XX amžiaus paskutiniuosius tris dešimtmečius aplinkos apsaugai tapus tarptautinio reglamentavimo subjektu ir aplinkosaugos problemas ėmus spręsti nebe atskirų valstybių, bet tarptautiniame lygmenyje, buvo pasiekta aplinkos būklės pagerinimo konkrečiose srityse: sumažintas bendras anglies dvideginio išmetimas į aplinką, pristabdytas ozono sluoksnio nykimas. Taigi, tarptautiniai aplinkosauginiai susitarimai leidžia veiksmingiau įgyvendinti aplinkos apsaugos tikslus nei atskirų valstybių vykdomos priemonės ir programos.

2. Europos Sąjungoje aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimas grindžiamas šiais esminiais principais: aukšto aplinkosaugos lygio, atsargumo ir prevencijos, pirminio žalos šaltinio nustatymo ir likvidavimo, „teršėjas moka“, integracijos, subsidiarumo, darnaus vystymosi. Reikalavimas laikytis šių principų iš esmės reiškia gana griežtą aplinkos apsaugos politiką Europos Sąjungoje. Tačiau, aukšto aplinkos apsaugos lygio siekis ne visada garantuoja veiksmingą jo įgyvendinimą, kadangi atskiros valstybės narės ne visada sugeba tinkamai integruoti Europos Sąjungos aplinkosaugos nuostatas dėl pačių valstybių viduje egzistuojančių kliūčių.

3. Lietuvos aplinkos apsaugos įgyvendinimo kryptys iš esmės atitinka Europos Sąjungos aplinkos politikos kryptis. Nors Lietuvos Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtinta kiekvieno asmens teisė į sveiką ir švarią aplinką, tačiau valstybė įpareigojama rūpintis aplinkos apsauga. Tačiau Lietuvos aplinkos apsaugos teisės įgyvendinimo socialinis veiksmingumas būna nepakankamas, nes: aplinkos teisei būdinga teisės aktų gausa, jie dažnai būna nesuderinti tarpusavyje, arba besidubliuojantys, arba paliekantys teisinio reguliavimo spragas. Aplinkos apsaugos teisės aktų įgyvendinimas nėra veiksmingas ir dėl šių priežasčių: vangaus Lietuvos piliečių dalyvavimo aplinkos politikos įgyvendinime, trinties tarp ekonominių ir aplinkosauginių interesų, finansinių išteklių trūkumo.

4. Nord Stream dujotiekio projekto analizė atskleidė, kad projektas pažeidžia bendruosius aplinkos apsaugos teisės principus, nes:

- projekto tarptautinis poveikio aplinkai vertinimas buvo atliktas nesilaikant teisės aktų nuostatų atlikti jį iš anksto, objektyviai ir įvertinant visas alternatyvas, taigi, pažeistas prevencijos principo turinys;
- priimant sprendimus dėl projekto, nebuvo laikomasi tarptautinės teisės nustatyto sąžiningo bendradarbiavimo tarp valstybių principo, nes nebuvo atsižvelgta į poveikį patiriančių šalių pozicijas, ir kai kurioms šalims buvo daromas spaudimas;

– projekto įgyvendinimo dokumentuose nėra nustatyta, kas prisiimtą atsakomybę už projekto įgyvendinimą padarytą žalą aplinkai, kas dar svarbiau, faktinės aplinkybės leidžia teigti, kad atsakomybės bandoma išvengti.

5. Laikytina, kad ekologiniu požiūriu Nord Stream dujotiekio projektas nėra galimas, nes:

- dujotiekis būtų tiesiamas per Europos Sąjungos ekologinį tinklą Natura 2000, ir remiantis atliktais tyrimais, galėtų turėti pražūtingą poveikį nykstančioms ir saugomoms Bendrijos rūšims;
- Baltijos jūros dugne glūdi didelės toksinių medžiagų sancaupos bei paskandinti Antrojo pasaulinio karo ginklai, galimas sąlytis su jais sukeltų didžiulę Baltijos jūros ekosistemos taršą.

6. Kadangi, Lietuvos nuomone, Nord Stream projekto įgyvendinimu yra pažeidžiami tiek tarptautiniai, tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniais teisės aktai, Lietuva išreiškė neigiamą poziciją Nord Stream dujotiekio projekto įgyvendinimo atžvilgiu, ir, kaip poveikį patirianti šalis, pateikė savo argumentuotus siūlymus dėl projekto įgyvendinimo. Vis dėlto, teigtina, kad Lietuvos pozicija ir veiksmai šiai pozicijai apginti neturėjo jokio poveikio projekto vykdymo procesui.

7. Išanalizavus tiek teisės aktus, turinčius užtikrinti, kad aplinkos apsauga visuomet būtų laikoma prioritetine sritimi, tiek praktines galimybes šias nuostatas įgyvendinti, konstatuotina, kad ekologinės teisės nuostatos nėra veiksmingos tuomet, kai kertasi su galimos ekonominės naudos gavimu ar valstybių galios siekiais bei kitais (geo)politiniais interesais.

SIŪLYMAI

1. Lietuvoje turėtų būti įsteigta tarnyba, kuri būtų atsakinga už aplinkos apsaugos teisinio reguliavimo koordinavimą: atliktų teisės aktų unifikavimą, užtikrintų teisinio reguliavimo spragų šalinimą.

2. Lietuvos aplinkos apsaugos įstatymuose turėtų būti numatytos konkrečios jų įgyvendinimo priemonės.

3. Iš esmės nėra nei tarptautinių, nei Europos Sąjungos teisės aktų, kuriais remiantis būtų galima uždrausti Nord Stream dujotiekio tiesimą. Tai gali būti traktuojama kaip aplinkos apsaugos teisinio reglamentavimo spraga. Tokią situaciją galima būtų keisti nustačius reglamentavimą dėl galimos taršos iš dujotiekių, tai yra priimti teisės aktą, kuris iš esmės būtų panašaus pobūdžio kaip tarptautinė MARPOL konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai, kt. teisiniai dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais iki 2007 m. kovo 20 d.) – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. ISBN 9955-517-11-5.
2. LR Aplinkos apsaugos įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=328948&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 10 12].
3. LR mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=344656&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 14].
4. LR aplinkos monitoringo įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=276158&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 14].
5. LR vandens įstatymas
6. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233188&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 14].
7. LR jūros aplinkos apsaugos įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=321865&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 13].
8. LR saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų įstatymas
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=157580&p_query=&p_tr2 [žr. 2009 11 13].
9. LR Tarptautinių sutarčių įstatymas
http://www.skelbimas.lt/istatymai/tarptautiniu_sutarciau_istatymas.htm [žr. 2009 11 09].
10. LR Baudžiamasis kodeksas. Aštuntoji laida. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. – ISBN 978-9955-30-020-5.
11. Lietuvos pozicija dėl Nord Stream projekto tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo
<http://www.am.lt/VI/files/0.966552001244531687.pdf> [žr. 2009 11 02].
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 6 d. nutarimas Nr. 1049 “Dėl Nacionalinės teisės harmonizavimo darbų programos patvirtinimo”. – Valstybės žinios, 1996, Nr. 86-2049.

13. Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. I-1550 „Dėl Valstybinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“. – Valstybės žinios, 1996, Nr. 103-2347.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 1076 „Dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė ACQUIS priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir ACQUIS įgyvendinimo priemonių 1999 metams planų patvirtinimo“. – Valstybės žinios, 1999. Nr. 83-2473.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 935 „Dėl Lietuvos Respublikos derybinių pozicijų derybose dėl narystės Europos Sąjungoje patvirtinimo“. – Valstybės žinios, 2000, Nr. 70-2075.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 ”Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo” 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. – Valstybės žinios, 1998, Nr. 52-1435.
17. LR Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 458 „Dėl nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ atitikties Lietuvos respublikos konstitucijai“. – Valstybės žinios, 2003, Nr. 103-4611.
18. Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas. Valstybės žinios, 1990 Nr.9-224.
19. Valstybės žinios, 1993, Nr. 73-1311.
20. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo nutartis A-822-42-09, 2009 m. vasario 12 d. <http://www.lvat.lt/Default.aspx?item=nutartFast&lang=1> [žr. 2009 11 15].
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-131/2004, 2004 m. kovo 10 d. http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=24071 [žr. 2009 11 13].
22. LR Aplinkos ministerijos dokumentas Bendra informacija apie Europos ekologinį tinklą Natura 2000. <http://www.am.lt/VI/index.php#a/6802> [žr. 2009 10 18].
23. Rusijos Federacijos 1993 m. gruodžio 12 dienos Konstitucija <http://www.constitution.ru/en/10003000-03.htm> [žr. 2009 11 03].
24. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio Įstatymo 20a straipsnis <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/GG.htm#2> [žr. 2009 11 03].
25. JT Stokholmo deklaracija dėl žmonijos aplinkos <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503> [žr. 2009 10 23].

26. Johanesburgo Darnaus vystymosi deklaracija
http://www.pprc.lt/dv/dokumentai/Johanesburgo_DV_deklaracija.pdf [žr. 2009 10 19].
27. JT Tarptautinės teisės komisijos Pavoingos veiklos tarpvalstybinio pobūdžio žalos prevencijos straipsnių projektas http://untreaty.un.org/ilc/guide/9_10.htm [žr. 2009 11 02].
28. Helsinio konvencija dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos
http://www.helcom.fi/Convention/en_GB/convention/ [žr. 2009 10 21]
29. Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo sutartis
http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007&p_query=&p_tr2=2 [žr. 2009 10 11].
30. Europos Teisingumo Teismo 1999 m. spalio 5 dienos sprendimas byloje C-175 ir 177/98 (Lirussi ir Bizzaro). – Slg. 1999, S. I-6881.
31. Europos Teisingumo Teismo 1992 m. liepos 9 d. sprendimas byloje C-2/90 (Komisija prieš Belgiją). – Slg. 1992, S. I-4431.
32. Pirmoji bendroji aplinkos apsaugos veiksmų programa
http://ec.europa.eu/research/environment/index_en.cfm?pg=policy [žr. 2009 10 19].
33. Leading Cases of the European Court of Justice. EC Environmental Law
<http://www.jak.ppke.hu/tanszek/doktori/tananyag/1.pdf> [žr. 2009 10 29].
34. Tarybos direktyva 97/11/EB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:073:0005:003:LT:HTML> [žr. 2009 10 29].
35. Tarybos direktyva 76/464/EEB dėl taršos, sukeltos pavojingų medžiagų išmetimu į Bendrijos vandenį <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/consleg/1976/L/01976L0464-20001222-lt.pdf> [žr. 2009 10 29].
36. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos. 1992 m. gegužės 21 d. <http://www.birdlife.lt/gking/gk-files/IBA-N2000/ES-buveiniu-direktyva.pdf> [žr. 2009 11 06].
37. Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui. Teminė jūrų aplinkos apsaugos ir išsaugojimo strategija. http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=4965 [žr. 2009 11 12].
38. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/56/EB nustatanti Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus 2008 birželio 17 d.

- lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:164:0019:0040:LT:PDF [žr. 2009 11 11].
39. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB Dėl aplinkos apsaugo pagal baudžiamąją teisę. Preambulė. 2008 m. lapkričio 19 d. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0028:0037:LT:PDF> [žr. 2009 11 14].
40. JT jūrų teisės konvencija
<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=68293> [žr. 2009 11 06]
41. Espoo Konvencija dėl tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimo
http://www.unece.org/env/eia/about/eia_text.htm [žr. 2009 11 05].
42. International Consultation Process/ Espoo Convention <http://www.nord-stream.com/en/faq/faq/international-consultation-process-espoo-convention.html> [žr. 2009 11 04].
43. Nord Stream Espoo Report <http://www.nord-stream.com/en/environmental-impact-assessment-permitting/international-consultation-process/nord-stream-espoo-report.html> [žr. 2009 11 06].

Monografijos, vadovėliai, moksliniai straipsniai:

44. Marcijonas A. Valstybinio aplinkos apsaugos mechanizmo funkcionavimo teisinis pagrindas. – Teisė, 1990, Nr. 24.
45. Marcijonas A., Sudavičius B. Konstitucijos 54 staripsnio komentaras. – Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, I dalis.
46. Marcijonas A., Sudavičius B. Ekologinė teisė: vadovėlis. – Vilnius: Eugrimas, 1996. – ISBN 9986-752-05-1.
47. Mykolo Romerio universitetas. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008. – ISBN 978-9955-19-074-5.
48. Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais: monografija. – Vilnius: Eugrimas, 2005. – ISBN 9955-682-04-3.
49. Sudavičius B. Įstatymų ekologizavimas valstybinių gamtos apsaugos preiminių sistemoje. – Teisė, 1990, Nr. 24
50. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. – ISBN 9955-563-84-2.
51. Šlapkauskas V. Pasitikėjimas – teisės socialinio veiksmingumo veiksnys. Jurisprudencija, 2002, t. 24(16).

52. Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2004. – ISBN 9955-616-07-5.

Periodikos pranešimai:

53. Aplinkosauga.lt Aplinkosaugos portalas

http://www.aplinkosauga.lt/news_read.php?id=1254424805 [žr. 2009 10 29].

54. Teisingumas.lt. Teisinės informacijos portalas <http://www.teisingumas.lt/teisekura/teismu-praktika/aplinkos-ministerijos-sprendimas-del-naujos-atominės-elektrinės-2013-teisetas-ir-pagristas> [žr. 2009 10 29].

55. Technologijos.lt portalas

http://www.technologijos.lt/n/mokslas/gamta_ir_biologija/straipsnis?name=straipsnis-9863
[žr. 2009 11 12]

56. Hydrocarbons-technology portalas <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/negp/> [žr. 2009 11 10].

57. Stavros Dimas, member of the European Commission, responsible for environment

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/08/43> [žr. 2009 11 02]

58. V. Volovoj. Nord Stream: būti ar nebūti? <http://www.geopolitika.lt/?artc=197> [žr. 2009 11 10].

59. Žalimas D. Nord stream dujotiekio projektas tarptautinės ir ES teisės kontekste.

<http://www.geopolitika.lt/?artc=500> [žr. 2009 11 06].

60. Iškauskas Č. Šiaurės srautas paplauna Baltijos šalių pasipriešinimą.

<http://www.geopolitika.lt/?artc=3635> [žr. 2009 10 26]

61. Morkūnaitė R. Realios dujotiekio Baltijos jūros dugnu grėsmės nutylimos

<http://www.balticsea.lt/lt/baltijos-jura/0/27/radvile-morkunaite-realios-dujotiekio-baltijos-juros-dugnu-gresmes-nutylimos> [žr. 2009 10 23].

ANOTACIJA

Smalskienė J. Ekologinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje socialinis veiksmingumas / Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. dr. R. Petkuvienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2009. – 80 p.

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta ekologinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje socialinis veiksmingumas, analizuojamos problemos, kodėl ekologinės teisės išsamus reglamentavimas negarantuoja šių nuostatų veiksmingumo, kokių imamasi priemonių, kad būtų užtikrintas toks veiksmingumas. Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjamas tarptautinio ekologinės teisės reglamentavimo poveikis. Antrojoje dalyje analizuojamos ES aplinkosaugos politikos kryptys, principai ir jų įgyvendinimas remiantis Europos Teisingumo Teismo praktika. Trečiojoje darbo dalyje analizuojama Lietuvos aplinkos apsaugos sistema – derinimas su ES aplinkosaugos nuostatomis, nacionalinės aplinkos apsaugos teisės principai ir ypatumai, aplinkos apsaugos teisės veiksmingumas remiantis šalies teismų praktika. Ketvirtojoje dalyje vertinama Nord Stream dujotiekio projekto atitiktis tarptautiniams aplinkos teisės aktams ir bendriesiems aplinkosaugos principams, penktojoje – ES aplinkos apsaugos teisės aktams. Šeštojoje darbo dalyje analizuojami Lietuvos veiksmai siekiant ginti savo teisę į sveiką ir švarią aplinką.

Pagrindiniai žodžiai: ekologinė (aplinkos apsaugos) teisė, socialinis veiksmingumas, aplinkos apsaugos principai, aplinkosauginių nuostatų įgyvendinimas.

ANOTATION

Smalskienė J. Social Efficiency of Implementing Environmental Law in Lithuania / Master's Work in Law and Management. Supervisor lect. dr. R. Petkuvienė. – Vilnius: Faculty of Law Philosophy, Mykolas Romeris University, 2009. – 80 p.

Master's work analyses and assesses social efficiency of implementing environmental law in Lithuania and tries to answer the problematic questions why comprehensive legal regulation does not always guarantee the efficiency of particular environmental laws, what measures are taken to ensure the pursued efficiency. The first part analyses the impact of international regulation on the implementation of the environmental law. The second part analyses the main directions and principles of the EU

environmental policy and assesses their efficiency by predicating the jurisprudence of the European Court of Justice. The third part refers to the environmental protection in Lithuania, harmonization of national laws with EU law, the principles and main courses of national environmental law, the practice of national courts. The fourth part assesses the project of Nord Stream in the context of international law and international environmental principles, accordingly, the fifth part analyses the mentioned project in the context of EU law. The sixth part of the work uncloses the actions of Lithuania in pursuing of its right to safe and clean environment.

Key words: environmental law, social efficiency, environmental protection principles, implementing environmental law.

SANTRAUKA

Smalskienė J. Ekologinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje socialinis veiksmingumas / Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. dr. R. Petkuvienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2009. – 80 p.

Magistro baigiamojo darbas, nagrinėjanti ekologinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje socialinį veiksmingumą, yra aktuali, nes ekologinės teisės nuostatos, nors ir pakankamai išsamiai bei kryptingai reglamentuojančios aplinkos apsaugos teisę, dažnai esti mažai veiksmingos. Ekologinės teisės veiksmingumą analizuojant per Nord Stream dujotiekio projekto įgyvendinimo ekologinius aspektus, atskleidžiama daugiausia aplinkos apsaugos reglamentavimo kryptių ir principų. Taip pat pabrėžtina, kad Nord Stream dujotiekio tiesimo problema šiandien yra viena svarbiausių Baltijos jūros regiono valstybių ne tik ekologinių, bet ir politinių, socialinių, ekonominių problemų. Darbo objektas: išanalizuoti ir įvertinti ekologinės teisės normų socialinį veiksmingumą. Tyrimo tikslas: išanalizuoti ir įvertinti ekologinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje, kaip tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės subjekto, socialinį veiksmingumą. Siekiant išsikelti tikslo, pagrindiniai uždaviniai: įvertinti tarptautinės aplinkos apsaugos politikos veiksmingumą sprendžiant pasaulines aplinkosaugos problemas, išanalizuoti Europos Sąjungos ir Lietuvos aplinkos apsaugos teisės aktų kryptis ir veiksmingumą, įvertinti Nord Stream projekto suderinamumą su tarptautinėmis, Europos Sąjungos, taigi ir Lietuvos aplinkos apsaugos teisės normomis, išanalizuoti Lietuvos veiksmus Nord Stream dujotiekio projekto planavimo procese bei užtikrinant aplinkos apsaugos nuostatų įgyvendinimą. Darbas susideda iš šešių dalių ir iš esmės atitinka keliamus uždavinius. Darbe keliami hipotezė, kad tarptautinės, Europos Sąjungos, taigi ir Lietuvos ekologinės teisės normos nėra veiksmingos, nes valstybės, vadovaudamosi ekonominės ir politinės naudos kriterijais, yra linkusios pažeisti ekologinės teisės nuostatas. Darbe naudojamos atvejo studijos ir dokumentų analizės empiriniais metodais. Atlikus tyrimą daromos išvados, kad: ekologinės teisės nuostatos Europos Sąjungoje yra gana griežtos, tačiau sunku užtikrinti realų jų veiksmingumą; Lietuvos aplinkos apsaugos sistema yra gausi teisės aktais, tačiau trūksta priemonių jų įgyvendinimui; Nord Stream dujotiekio projektas prieštarauja pagrindiniams bendriesiems aplinkos apsaugos teisės principams. Teikiami siūlymai: aplinkos apsaugos įstatymuose numatyti konkrečias priemones jų įgyvendinimui, teisės aktus suderinti tarpusavyje, priimti teisės aktus konkrečioms atvejams – šiuo atveju, taršai iš dujotiekio vamzdinių reglamentuoti.

SUMMARY

Smalskienė J. Social Efficiency of Implementing Environmental Law in Lithuania / Master's Work in Law and Management. Supervisor lect. dr. R. Petkuvienė. – Vilnius: Faculty of Law Philosophy, Mykolas Romeris University, 2009. – 80 p.

Master Work, analysing social efficiency of implementing environmental law in Lithuania, is relevant in understanding why environmental laws, though comprehensive and strict, often seem to fail proving their social efficiency. Analysing Nord stream pipeline project, one can reveal any amount of basic environmental principles and guidelines. Also to be emphasized, that Nord Stream project nowadays is one of the most controversial environmental, as well as political, social, economical issue in the Baltic Sea region. The object of the research is to analyse and assess the efficiency of environmental laws. The aim of the research is to analyse and assess the social efficiency of implementing ecological law in Lithuania, as subject of international and EU law. Main tasks in achieving the mentioned aim: to assess the efficiency of international environmental policy solving environmental problems worldwide; to analyse main streams and efficiency of EU and Lithuanian environmental laws; to assess the project of Nord Stream in the context of international and EU, including Lithuanian laws; also to analyse the actions of Lithuania in the process of Nord Stream project planning and ensuring the embodiment of environmental laws. The hypothesis is posed, that international, EU and Lithuanian environmental laws seem not to be effective according to the fact, that states usually follow the criterias of economical and political benefits rather than provisions of environmental law. In this research, case study and document analysis methods are used. The research leads to conclusions, that: provisions of environmental law in the EU are rather strict, but that does not always guarantee their efficiency; the environment protection system of Lithuania is abundant in laws, but measures for implementing them are lacking; the project of Nord stream pipeline contradicts the main common principles of environmental law. Proposals that follow: environmental laws must include specific measures for implementing them; Lithuanian environmental laws must be harmonized; specific laws must be adopted – in this case, a law for regulation pollution from pipelines.